

Міністерство освіти і науки України
 Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
 Факультет економіки та менеджменту
 Кафедра управління інноваційною діяльністю та сферою послуг

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

магістр

(освітній ступінь (освітньо-кваліфікаційний рівень))

на тему: “Дослідження напрямів активізації інноваційної діяльності підприємства (на прикладі сільськогосподарського “Гомін”)”

Виконав: студент VI курсу, групи БУм-61
 спеціальності 073 “Менеджмент”
 спеціалізації “Управління інноваційною діяльністю”

Студент	_____	Тернавський І.В.
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
Керівник	_____	Нагорняк Г.С.
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
Нормоконтроль	_____	Стойко І.І.
	(підпис)	(прізвище та ініціали)
Рецензент	_____	Сороківська О.А.
	(підпис)	(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тернавський І. В. Дослідження напрямів активізації інноваційної діяльності підприємства (на прикладі сільськогосподарського ТОВ “Гомін”).

Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня “Магістр” за спеціальністю 073 “Менеджмент”, спеціалізацією “Управління інноваційною діяльністю”. Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. – Тернопіль, 2019.

У магістерській роботі розглянуто теоретико-прикладні засади активізації інноваційної діяльності підприємства. Проаналізовано інноваційну діяльність ТОВ “Гомін”. Запропоновано та обґрунтовано напрями активізації інноваційної діяльності, зокрема рекомендовано до впровадження інноваційний проект вирощування нової продукції, а також розширення асортименту продукції.

Ключові слова: інновація, інноваційний менеджмент, інноваційний проект, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, сільське господарство.

SUMMARY

Ternavsky I.V. Investigation of directions of activation of innovative activity of the enterprise (on the example of agricultural LLC "Gomin").

Master's Degree in obtaining a Master's Degree in the specialty 073 "Management", specialization "Innovation Management". Ternopil Ivan Pulyuj National Technical University. – Ternopil, 2019.

In the master's thesis the theoretical and applied principles of activation of innovative activity of the enterprise are considered. Innovative activity of LLC "Gomin" is analyzed. The directions of intensification of innovative activity are proposed and substantiated, in particular, it is recommended to implement an innovative project of growing new products, as well as expanding the product range.

Keywords: innovation, innovative management, innovative project, innovation potential, innovative development, agriculture.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
1. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	11
1.1. Сутність та мета інноваційної діяльності підприємств.....	11
1.2. Визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства.....	23
1.3. Особливості системи забезпечення інноваційного розвитку агропромислового підприємства.....	36
Висновки до першого розділу.....	42
2. АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКА ЧАСТИНА. АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “ГОМІН”.....	45
2.1. Характеристика функціонування ТОВ “Гомін”.....	45
2.2. Аналіз потенціалу для забезпечення інноваційної діяльності товариства.....	53
2.3. Аналіз фінансової діяльності ТОВ “Гомін”.....	68
Висновки до другого розділу.....	73
3. ПРОЕКТНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНА ЧАСТИНА. НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “ГОМІН”.....	76
3.1. Інноваційний проект вирощування нової продукції як важливий напрям активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін”.....	76
3.2. Пропозиції реалізації інноваційного проекту на основі лізингу в діяльності підприємства.....	88
3.3. Забезпечення активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін” шляхом впровадження пропозиції розширення асортименту продукції.....	92
Висновки до третього розділу.....	100
4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	102

4.1. Охорона праці.....	102
4.2. Безпека в надзвичайних ситуаціях.....	109
4.2.1. Організація цивільного захисту ТОВ "Гомін", ліквідація наслідків можливих надзвичайних ситуацій.....	109
4.2.2. Захист запасів с/г продукції від забруднення радіоактивними, отруйними речовинами і бактеріальними засобами.....	114
Висновки до четвертого розділу.....	120
5. ЕКОЛОГІЯ.....	123
5.1. Екологічний менеджмент.....	123
5.2. Роль природних ресурсів у суспільному розвитку.....	129
Висновки до п'ятого розділу.....	133
ВИСНОВКИ.....	135
БІБЛІОГРАФІЯ.....	140

ВСТУП

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України пов'язаний з тим, що загальноекономічні, політичні та соціальні проблеми, які затримують просування держави, окремих господарюючих суб'єктів на шляху інноваційного типу розвитку, ускладнюються відсутністю на більшості підприємств системи ефективного інноваційного менеджменту, що б сприяв інноваційній діяльності підприємства. Саме це надає особливу актуальність дослідженню.

Важливість інноваційної діяльності визначається переважно тим, що постійний розвиток науки і техніки зумовлює швидке «старіння» методів, техніки та технології виробництва, продукції та її якісно-технічних характеристик, і вони потребують повсякчасного удосконалення. Ринкові умови господарювання, з їх тенденцією до швидких змін, створюють для більшості підприємств конкурентне середовище, що спонукає їх до формування конкурентних переваг. Як правило, вони формуються на базі інноваційної діяльності, що вважається основою успішного функціонування підприємства на ринку. Але для досягнення успіху в інноваційній діяльності підприємству необхідно чітко визначити та врахувати її принципи, алгоритм поетапної реалізації інноваційних заходів та бачити перспективи розвитку.

Усвідомлення актуальності та значимості інноваційних змін на сучасному етапі розвитку України привертає до цієї проблеми інтерес багатьох науковців: І.Р. Бузька, О.І. Дачія, А.А. Пересади, В.А. Євтушевського, О.І. Пампури, С.Ф. Покропивного, П.С. Харіва, Д.М. Черваньова та ін. Дослідження цих вчених стосуються розроблення національної інноваційної моделі розвитку, оцінювання та мобілізації інноваційного потенціалу країни, підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств, формування корпоративних структур в інноваційній сфері та удосконалення управління нею.

Про проблеми інновацій та управління інноваційною діяльністю йдеться у низці праць зарубіжних вчених, зокрема, Й. Шумпетера, І.Т. Балабанова, С.В. Валдайцева, Е.І. Крилова, В.М. Власової, А.М. Мухамедьярова, Б. Санто та ін. Водночас проблеми формування та реалізації інноваційної політики підприємства в умовах конкурентного середовища розвитку бізнесу потребують подальшого дослідження.

За масштабністю і силою впливу на ефективність діяльності певних ланок суспільного виробництва всі інновації можна об'єднати у дві групи – локальні (окремі) та глобальні (великомасштабні). Локальні інновації ведуть переважно до прогресивних перетворень у діяльності підприємств і справляють відповідний вплив на ефективність їхнього функціонування. Глобальні інновації є здебільшого принципово новими, які значно підвищують технічний і організаційний рівень виробництва, забезпечують економічний і соціальний розвиток суспільства.

Можна виділити три способи організації інноваційної діяльності:

- інноваційна діяльність на основі внутрішньої організації, коли інновація створюється і освоюється всередині фірми її спеціалізованими підрозділами на базі планування і моніторингу їхньої взаємодії по інноваційному проекту;
- інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації при допомозі контрактів, коли замовлення на створення і освоєння інновації розміщується між сторонніми організаціями;
- інноваційна діяльність на основі зовнішньої організації за допомогою діяльності венчурних підприємств.

Інноваційна діяльність підприємств на сучасному етапі стає все більш важливою у зв'язку зі стрімкою глобалізацією світового господарства й інтеграцією України в систему міжнародного поділу праці. Розвиток міжнародних зв'язків вимагає підвищення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках.

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день основним викликом світових інноваційно-технологічних процесів є розвиток сільського господарства, який спрямований на динамічність агропромислового виробництва за рахунок використання передових технологій. Важливо розробити нормативи впровадження та ефективний механізм використання інноваційних технологій з метою отримання економічного та соціального ефекту.

Надзвичайної актуальності набуває пошук таких інноваційних рішень, які б забезпечили підвищення ефективності функціонування аграрної сфери в умовах обмеженості та збіднення природних ресурсів. Нині постійне впровадження новітніх розробок є запорукою сталого розвитку сільського господарства.

Мета і завдання дослідження. Головною метою дослідження є дослідження напрямів активізації інноваційної діяльності підприємства та вироблення рекомендацій щодо її практичної реалізації в умовах формування конкурентного середовища розвитку бізнесу.

Відповідно до поставленої мети визначено основні завдання дослідження:

- проаналізувати наукову літературу щодо основних визначень та понять у сфері інноваційної діяльності;
- дослідити основи управління інноваційною діяльністю підприємства в умовах ринкової економіки;
- проаналізувати ефективність інноваційної діяльності досліджуваного підприємства;
- подати та обґрунтувати пропозиції щодо підвищення рівня інноваційної діяльності підприємства;

Об’єктом дослідження є ТОВ “Гомін”.

Предметом дослідження виступає система управління інноваційною діяльністю підприємства сільськогосподарського підприємства “Гомін”.

Методи дослідження. В основу дослідження покладено діалектичний підхід до вивчення економічних та фінансових явищ. У роботі

використовувались методи: аналізу і синтезу, порівняльного аналізу, а також методи формалізації, групування, графічного зображення.

Інформаційною базою дослідження були теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів-науковців у сфері інноваційної діяльності, законодавчо-нормативна база, щодо інноваційної діяльності, фінансово-господарська звітність досліджуваного підприємства.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в пропозиції вирощування нового сорту ячменю, який, на відміну від інших, відзначається відмінними пивоварними якостями дає високий та стабільний врожай, має високу стійкість до хвороб, а також використання лізингу для закупівлі нового обладнання, розширення асортименту продукції.

Практичне значення отриманих результатів визначається пропозиціями та рекомендаціями із впровадження заходів щодо активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін”.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота складається із вступу, шести розділів, висновків, бібліографії із 66 найменувань і 3 За темою магістерської роботи опубліковані наступні тези наукових конференцій:

1. Тернавський І., Алонге О., Раза А. Визначення основних стратегій як чинників інноваційної моделі функціонування національних промислових підприємств у сучасних постконфліктних умовах. Матеріали XXI наукової конференції ТНТУ ім. І. Пулюя, 16-17 травня 2019 року. Секція “Управління та адміністрування, економіка”. Т. : ТНТУ, 2019. 171–172 с.

2. Тернавський І.В., Алонге Олувагбемілекс Озавеше, Нагорняк Г.С. Інноваційне підприємництво як важливий фактор економічного зростання України. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції “Інновації: аспекти управління, виробництва, сфери обслуговування”, 28 березня 2019 року. Т.: ПП Паляниця В.А., 2019. 78-79 с.

3. Тернавський І.В., Алонге Олувагбемілекс Озавеше, Нагорняк Г.С. Ефективна інноваційна політика підприємства як можливість забезпечення його сталого економічного розвитку у сучасних умовах. Збірник наукових праць за

матеріалами Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції “Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку економіки України”, 14-15 листопада 2019 року. Секція “Інновації та інвестиційна діяльність”. Чортків: ТНЕУ, 2019. 323–325 с.

1. ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та мета інноваційної діяльності підприємств

Інноваційна діяльність є однією з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного стану [24].

Шевченко А.В. під інноваційною діяльністю підприємств розуміє процес одержання та відтворення нових наукових і науково-технічних знань і їх реалізації в матеріальній сфері суспільства з обов'язковим здобуттям економічного або іншого ефекту від нововведення (інновації) [63].

Ілляшенко С.М. інноваційну діяльність визначає як процес створення, впровадження і поширення інновацій. Її сутністю є зміни, які розглядаються як джерело доходу [28, с. 18].

На думку Т.В. Майорової, інноваційна діяльність – це процес доведення наукової ідеї або технічного винаходу до стадії практичного використання, що дає прибуток, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни у соціальному середовищі. Вона охоплює випуск та поширення нових видів техніки та технологій; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довготермінових науково-технічних програм із великими термінами окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення

якісних змін у стані виробничих сил країни; розроблення й впровадження нових ресурсо-ощадних технологій, спрямованих на покращення соціального стану населення, екологічної ситуації тощо [58, с. 128].

Лапко О.А. під інноваційною діяльністю розуміє діяльність з доведення науково-технічних винаходів, розробок до результату, придатного до практичного використання [53, с. 38].

На думку Краснокутської Н.В., інноваційна діяльність – це діяльність колективу, яка спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, винаходів до результату, придатного до практичного застосування та реалізації на ринку з метою задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах [46, с. 23].

Ілляшенко С.М. під інноваційною діяльністю розуміє процес створення, впровадження і поширення інновацій [28, с. 18].

Термін «інноваційна діяльність» Закон України «Про інноваційну діяльність» трактує як діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розроблень і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [24].

Для подальшого дослідження систематизуємо у табл. 1.1 підходи вітчизняних вчених щодо визначення термінів «інновація» та «інноваційна діяльність».

На наш погляд, інноваційна діяльність – це вид діяльності, пов'язаний із трансформацією наукових досліджень і розроблень у новий чи покращений продукт, який запропонований на ринку, в новий чи покращений технологічний процес або якісно новий підхід до виробництва та надання суспільно необхідних послуг.

Інноваційна діяльність багато в чому залежить від чинників різного характеру, які потрібно чітко класифікувати. Так, А.М. Мухамедьяров усі чинники, що формують інноваційну діяльність підприємства, поділяє на внутрішні і зовнішні [66].

Таблиця 1.1

Підходи науковців до визначення термінів

«інновація» та «інноваційна діяльність»

Автори	Підходи науковців щодо трактування визначень	
	«інновація»	«інноваційна діяльність»
1	2	3
Л.А. Пономаренко, В.А. Паламарчук	Інновація – реалізація матеріалізованого результату, отриманого від вкладення капіталу в нову техніку і технологію, у нові форми організації виробництва, обслуговування й управління [79, с. 11]	Інноваційна діяльність – перетворення наукового знання у нові види продуктів та технологій, у маркетингове середовище, а це також комплекс технологічних, управлінських і організаційно-економічних заходів, які у своїй сукупності приводять до інновацій, до нових інформаційних, консалтингових, соціальних та інших видів послуг [79, с. 15]
П.П. Микитюк, Б.Г. Сенів	Інновація – науково-технічна новизна та можливість практичного застосування у виробництві [62, с. 8]	Інноваційна діяльність – спрямована на пошук можливостей, які забезпечують практичне використання наукового, науково-технічного результату та інтелектуального потенціалу з метою одержання нового чи поліпшеного продукту, способу його виробництва та задоволення суспільних потреб у конкурентоспроможних товарах і послугах [62, с. 8]
О.О. Замула, В.С. Пітя	Інновація – кінцевий продукт інноваційної діяльності у вигляді товару, послуги або технології, що використовується у практичній діяльності [25, с. 4]	Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на практичне використання комерціалізацію результатів наукових досліджень, випуск на ринок конкурентоспроможних товарів і послуг [25, с. 4]
Л.І. Михайлова, С.Г. Турчіна	Інновація (нововведення) – кінцевий результат інноваційної діяльності, одержавши реалізацію у вигляді нового або удосконаленого продукту, що реалізується на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується у практичній діяльності [64, с. 209]	Інноваційна діяльність – процес, спрямований на розробку та на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень в новий або удосконалений технологічний процес, що використовується в практичній діяльності, а також пов'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки [64, с. 208]
В.В. Стадник, М.А. Йохна	Інновація – кінцевий результат креативної діяльності, втілений у виведеному на ринок новому чи вдосконаленому продукті, технологічному процесі, що використовується у практичній діяльності або новому підході до надання споживчих послуг [85, с. 454]	Інноваційна діяльність – діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок, випуск на ринок конкурентоспроможних товарів і послуг [85, с. 452]

Продовження табл. 1.1

1	2	3
І.Б. Лебедева, Л.П. Касянова, О.В. Новак	Інновація – суспільно-технічно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо вона орієнтується на економічну вигоду, прибуток [54, с. 5]	Інноваційна діяльність – широке поняття, яке включає науково-технічну діяльність, організаційну, фінансову й комерційну, де найважливішою складовою просування нововведень є споживачі [54, с. 24.]
П.Н. Завлина	Інновація (нововведення) – використання результатів наукових досліджень і розробок, направлених на вдосконалювання процесу діяльності виробництва, економічних, правових і соціальних відносин у галузі науки, культури, освіти й інших сфер діяльності суспільства [70, с. 4]	Інноваційна діяльність – діяльність, направлена на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення, оновлення номенклатури і покращання якості продукції (товарів, послуг), що випускається, удосконалювання технології їх виготовлення з подальшим впровадженням та ефективною реалізацією на внутрішніх та зовнішніх ринках [70, с. 12]

До внутрішніх чинників належать: наявність матеріальних та фінансових ресурсів, техніка, технологія, організація та управління виробництвом, кадровий потенціал, науковий потенціал, маркетинг, інноваційний клімат, рівень сприйнятливості до нововведень, ступінь самостійності підприємства. Зовнішні чинники поділяють на чинники прямої дії (стан ринку, споживачі, бюджетна і податкова системи, наявність конкурентів, науковий потенціал країни, експортно-імпортна політика, державна інноваційна політика, наявність нормативно-правових інноваційних актів) та чинники непрямой дії (стан макроекономіки, фінансово-кредитна та соціальна політика держави, наявність природних ресурсів, нормативно-правова база, міжнародне науково-технічне співробітництво, політичні чинники).

Інноваційна діяльність формує конкретну інноваційну модель підприємства. У економічній літературі [62, с. 170] виділяють 6 етапів формування інноваційної моделі підприємства:

1. Потреба в інноваціях (визнання потреби у інноваціях).
2. Збір інформації (збір початкових відомостей про інновації).

3. Попередній вибір (розроблення нововведення).
4. Ухвалення рішення про запровадження інновацій (прийняття рішення про інновації).
5. Запровадження (пробне запровадження інновації).
6. Інституціоналізація (відбір інновації для торговельного підприємства).

Отже, на етапі інституціоналізації відбувається кінцевий відбір і пристосування інновацій до практичної діяльності підприємства. Під напрямками інноваційної діяльності розуміються інноваційні проекти, спрямовані як на розроблення, так і на освоєння нових продуктів і технологій. При цьому доцільно здійснювати порівняльний аналіз прибутковості кожного з напрямів інноваційної діяльності, тобто потрібно визначити вірогідний приріст прибутку по кожному напрямку інноваційної діяльності і вибрати ті, які забезпечать найбільші показники. Впровадження інноваційних розроблень для вітчизняних підприємств особливо актуальне, оскільки більшість з них потребує вибору оптимальних шляхів розвитку через інноваційні зміни.

Інноваційна діяльність пов'язана з трансформацією наукових досліджень і розробок, винаходів і відкриттів у новий продукт або новий технологічний процес, які впроваджуються у виробничий процес, або в новий підхід до соціальних послуг. Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу наукових, технологічних, організаційних, фінансових і комерційних заходів, які у своїй сукупності ведуть до створення інновації "під ключ", тобто повністю готової до реалізації на ринку.

На рис. 1.1 [82, с. 35] показано систему показників наукової та інноваційної діяльності.

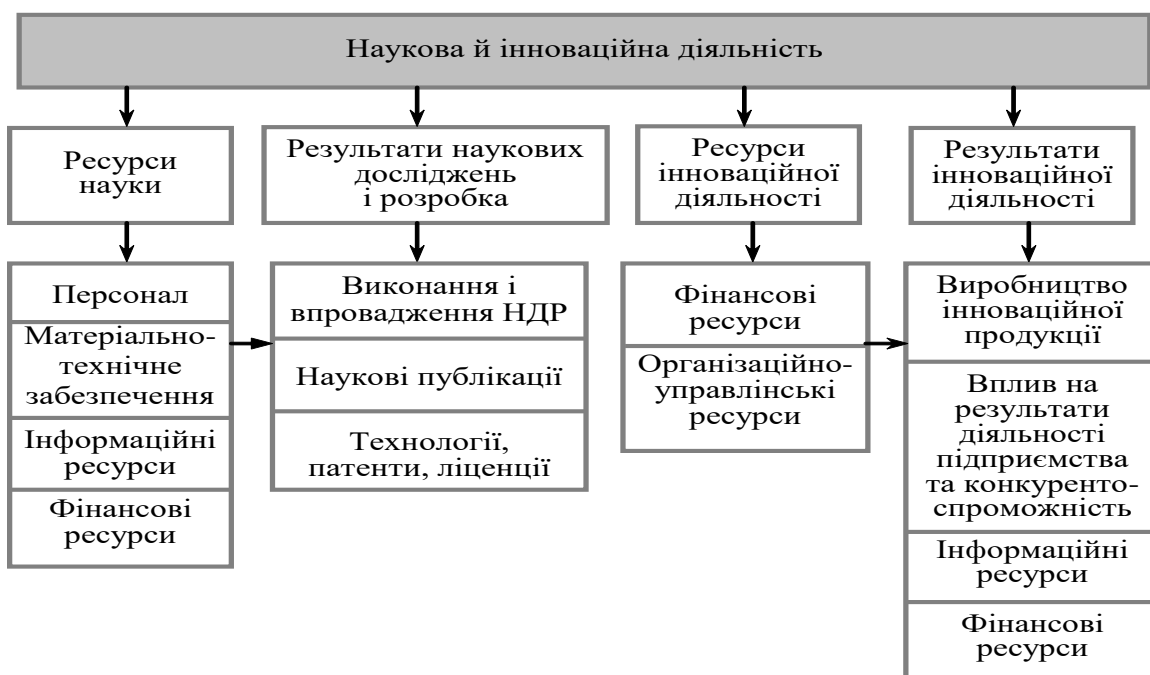

Рис. 1.1. Система показників наукової та інноваційної діяльності

Серцевиною інноваційної діяльності на підприємстві є освоєння (комерціалізація) нових видів продукції або методів її виробництва, доставки та реалізації. Визначаючи напрями інноваційної діяльності, керівництво фірми вирішує, на чому зосереджувати увагу: на продуктових чи технологічних інноваціях. При цьому важливо, хто є “ініціатором” інновації: споживач, постачальник чи конкурент.

Інноваційна діяльність у повному обсязі має комплексний, системний характер і охоплює такі види роботи, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об’єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об’єктів, інформаційну та маркетингову діяльність. Усе це створює прогресивні умови для інноваційного розвитку та активізації інноваційних процесів. Тобто інноваційна діяльність розглядається як сукупність робіт, які виконуються певними організаційними структурами від зародження ідеї, її розроблення і до комерціалізації в умовах конкуренції. Слід зазначити, що інноваційна діяльність, як і будь-яка інша, потребує організаторських здібностей. Упровадження інновації у життя – складна і цілеспрямована праця, яка покладає

на виконавців додаткові обов'язки: бути завзятими і наполегливими. Якщо ці якості відсутні, то ніякий таланти і ніякі знання не допоможуть [57, с. 26].

В умовах реформування української економіки виникла проблема пошуку фінансових джерел активізації інноваційної діяльності – прийняття відповідних законів, надання пільг, створення приватного капіталу, стимулювання припливу в науку талановитої молоді, оновлення наукових кадрів через удосконалення системи оплати праці та відродження престижу професії науковця. Це зумовлено тим, що, як свідчать статистичні дані, масштаби інноваційної діяльності в Україні згортаються. У 2017 р. інноваційну діяльність здійснювало тільки 18,7 % промислових підприємств від загальної кількості. Сприятливішими для впровадження інновацій були умови на великих промислових підприємствах, що мають належну матеріально-технічну базу.

Найпоширенішим напрямом інноваційної діяльності було оновлення продукції. У 2018 р. освоєно виробництво понад 10 тис. найменувань нової продукції. Водночас недостатня підтримка інноваційної діяльності державою призвела до розриву зв'язків науки з виробництвом, унаслідок чого зменшилась частка вітчизняної продукції, яка має сучасне наукове забезпечення. Слід зауважити, що в цілому з року в рік знижується технічний рівень розробок, які виконуються. Питома вага розробок, котрі за своїми техніко-економічними характеристиками перевищують кращі світові аналоги, у 2018 р. не сягала 2 %. У перерахунку на 100 фахівців, що займаються дослідженнями і розробками, сьогодні припадає 1 патент.

З цієї точки зору слід детальніше розглянути, що ж таке інновації і у чому полягає їхнє особливе значення для розвитку економіки. Поняття “інновація” походить від англійського слова “innovation”, що у перекладі з англійської означає “введення новацій”. Між тим потребують розмежування поняття “новація” та “інновація”. Під новацією розуміють новий порядок, новий процес, новий метод, нову продукцію або технологію. Вважаємо, що більш точним є визначення новацій, сформульоване Р. А. Фатхутдіновим [48], який вважає, що новація – це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень,

розробок або експериментальних робіт у будь-якій сфері діяльності, який супроводжується підвищенням її ефективності. Оформлення новацій може здійснюватися у вигляді відкриттів, патентів, товарних знаків, документації (на новий або удосконалений продукт, технологію, виробничий процес), організаційно-виробничої структури, наукових підходів або принципів, результатів маркетингових досліджень. Основне – впровадити новацію у виробництво або сферу споживання, інші сфери діяльності, тобто перетворити новацію в форму інновації.

Інновацію також розуміють як процес створення та поширення новацій. За визначенням В. Г. Мединського [61, с. 47], це суспільний, технічний, економічний процес, що зумовлює створення кращих за своїми властивостями товарів (продуктів, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень.

Такої позиції притримується і Д. М. Гвишиані [49, с. 29], у визначенні якого інновації – це комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової (або кращого задоволення уже відомої) суспільної потреби; водночас це процес поєднання із зазначеним нововведенням змін у тому соціальному і речовинному середовищі, де відбувається його життєвий цикл.

Інновація розглядається і як результат наукової праці, спрямований на поліпшення суспільної практики. Аналізуючи інновації, Н. Чухрай [46, с. 35] виділяє такі напрями трактування цього поняття: етимологічне, комерційне, соціальне, функціональне, статичне, процесне, трактування з точки зору конкурентної переваги.

Кожне із запропонованих визначень уособлює ту сторону цього явища, яка є найбільш важливою при конкретному дослідженні. Сучасне визначення терміна “інновація” дає Закон України “Про інноваційну діяльність”: інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що

істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. Таке трактування сутності інновацій пов'язане лише із засобами виробництва або технологічними процесами, що є необхідною, але недостатньою умовою, яка повинна спрямовувати весь інвестиційний потік ресурсів у галузі народного господарства з його ефективним використанням. Саме ці аспекти необхідно мати на увазі при розгляді інноваційного розвитку.

Узагальнюючи розглянуті позиції, можна дійти висновку, що поняття “інновація” інтерпретується переважною більшістю авторів із двох позицій: інновація як певний процес, спрямований на досягнення результату, та інновація як результат. Вважаємо, що інновація виступає саме результатом впровадження новацій. Приєднуємося до висновку, що поняття інновація не повинно включати її розроблення, створення, впровадження та дифузії. Ці етапи доцільніше віднести до інноваційної діяльності – процесу, в результаті якого можуть бути створені інновації або тільки новації, тобто нові продукти, процеси, які не комерціалізовані та не спожиті.

Пропонується таке визначення терміну: інновація є кінцевим результатом інноваційної діяльності, вона виступає у вигляді нового або удосконаленого продукту, що реалізується на ринку, нового або удосконаленого технологічного процесу (у тому числі, організаційно-управлінського), який використовується у практичній діяльності з метою досягнення економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого ефекту.

Інноваційна діяльність формує конкретну інноваційну модель підприємства. У економічній літературі [57, с. 170] виділяють 6 етапів формування інноваційної моделі підприємства:

- потреба в інноваціях (визнання потреби у інноваціях);
- збір інформації (збір початкових відомостей про інновації);
- попередній вибір (розроблення нововведення);
- ухвалення рішення про запровадження інновацій (прийняття рішення про інновації);
- запровадження (пробне запровадження інновації);

- інституціоналізація (відбір інновації для торговельного підприємства).

Отже, на етапі інституціоналізації відбувається кінцевий відбір і пристосування інновацій до практичної діяльності підприємства. Під напрямками інноваційної діяльності розуміються інноваційні проекти, спрямовані як на розроблення, так і на освоєння нових продуктів і технологій. При цьому доцільно здійснювати порівняльний аналіз прибутковості кожного з напрямів інноваційної діяльності, тобто потрібно визначити вірогідний приріст прибутку по кожному напрямку інноваційної діяльності і вибрати ті, які забезпечать найбільші показники. Впровадження інноваційних розроблень для вітчизняних підприємств особливо актуальне, оскільки більшість з них потребує вибору оптимальних шляхів розвитку через інноваційні зміни.

Інноваційна діяльність підприємства повинна здійснюватись за певними встановленими правилами, які є загальноприйнятими та поширеними.

Особливої уваги заслуговує перелік принципів інноваційної діяльності, запропонований Полінкевич О.М. [57]. Серед них: системності, комплексності, орієнтації на інноваційний шлях розвитку, балансу інтересів суб'єктів інноваційного процесу, «розумної» орієнтації на задоволення запитів споживачів, підтримки рівноваги між споживанням та відновленням природних ресурсів, альтернативності варіантів розвитку, виправданого ризику, гнучкого реагування, «розумної крайності» ринкових позицій, визначення пріоритетів інноваційного розвитку. Окремі з цих принципів, на наше глибоке переконання, є недостатньо аргументованими і дещо надуманими автором.

На основі системного підходу та критичного аналізу вивченого матеріалу нами було розроблено й запропоновано комплексну систему принципів, на основі і з урахуванням якої необхідно організувати й здійснювати інноваційну діяльність підприємств.

1. Принцип пріоритетності. Пріоритет інновацій над традиційним виробництвом.

2. Принцип безперервності та динамічності. Інноваційна діяльність повинна здійснюватися безперервно та динамічно, оскільки інновація, навіть

після її впровадження щоразу вдосконалюється, стає більш ефективною, набуває нових споживчих характеристик та властивостей. Важливим також залишається питання про динамічне приведення у відповідність цілей, можливостей та спонукальних мотивів (власників, працівників) діяльності підприємства.

3. Принцип адаптованості та гнучкого реагування. Даний принцип передбачає можливість оперативної перебудови діяльності підприємства або внесення деяких змін в діяльність, відповідно до зміни умов його функціонування (умов зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства) і наявного потенціалу. Гнучкість реагування є однією з головних умов адаптації й виживання підприємства в ринкових умовах.

4. Принцип системності і комплексності. Даний принцип передбачає розуміння інноваційної діяльності як окремої, цілісної системи, яка складається із сукупності елементів, які взаємопов'язані та взаємозалежні один від одного і створюють певну єдність. Для того, щоб інноваційна діяльність була ефективною, вона повинна мати комплексний, суспільний характер і охоплювати всі види робіт, від зародження ідеї, її розроблення і до комерціалізації в умовах конкуренції. Комплексність розгляду органічно узгоджує всі аспекти інноваційної діяльності підприємства.

5. Принцип перспективності. Підприємство повинно планувати й здійснювати інноваційну діяльність як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, тобто всі стратегічні заходи, які здійснюються або будуть здійснюватися підприємством мусять мати інноваційний характер.

6. Принцип невизначеності. Інноваційна діяльність є діяльністю підвищеного ризику порівняно зі звичним підприємництвом. Такий ризик обумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, великими початковими витратами, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату. Тому, для ефективного управління інноваційним ризиком, необхідно, щоб підприємство розробило план послідовних дій, які будуть визначати, що необхідно робити на певному етапі, які методи і заходи

застосовувати.

7. Принцип орієнтації на потреби ринку. За умов конкуренції сильні позиції матиме те підприємство, яке гнучко реагує на потреби ринку й може спрямовувати свою інноваційну діяльність на краще й швидше задоволення нових потреб споживачів відносно конкурентів.

8. Принцип визначення пріоритетів інноваційного розвитку означає вибір конкретних шляхів розвитку, які б забезпечували досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства [28]. Даний вибір необхідно здійснювати за рядом відповідних критеріїв, максимізація або мінімізація яких сприятиме встановленню пріоритетів інноваційного розвитку підприємства.

9. Принцип участі. Даний принцип передбачає залучення до інноваційної діяльності не лише обмеженої групи людей: менеджерів, фахівців, але й інших працівників підприємства, які зможуть допомогти виробити широкий спектр новаторських й практичних рішень для розв'язання проблем, які можуть виникнути в процесі діяльності підприємства. Даний принцип дозволяє підвищити об'єктивність процесу вироблення альтернатив. Однак для цього необхідно створити сприятливий психологічний клімат в колективі, який би допускав відхилення від загальноприйнятого й заохочував свободу дій (звичайно, у розумних межах). Крім того, необхідно на підприємстві формувати ефективну систему підготовки і підвищення кваліфікації фахівців з менеджменту інноваційної діяльності, симулювати працівників до підвищення їхньої наукової, економічної, інформаційної освіченості.

10. Принцип планомірності. Активізація інноваційної діяльності підприємства передбачає формування ефективної інноваційної політики для забезпечення реалізації обраної інноваційної стратегії.

11. Принцип екологічної рівноваги. В умовах обмежених природних ресурсів, технологічної відсталості, великої енергоємності та матеріаломісткості вітчизняних підприємств основою інноваційної діяльності повинна стати розробка і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, обладнання, призначених для покращення соціального й екологічного

становища не тільки самого підприємства, але й регіону і держави в цілому.

Отже, одним із шляхів підвищення ефективності інноваційної діяльності підприємства є розробка комплексної системи принципів її організації та здійснення.

Дотримання принципів пріоритетності, безперервності та динамічності, адаптованості та гнучкого реагування у поєднанні з принципами перспективності, орієнтації на потреби ринку, визначення пріоритетів інноваційного розвитку, участі, планомірності й екологічної рівноваги дозволить забезпечити суб'єкту господарювання успішний, стійкий та стабільний соціально-економічний та інноваційний розвиток як в близькій, так і в далекій перспективі.

1.2. Визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства

Успішне функціонування вітчизняних промислових підприємств і досягнення стратегічних переваг в умовах конкуренції значною мірою залежать від ефективності їх інноваційної діяльності.

Інноваційна діяльність – це діяльність конкретного колективу, яка спрямована на забезпечення втілення науково-технічних ідей, винаходів у життя. Результати цієї діяльності повинні бути придатними до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою отримання прибутку та отримання додаткових конкурентних переваг шляхом задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах [32, с. 230]. Згідно зі ст. 3 Закону України «Про інвестиційну діяльність» інноваційна діяльність визначається як «одна з форм інвестиційної діяльності», що здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу. Ця діяльність охоплює:

- створення і поширення принципово нових видів техніки і технології;
- прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;

- реалізацію довгострокових науково-технічних програм із великими строками окупності витрат;
- фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;
- розробку і впровадження нової ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального й екологічного становища.

Інноваційна діяльність передбачає створення цілого комплексу організаційних, технологічних, наукових, фінансових і комерційних заходів, які у своїй сукупності ведуть до створення інновації, яка буде повністю готова для реалізації на ринку.

Управління інноваціями – порівняно нове поняття в науково-технічній, виробничо-технологічній та адміністративній сферах діяльності професійних управлінців. Це система комплексного управління інноваційними процесами з метою вивчення основних напрямків виробничої та науково-технічної діяльності й обґрунтування комплексу заходів щодо реалізації інноваційної стратегії [13, с. 95–96].

Інноваційну стратегію підприємства необхідно розглядати як фундамент для всього обсягу питань і проблем, які має вирішувати товаровиробник.

Важливим фактором при здійсненні інноваційної діяльності є правильно сформована та обрана інноваційна стратегія. Для того, щоб обрати інноваційну стратегію підприємству потрібно пройти певні етапи для повного визначення напрямку розвитку. На рисунку 1 наглядно можна побачити основні етапи формування інноваційної стратегії підприємства.

Етапи формування інноваційної стратегії підприємства

1. Визначення місії та встановлення стратегічних цілей підприємства. На цьому етапі потрібно чітко визначитись з направленням діяльності, від цього буде залежати подальший вибір стратегії.

2. Здійснення моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовищ підприємства. Даний етап необхідний для отримання повної інформації, що дає змогу підприємству мати швидку адаптацію до змін.

3. Аналіз впливу сильних і слабких сторін підприємства, а також загроз і можливостей його зовнішнього середовища на рішення щодо формування і майбутньої реалізації інноваційної стратегії.

4. Пошук альтернативних для підприємства видів інноваційних стратегій, а також генерування інноваційних ідей і видів новацій, які були б оптимальними та реальними у впровадженні для конкретного підприємства. Нові ідеї та новації вимагають доповнень або змін у процесі отримання нових результатів аналізу зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємства.

5. Аналіз переваг і недоліків альтернативних для підприємства видів інноваційних стратегій, перспективності запропонованих інноваційних ідей і можливості їх практичної реалізації, доцільності подальшого використання існуючих на підприємстві видів новацій. На цьому ж етапі необхідно здійснити оцінювання ризиків, притаманних конкретним видам інноваційних стратегій підприємства, і достатності інноваційного потенціалу для їхньої реалізації.

6. Вибір оптимальної для підприємства інноваційної стратегії, підбір інноваційних ідей і новацій, оптимальних для досягнення цілей підприємства і розроблення під них відповідних інноваційних проектів, виділення видів новацій, впровадження яких розпочалося раніше й які доцільно впроваджувати й при реалізації обраної інноваційної стратегії, а також відмова від тих новацій, що втратили свою актуальність.

На цьому етапі формують набір стратегій (стратегічний набір) підприємства, а також розробляють детальні плани і програми реалізації інноваційної стратегії у розрізі всіх можливих аспектів цього процесу [14, с. 46–48].

Планування виступає визначальним етапом в процесі формування інноваційної стратегії підприємства, але навіть якщо підприємство обійшло всі можливі труднощі та загрози під час планування інноваційного розвитку, воно може не досягти очікуваних результатів, що пояснюється помилками в організації планової діяльності. До них відносять: відсутність необхідної інформації для прийняття стратегічних рішень та розробки стратегічних планів

; відсутність альтернативних планів; недостатнє використання науково-методичного інструментарію планування; необґрунтоване визначення рівня планових показників; недосконалу систему стимулювання працівників, які беруть участь у розробці та виконанні стратегічних заходів; недостатній рівень організаційного, соціально-психологічного та фінансового забезпечення стратегічного планування; слабо розвинену систему поточного аналізу, контролю та коригування стратегічних планів.

Рішення про доцільність дотримання підприємством інноваційної стратегії пропонується приймати, використовуючи розроблену графічну модифікацію SWOT-аналізу [15, с. 96]. У разі переходу підприємства на інноваційний тип розвитку необхідно здійснювати вибір різновидів інноваційних стратегій у розрізі стратегічних господарських одиниць, видів діяльності тощо. Причому обов'язково необхідно визначити пріоритетність для підприємства існуючих і перспективних видів діяльності в залежності від виду обраної стратегії.

Прогресивна інноваційна стратегія – стратегія, яка передбачає розроблення новацій власними силами підприємства (або разом з іншими підприємствами, організаціями, установами) та їх впровадження, а також купівлю новацій у сторонніх підприємств із подальшим їх покращенням і впровадженням на підприємстві.

Донорська інноваційна стратегія – стратегія, яка передбачає купівлю прав на використання новацій або володіння ними, а також придбання новацій у сторонніх розробників, їх покращення й подальший продаж прав на їх використання або володіння ними.

Адаптивна інноваційна стратегія – стратегія купівлі новацій у сторонніх суб'єктів і подальшого їх впровадження без будь-яких покращань на підприємстві.

Спекулятивна інноваційна стратегія – стратегія купівлі новацій у сторонніх суб'єктів з метою подальшого перепродажу прав на їх використання або володіння ними [6, с. 348–350].

За допомогою експертного методу менеджери вищої ланки управління повинні вирішити, на що саме вони будуть першочергово орієнтуватися при впровадженні на підприємстві у виробництво інноваційної продукції та новітніх технологій: високу якість, низьку собівартість, розширення асортименту продукції тощо.

Велику увагу необхідно приділити й вирішенню питання щодо орієнтування підприємства на вітчизняний чи зарубіжний ринки, або на їх поєднання, а також питання орієнтування підприємства на ринок цілком у певному географічному масштабі, на його сегменти чи підсегменти. Паралельно із цим менеджери повинні вирішувати, яку позицію на Економіка та управління підприємствами певному ринку прагне займати підприємство: «лідера», «сильного впливу», «середнього впливу» чи воно згодне задовольнятися позицією «слабкого впливу». Якщо підприємство тільки виходить на певний ринок, то його поточна позиція зазвичай прирівнюється спочатку до позиції «слабкого впливу». Поточну ринкову позицію можна визначити з урахуванням частки ринку, яку займає підприємство. Менеджери, виходячи з поточної та бажаної позицій підприємства на ринку, повинні обирати відповідно наступальну, оборонну чи відступальну стратегію [17, с. 215].

Ефективність можна трактувати як кількісну характеристику об'єкта (проекту, програми, процесу тощо), що відображає його кінцеву результативність і розкриває міру повноти та якості досягнення поставлених цілей за допомогою системи показників. З урахуванням цього, під ефективністю інноваційної діяльності підприємства варто розуміти кількісне вираження її результативності за допомогою системи показників, які характеризують відношення результатів інноваційної діяльності та витрат на її здійснення.

Варто зазначити, що в сучасних умовах, у вітчизняній економічній літературі, практично немає єдиних і науково-обґрунтованих методичних підходів до оцінювання ефективності інноваційної діяльності промислових

підприємств. На наш погляд, під оцінкою ефективності інноваційної діяльності підприємства, потрібно розуміти функцію управління, спрямовану на вивчення стану, тенденцій розвитку, об'єктивну оцінку результатів інноваційної діяльності та розроблення на цій основі рекомендацій щодо подальшого підвищення рівня її ефективності.

Метою оцінки ефективності інноваційної діяльності є комплексний аналіз ефективності інноваційної діяльності та її впливу на найважливіші показники діяльності підприємства, визначення доцільності й оптимальних варіантів реалізації нововведень, оперативне коригування параметрів інноваційних проектів та підтримка стратегічних інноваційних рішень.

Дослідження економічних праць як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, виявило різноманітність підходів до визначення показників ефективності інноваційної діяльності. Так, М.П. Голік [13] вважає, що визначати ефективність науково-технічного прогресу потрібно за допомогою системи показників двох рівнів: науково-технічного рівня, до визначальних чинників якого належать рівень удосконалення обладнання, технічних процесів, ступінь механізації та автоматизації виробництва, технічний рівень продукції тощо; економічного рівня, визначення якого полягає в економії витрат виробництва.

Іншу думку висловлює Ю.М. Бажал [12], який пропонує економічну ефективність інновацій вимірювати абсолютними і відносними показниками. Абсолютний показник прибутку від запровадження інновацій охоплює економію від зниження собівартості та від підвищення ціни внаслідок нової якості техніки чи продукції, а відносні показники оцінюють цей прибуток обсягами витрат, інвестицій, продукції, терміном окупності витрат тощо.

Згідно з поглядами Р.А. Фатхутдінова [55], результати науково-технічного прогресу й інноваційної політики на рівні фірми виражаються на організаційно-технічному рівні виробництва. На його думку, показники організаційно-технічного рівня виробництва треба поділити на власні, узагальнювальні, комплексні, значення яких використовується як для його оцінки й аналізу, так і для стратегічного прогнозування.

Останнім часом вчені висловлюють думку, що необхідно розрізняти поняття ефективності та результативності [26, с. 124]. Результативність характерна ступенем задоволення потреб зацікавлених сторін, а ефективність є критерієм того, як саме з економічного погляду використовують ресурси підприємства для забезпечення певного рівня задоволення зацікавлених сторін.

Відповідно до рекомендацій Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО), у закордонній практиці застосовуються такі показники оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства: чистий дисконтований дохід; внутрішня норма прибутку або коефіцієнт дисконтування, проста норма прибутку; проста норма прибутку на акціонерний капітал; коефіцієнт фінансової автономності проекту; коефіцієнт поточної ліквідності; термін окупності інвестицій, спрямованих на реалізацію інноваційного проекту.

За інтегральний показник ефективності інноваційної діяльності можна приймати коефіцієнт фактичної результативності (r):

$$r = \frac{R_c}{\sum_{i=1}^N Q_i - \sum_{i=1}^N (H_1 - H_2)}, \quad (1.1)$$

де R_c – сумарні витрати на закінчені роботи, прийняті (рекомендовані) до освоєння в серійному виробництві;

Q_i – фактичні витрати на НДДКР за i -й рік; N – кількість років аналізованого періоду;

H_1, H_2 – незавершене виробництво відповідно на початок та на кінець періоду, що аналізується, у вартісному виразі [46, с. 460].

Але цей показник охоплює лише стадію НДДКР і не враховує подальшого просування нововведень, не дає змоги об'єктивно оцінити інноваційну діяльність на підприємстві загалом.

Оцінювати ефективність інноваційної діяльності можна за такими напрямками [11]:

1. Оцінювання економічної ефективності нововведення стосовно підприємства (як саме воно забезпечує конкурентоспроможність, прибуток та фінансову стабільність підприємства).

2. Оцінювання ефективності управління інноваційною діяльністю стосовно забезпечення неперервності інноваційного процесу й досягнення кінцевої мети отримання новинок (продукту, технологій), що відповідають вимогам ринку.

3. Урахування фактора часу (здатність отримувати необхідні результати за визначений його проміжок).

Єдність згаданих компонентів дає змогу оцінити ефективність управління інноваційною діяльністю, що здійснюють на підприємстві. При цьому необхідно зважати на можливість взаємодії із зовнішнім середовищем підприємства, а саме: кількість об'єктів інтелектуальної власності, що їх купують збоку або ж реалізують на ринку.

З іншого боку, показник результативності інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР, за А.Е. Герасимовим [21], має такий вигляд:

$$P_{\text{НДДКР}} = \frac{\sum_{t=1}^T K_{\text{еф.}t} + \sum_{t=1}^T K_{\text{нр.}t}}{\sum_{t=1}^T K_{\text{заг.}t} - \sum_{t=1}^T K_{\text{реал.}t}}, \quad (1.2)$$

де $P_{\text{НДДКР}}$ – результативність інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР;

$K_{\text{еф.}t}$ – кількість самостійно розроблених новацій (винаходів, технічних рішень, ідей), що відповідають вимогам підприємства в t -му році;

$K_{\text{нр.}t}$ – кількість придбаних об'єктів інтелектуальної власності, що відповідають вимогам підприємства в t -му році;

$K_{заг.t}$ – загальна кількість новацій (винаходів, технічних рішень, ідей) як результат проведення НДДКР і придбання об'єктів інтелектуальної власності у зовнішньому середовищі підприємством у t -му році;

$K_{реал.t}$ – кількість об'єктів інтелектуальної власності – результатів НДДКР, реалізованих у зовнішньому середовищі й не використаних у діяльності підприємства в t -му році;

T – кількість років аналізованого періоду.

Економічна ефективність від запровадження нововведення характеризується обсягом додатково отриманого прибутку, для цього обчислюють показник річного економічного ефекту (E_p):

$$E_p = (C_1 - C_2) + E_n \times (K_1 - K_2), \quad (1.3)$$

де C_1 та C_2 – собівартість продукції (послуг) до нововведення та після нього відповідно;

E_n – нормативний коефіцієнт ефективності;

K_1 і K_2 – капіталовкладення, необхідні для виготовлення продукції (послуг) відповідно до і після нововведення.

Цю формулу використовують для розрахунку економічної ефективності, оскільки вона виражає співвідношення між зміною собівартості продукції (послуг) та зміною обсягу капіталовкладень для її виготовлення до і після нововведення. Від того, наскільки об'єктивно та всебічно не оцінено, залежать терміни повернення вкладеного капіталу і темпи розвитку підприємства.

Відсутність комплексного підходу до розроблення показників оцінки ефективності інноваційної діяльності, чіткої системи показників, їх багатозначність і різноплановість у практиці розроблення, а загалом і старі методики ефективності інноваційної діяльності не задовольняють вимог сучасної ринкової економіки. Саме тому потрібні нові методики, які дадуть

зможу не тільки визначити комплексну систему показників оцінки ефективності інноваційної діяльності, а й будуть гарантом успішної реалізації вибраної інноваційної стратегії розвитку підприємства.

Для удосконалення оцінки ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств, вважаємо за необхідне доповнити рекомендований ЮНІДО перелік показників:

По-перше, коефіцієнтом ефективності інвестування інноваційної діяльності підприємства ($K_{e.i.}$), який пропонуємо визначати за формулою:

$$K_{e.i.} = \frac{D_{in.d.}}{B_{in.d.}}, \quad (1.4)$$

де $D_{in.d.}$ – доходи від інноваційної діяльності;

$B_{in.d.}$ – витрати інвестиційних ресурсів спрямованих на здійснення інноваційної діяльності.

Цей показник надасть змогу керівництву підприємства встановити кількість отриманого доходу від інноваційної продукції в розрахунку на одну гривню інвестиційних ресурсів, спрямованих на здійснення інноваційної діяльності.

По-друге, для оцінювання ефективності інноваційної діяльності, на наш погляд, доцільно використовувати окремі часткові показники, зокрема:

- частки прибутку, отриманого від здійснення інноваційної діяльності ($ЧП_{in.d.}$) у загальному обсязі прибутку підприємства, який матиме такий вигляд:

$$ЧП_{in.d.} = \frac{П_{in.d.}}{ЗП}, \quad (1.5)$$

де $П_{in.d.}$ – прибуток підприємства від інноваційної діяльності;

$ЗП$ – загальний прибуток підприємства.

- частки інноваційної продукції ($ЧП_{ін.прод.}$) у загальній вартості продукції, яку виготовляє підприємство, що обчислюється за формулою:

$$ЧП_{ін.прод.} = \frac{ОР_{ін.прод.}}{ОР_{пром.прод.}}, \quad (1.6)$$

де $ОР_{ін.прод.}$ – обсяг реалізованої інноваційної продукції підприємства;

$ОР_{пром.прод.}$ – обсяг реалізованої промислової продукції підприємства.

- частки нових технологічних процесів, застосовуваних на підприємстві, за вартістю виробленої за допомогою них продукції, у загальній вартості виробленої підприємством продукції.

Ми вважаємо, що визначення цих показників дасть змогу керівництву підприємства зробити відповідні висновки щодо розвиненості та масштабів інноваційної діяльності на підприємстві з метою їх порівняння з аналогічними показниками інших підприємств відповідної галузі чи регіону і прийняття обґрунтованих інноваційних рішень щодо можливостей і перспектив інноваційного розвитку промислових підприємств.

По-третє, на наш розсуд, для повнішого аналізу інноваційної діяльності доцільно також вивчати грошовий потік від інноваційної діяльності як складової грошового потоку підприємства і на його основі розраховувати за такою формулою коефіцієнт збалансованості грошових потоків ($K_{зб.ГПін.д.}$):

$$K_{зб.ЧП_{ін.д.}} = \frac{ГП_{вх.ін.д.}}{ГП_{вих.ін.д.}}, \quad (1.7)$$

де $ГП_{вх.ін.д.}$ – вхідний грошовий потік від інноваційної діяльності;

$ГП_{вих.ін.д.}$ – вихідний грошовий потік від інноваційної діяльності.

По-четверте, необхідним є використання показників результативності інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР та запровадження інновацій, а також діяльності підприємства з погляду тривалості процесу розроблення й впровадження інновацій.

Показник результативності інноваційної діяльності на стадії проведення НДДКР ($P_{НДДКР}$) має такий вигляд:

$$P_{НДДКР} = \frac{K_{ef.} + K_{пр.еф.}}{K_{заг.} - K_{реал.}} \quad (1.8)$$

де $K_{ef.}$ – кількість самостійно розроблених новацій (винаходів, технічних рішень, ідей), що відповідають вимогам економічної ефективності підприємства;

$K_{пр.еф.}$ – кількість придбаних об'єктів інтелектуальної власності, що відповідають вимогам економічної ефективності промислового підприємства;

$K_{заг.}$ – загальна кількість новацій (винаходів, технічних рішень, ідей) як результат проведення НДДКР і придбання об'єктів інтелектуальної власності в зовнішньому середовищі промисловим підприємством;

$K_{реал.}$ – кількість об'єктів інтелектуальної власності – результатів НДДКР, реалізованих у зовнішньому середовищі підприємства й не використовуваних у діяльності промислового підприємства.

Показник результативності інноваційної діяльності на стадії впровадження інновацій ($P_{ВПР}$) має визначатися за формулою:

$$P_{ВПР} = \frac{K_{впрін.}}{K_{розробін.}}, \quad (1.9)$$

де $K_{\text{впр. ін.}}$ – кількість впроваджених інновацій, що відповідають вимогам економічної ефективності промислового підприємства;

$K_{\text{розроб. ін.}}$ – число розроблених інновацій, що відповідають вимогам економічної ефективності підприємства, за той же період.

Результативність інноваційної діяльності підприємства з погляду тривалості процесу розроблення та запровадження інновацій ($P_{\text{Т.П.}}$) можна визначити за формулою:

$$P_{\text{Т.П.}} = \frac{T_{\text{с.н.}}}{T_{\text{ф.}}}, \quad (1.10)$$

де $T_{\text{с. н.}}$ – суспільно необхідні витрати часу на розробку й використання інновацій;

$T_{\text{ф.}}$ – загальна тривалість циклу розробки й освоєння інновації.

Таким чином, як інтегральний показник, що характеризує ефективність інноваційної діяльності підприємства, можна використати коефіцієнт результативності інноваційної діяльності загалом:

$$E_{\text{ін.д.}} = P_{\text{нддкр}} \times P_{\text{впр}} \times P_{\text{Т.П.}} \quad (1.11)$$

Вважаємо, що для комплексного визначення результативності інноваційної діяльності підприємства за допомогою розрахунку відповідних показників (коефіцієнта ефективності інвестування інноваційної діяльності; показників частки прибутку від інноваційної діяльності в загальному обсязі прибутку підприємства, частки інноваційної продукції у загальній вартості продукції підприємства; коефіцієнта збалансованості грошових потоків; коефіцієнта результативності інноваційної діяльності загалом та ін.), керівництво та відповідні підрозділи підприємства повинні аналізувати

динаміку наведених вище показників порівняно з попередніми періодами, здійснювати оцінку ефективності реалізованих підприємством інновацій і їхнього впливу на показники ефективності функціонування підприємства та, водночас, виявляти можливі резерви поліпшення цих показників.

1.3. Особливості системи забезпечення інноваційного розвитку агропромислового підприємства

Інноваційна діяльність агропромислового підприємства полягає у формуванні та реалізації цілеспрямованої інноваційної політики, завданням якої є стимулювання, накопичення та розвитку інноваційного потенціалу.

Варто зазначити, що інноваційна діяльність підприємства не позбавлена ризиків, які визначаються сукупним впливом низки чинників зовнішнього середовища та внутрішнім станом кожного підприємства. Інноваційна діяльність є проявом інноваційної політики підприємства.

Стратегічний зміст інноваційної політики пов'язаний з формуванням конкурентного статусу підприємства, перетворення його слабких сторін на сильні, що є підґрунтям його довготривалого функціонування на ринку. Формування ефективної інноваційної політики зумовлюється таким:

- гнучкістю виробництва, що впливає на швидкість перебігу інноваційних процесів;
- рівнем розвитку економічного мікроклімату в регіоні, що зумовлює для підприємства можливість пошуку джерел забезпечення інноваційних процесів;
- досконалістю правового супроводу інвестиційних процесів;
- оборотністю нагромадженого капіталу, ефективністю джерел його формування;
- досконалістю та станом розвитку об'єктів інфраструктури ринку в державі;
- готовністю системи менеджменту та організаційної структури суб'єктів господарювання до інноваційних перетворень.

Інноваційний шлях розвитку забезпечує соціальну стабільність у суспільстві, адже вигоди від економічного зростання отримує не лише вузький прошарок суспільства, що бере участь у привласненні рентних та експортних доходів, а й основні соціальні групи, пов'язані з розвитком інфраструктури ринку тощо. У цьому разі посилення соціальної орієнтованості економічного розвитку спирається на підвищення національної конкурентоспроможності та забезпечення ефективності, а не на перерозподіл наявного багатства та соціальну конфронтацію.

Інноваційні процеси відбуваються у різних формах, серед них найбільш помітними є:

- запровадження у господарський обіг нових, відмінних від традиційних, продуктів як у галузі рослинництва, так і тваринництва (наприклад, розведення страусів);
- диверсифікація діяльності (розвиток видів і сфер діяльності, які можуть бути пов'язаними з традиційним виробництвом чи ні);
- запровадження нових способів та методів господарської діяльності (стосується всіх без винятку виробничих процесів);
- вихід підприємства на інші, не традиційні для нього, ринки збуту виробленої сільськогосподарської продукції та сировини;
- пошук нетрадиційних джерел сировинного забезпечення;
- запровадження нових підходів щодо кадрової політики у сфері набору, поповнення, оцінки персоналу;
- перехід до ефективних механізмів управління господарською діяльністю;
- формування ефективних взаємовідносин із партнерами по ринку, споживачами, конкурентами, органами місцевої та державної влади.

Ринок інновацій має слугувати стратегічним орієнтиром подальшого економічного зростання підприємства АПК як у поточному періоді, так і у довготривалій перспективі. Однак, на мою думку, гальмом у вирішенні такої проблеми потрібно вважати відсутність належної уваги до ринку інновацій з

боку уряду України. Для розуміння сутності ринку інновацій у країні важливим є узагальнення його особливостей.

Трансформація розвитку суспільства країн світу зумовила формування такої моделі інноваційного перетворення господарства, де наявні відмінні від етапів попереднього розвитку пріоритети, а саме: якість життя населення, переважання інтелектуальної складової у капіталі підприємства, забезпечення збереження довкілля. Звідси доволі простий висновок про те, що подолання економічного відставання, забезпечення соціально орієнтованого розвитку вирішальною мірою залежатимуть від піднесення наукомістких галузей, розвитку технологій. Адже широке впровадження інновацій, ресурсозберігаючих технологій, виробництво екологічно чистого продовольства у сфері агропромислового комплексу сприятимуть формуванню конкурентних переваг його підприємств та забезпечать інтеграцію у світогосподарську систему. Необхідно наголосити, що модель інноваційного розвитку кардинально трансформує господарську організацію держави, техніко-технологічну базу господарювання, впливає на соціальні аспекти, зумовлює новий зміст економічних функцій державних органів влади. Враховуючи те, що власники приватного капіталу не бажають вкладати кошти у довготривалі науково-технологічні проекти, то саме держава має стати безпосереднім ініціатором інноваційного розвитку, замовником та організатором відповідних програм. Бо держава через стимулювання впровадження сучасних технологій зумовлює економічне піднесення країни, що є вагомим гарантією її економічної безпеки.

Розвиток національного ринку інновацій потребує формування відповідної інфраструктури, функціонування елементів якої сприятиме швидкому впровадженню технологічних нововведень. Можливим у цьому аспекті видається роль суб'єктів малого та середнього підприємництва сфери інноваційного бізнесу та створення спільних з іноземними підприємствами структур, де має розвиватись обмін науково-технічними досягненнями шляхом розширення мережі технопарків, технополісів, інноваційних інкубаторів тощо. Потрібно зауважити, що у сфері агропромислового комплексу згадані форми

інфраструктури розвиваються занадто повільно.

Що стосується поняття інноваційного розвитку господарської діяльності, то під ним варто розуміти певні перетворення у діяльності підприємства, що призводять до посилення рівня використання інтелектуального потенціалу, зміцнення конкурентного статусу, збільшення обсягів діяльності та економічного зростання. За умов обмеженості матеріальних ресурсів дедалі більшого значення набуває забезпечення ресурсоощадного господарювання, отже, необхідність упровадження інновацій посідає у цьому аспекті чільне місце.

Варто зауважити, що розгортання таких процесів у господарській діяльності підприємства АПК є свідченням формування інноваційної ідеології та інноваційної культури.

Особливо потрібно наголосити, що запровадження ефективних механізмів розвитку інноваційної діяльності підприємств усіх сфер агропромислового комплексу має здійснюватися з обов'язковим дотриманням певних вимог, серед яких основними є: беззаперечне дотримання у господарській діяльності вимог об'єктивних економічних законів; формування середовища для здійснення інноваційного розвитку підприємств; оптимізацію правового забезпечення здійснення інноваційної діяльності у державі.

Ефективність перебігу та регулювання інноваційної діяльності залежать від дієвості інструментарію її здійснення на підприємстві агропромислового комплексу. Для цього потрібно:

- у стратегії розвитку суб'єктів господарювання чітко визначати пріоритети інноваційної діяльності;
- формувати відповідні елементи інфраструктури (організаційно-координаційні підрозділи, інформаційно-аналітичні та консультаційні мережі), що забезпечать ефективну реалізацію визначених у стратегії підприємств АПК пріоритетів щодо інноваційної діяльності;
- формувати ефективний мотиваційний механізм щодо здійснення інноваційної діяльності;

- забезпечити з боку власника (керівництва) моніторинг та контроль за ходом реалізації заходів інноваційної політики суб'єктів господарювання.

Доцільно наголосити на тому, що дієвим інструментом запровадження інновацій у сфері АПК має стати лізинг. Він забезпечує доступ споживачів – суб'єктів агропромислового комплексу до нових прогресивних видів технічного забезпечення в умовах їх швидкого старіння. Адже, що лізинг – це проста, але разом із тим ефективна господарська схема, в якій інтегруються інтереси власників капіталу та суб'єктів агропромислового комплексу.

Проблеми стабілізації національної економіки, у т. ч. числі і підприємства АПК, зумовлюють необхідність активізації інноваційної діяльності. Звідси пріоритетною є проблема формування механізмів управління ефективним розвитком суб'єктів господарювання в умовах освоєння інновацій. Це потребує опрацювання стратегії, що відповідає потребам економічного розвитку у довготривалій перспективі. Вирішення такого широкомасштабного завдання потребує критичного комплексного аналізу та переосмислення підходів, які склалися, створення основ забезпечення ефективного розвитку суб'єктів господарювання у сфері АПК за умов освоєння інновацій. На жаль, у сфері АПК України нині надзвичайно мало суб'єктів господарювання, які повною мірою здійснюють інноваційну діяльність. Така ситуація значною мірою обумовлена станом національної економіки, що характеризується інвестиційною кризою, деградацією науково-технічного та виснаженням кадрового потенціалів, а наслідком є низька інноваційна активність підприємств АПК.

Слід зазначити, що реалізація у господарській практиці підприємства АПК інноваційних проектів представляє собою здійснення низки інноваційних заходів. Зрозуміло, що такі інноваційні заходи завжди є різними не лише за змістом (метод, структура, процес, продукт), але і за способом їх господарського впровадження. Звідси випливає, що змістовна сутність будь-якого інноваційного проекту з позицій забезпечення ефективності господарської діяльності повинна бути спрямованою на впровадження інновацій у діяльності

суб'єктів ринку. Недоліком у процесах залучення інноваційного потенціалу у вирішення господарських завдань підприємств агропромислового комплексу є відсутність кореспондування результатів наукових досліджень та практичної діяльності суб'єктів ринку, де держава виступає як єдиний інтегратор таких процесів. Для перетворення наявного в Україні науково-технічного потенціалу у дієвий чинник економічного розвитку необхідно опрацювати державну програму комплексної підтримки інноваційних процесів. На мою думку, першочерговим завданням є створення сприятливих економіко-правових умов для формування інноваційної системи, де особливу увагу треба звернути на підприємства агропромислового комплексу, що забезпечують виробництво продовольства та формують продовольчу безпеку як вагому складову національної безпеки країни.

Вагомими стратегічними аспектами вирішення такої проблеми є: опрацювання ефективних правил взаємодії елементів наукових досліджень на законодавчому рівні; створення системи просування на ринок науково-технічних розробок та наукоємної продукції, що сприятиме обійманню певного сегменту ринку та забезпечуватиме захист прав на інтелектуальну власність; підвищення інноваційної активності підприємств АПК. Формування інноваційної системи потребує врахування відмінностей інноваційного потенціалу за окремими регіонами, виявлення регіонів з низкою переваг – значним інноваційним та інвестиційним потенціалом та розвитком відповідних виробництв. Таким чином, комплексний підхід до оцінки рівня та тенденцій розвитку підприємств АПК на основі інновацій дасть можливість обґрунтування стратегічних цілей, стане підґрунтям опрацювання і прийняття управлінських рішень, формування вимог, яким повинні відповідати плани інноваційного розвитку суб'єктів цієї сфери. Крім того, інноваційна складова стане вагомим чинником формування організаційно-економічних взаємовідносин підприємств АПК.

Для підприємств агропромислового комплексу значна частина інноваційних процесів має технічний характер і передбачає впровадження у

господарську діяльність нових високопродуктивних систем машин і механізмів та відповідних технологій.

Важливою складовою інноваційних процесів є інжиніринг – надання інженерно-консультативних послуг, які мають переважно інтелектуальний характер, стосуються використання досягнень науки для підвищення ефективності й управління діяльністю.

Пріоритетними напрями інноваційної діяльності є:

- формування ринку нових продуктів та високих технологій (новітні ресурсозберігаючі системи машин і механізмів, застосування біотехнологій та інформаційних систем у виробничих процесах та у сфері їх обслуговування);

- організація інтегрованого виробництва, суб'єкти якого є носіями інновацій, мають умови збільшення масштабів і розширення сфери інноваційної діяльності, розподілу доходів, витрат та ризиків, підвищення ефективності мотиваційного механізму тощо;

- формування адекватного рівня людського капіталу (всебічний розвиток людини, збереження її здоров'я, ефективне використання інтелектуального потенціалу, виховання високих морально-духовних якостей), що зумовлено необхідністю дотримання закону збереження суспільства, пробуджує потенційні можливості особистості, формує вищий рівень продуктивної діяльності людини та прогрес суспільства у цілому.

Інноваційний розвиток підприємства не може здійснюватися без відповідного капіталу. Нині держава, на жаль, як свідчить практика, лише гальмує процеси формування інвестиційної політики; відсутні наукові обґрунтування її змісту; потребують дослідження особливості інвестиційної політики суб'єктів АПК.

Висновки до першого розділу

У першому розділі розкрито теоретико-прикладні засади активізації інноваційної діяльності підприємства. Зокрема визначено сутність та мету

інноваційної діяльності підприємств. Інноваційна діяльність є однією з форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного стану. Інноваційна діяльність багато в чому залежить від чинників різного характеру, які потрібно чітко класифікувати. Серцевиною інноваційної діяльності на підприємстві є освоєння (комерціалізація) нових видів продукції або методів її виробництва, доставки та реалізації. Визначаючи напрями інноваційної діяльності, керівництво фірми вирішує, на чому зосереджувати увагу: на продуктових чи технологічних інноваціях. Дотримання принципів пріоритетності, безперервності та динамічності, адаптованості та гнучкого реагування у поєднанні з принципами перспективності, орієнтації на потреби ринку, визначення пріоритетів інноваційного розвитку, участі, планомірності й екологічної рівноваги дозволить забезпечити суб'єкту господарювання успішний, стійкий та стабільний соціально-економічний та інноваційний розвиток як в близькій, так і в далекій перспективі.

Визначено показники ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства. Успішне функціонування вітчизняних промислових підприємств і досягнення стратегічних переваг в умовах конкуренції значною мірою залежать від ефективності їх інноваційної діяльності. Інноваційна діяльність – це діяльність конкретного колективу, яка спрямована на забезпечення втілення науково-технічних ідей, винаходів у життя. Результати цієї діяльності повинні бути придатними до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою отримання прибутку та отримання додаткових конкурентних переваг шляхом задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах.

Важливим фактором при здійсненні інноваційної діяльності є правильно сформована та обрана інноваційна стратегія. Для того, щоб обрати інноваційну стратегію підприємству потрібно пройти певні етапи для повного визначення напрямку розвитку. Варто зазначити, що в сучасних умовах, у вітчизняній економічній літературі, практично немає єдиних і науково-обґрунтованих методичних підходів до оцінювання ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств. На наш погляд, під оцінкою ефективності інноваційної діяльності підприємства, потрібно розуміти функцію управління, спрямовану на вивчення стану, тенденцій розвитку, об'єктивну оцінку результатів інноваційної діяльності та розроблення на цій основі рекомендацій щодо подальшого підвищення рівня її ефективності. Метою оцінки ефективності інноваційної діяльності є комплексний аналіз ефективності інноваційної діяльності та її впливу на найважливіші показники діяльності підприємства, визначення доцільності й оптимальних варіантів реалізації нововведень, оперативне коригування параметрів інноваційних проектів та підтримка стратегічних інноваційних рішень.

Визначено особливості системи забезпечення інноваційного розвитку агропромислового підприємства. Інноваційна діяльність агропромислового підприємства полягає у формуванні та реалізації цілеспрямованої інноваційної політики, завданням якої є стимулювання, накопичення та розвитку інноваційного потенціалу. Варто зазначити, що інноваційна діяльність підприємства не позбавлена ризиків, які визначаються сукупним впливом низки чинників зовнішнього середовища та внутрішнім станом кожного підприємства. Інноваційна діяльність є проявом інноваційної політики підприємства. Стратегічний зміст інноваційної політики пов'язаний з формуванням конкурентного статусу підприємства, перетворення його слабких сторін на сильні, що є підґрунтям його довготривалого функціонування на ринку.

2. АНАЛІТИКО-ДОСЛІДНИЦЬКА ЧАСТИНА АНАЛІЗ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “ГОМІН”

2.1. Загальна характеристика функціонування ТОВ “Гомін”

ТОВ “Гомін” є підприємством, утвореним на засадах угоди громадянами шляхом об’єднання їх майна та підприємницької діяльності і сільському господарстві з метою одержання прибутку.

Товариство є юридичною особою, має відокремлене майно та самостійний баланс, печатку із своїм найменуванням і кутовий штамп, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, може від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав та нести обов’язки, бути позивачем та відповідачем у суді.

Товариство “Гомін” відображає колективну форму власності, однак за організаційно-правовою формою є товариством з обмеженою відповідальністю (“Довідка з єдиного державного реєстру підприємств та організацій України”), що означає, що воно має усі права товариств, але у випадку боргової зобов’язаності засновники несуть відповідальність виключно своєю часткою в статутному фонді. Ця організація є формальна.

Управління ТОВ здійснюється за допомогою системи органів, які формують учасники товариства. Функції з управління товариством поділяються між його органами:

- вищим – зборами учасників;
- виконавчим – директором;
- контролюючим – ревізійною комісією.

Головною метою діяльності підприємства є виробництво, перероблення та реалізація сільськогосподарської продукції, а також надання учасникам товариства та іншим особам послуг щодо ведення сільського господарства та здійснення інших пов’язаних з ним видів діяльності.

Предметом діяльності товариства є:

- ведення сільськогосподарського виробництва;
- переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної у інших виробників;
- оптова і роздрібна торгівля продукцією власного та іншого виробництва;
- заняття підсобним промислами та виробництва товарів широкого вжитку;
- надання агротехнічних та інших послуг жителям сільських населених пунктів, сільським господарствам, сільськогосподарським та іншим підприємствам та організаціям;
- виготовлення та реалізація малогабаритної сільськогосподарської техніки і інструментів, дрібного інвентарю тощо;
- надання транспортних та комунально-побутових послуг учасникам та іншим категоріям громадян;
- організація на платній основі семінарів, курсів та надання консультації з агротехнічних, зооветеринарних та економічних питань ведення товарного сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки.

У ТОВ “Гомін” більшість ґрунтів – чорноземи, що мають найбільш позитивну структуру для вирощування різних сільськогосподарських культур. Найбільш інтенсивним видом угідь є рілля, яка кожного року використовується під посіви сільськогосподарських культур з метою одержання урожаю.

Наявність земельних угідь ТОВ “Гомін” представлено у табл. 2.1.

У ТОВ “Гомін” більшість ґрунтів – чорноземи, що мають найбільш позитивну структуру для вирощування різних сільськогосподарських культур. Найбільш інтенсивним видом угідь є рілля, яка кожного року використовується під посіви сільськогосподарських культур з метою одержання урожаю.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Види угідь	2016 р.		2017 р.		2018 р.		Відхилення, 2018 р до 2016 р. (+;-)
	га	%	га	%	га	%	
Загальна земельна площа	3690,4	100,0	3638,7	100,0	3559,6	100,0	-130,8
у т. ч. сільськогосподарські угіддя	3414,8	92,5	3363,1	92,4	3284,0	92,3	-130,8
з них: рілля	3102,0	84,0	3058,7	84,1	3048,0	85,0	-54
сінокоси	287,8	7,8	281,4	7,7	213,0	5,0	-74,8
пасовища	25,0	0,7	23,0	0,6	23,0	0,6	-2
Площа лісу і лісонасаджень	87,0	2,3	87,0	2,2	87,0	1,3	-
Ставки і водойми	0,6	0,1	0,6	0,02	0,6	0,1	-
Земля у короткостроковому користуванні	188,0	5,1	188,0	5,2	188,0	5,3	-

Наявність земельних угідь ТОВ “Гомін” представлено у табл. 2.1. Згідно з даних табл. 2.1, розмір загальної земельної площі ТОВ “Гомін” у 2018 р. склав 3559,6 га. Площа ріллі у 2018 р. становила 84,0% або 3102,0 га, а у 2018 р. площа ріллі становить 3048,0 га – 85,0% від загальної площі земельних угідь. Площі ріллі зменшилась по відношенню до 2016 р. на 54,0 га дані зміни викликані трансформацією земельних угідь в землі приватно-орендної власності. Питома вага сінокосів зменшилась на 25% і становить 213 га в 2018 р. і пасовищ відповідно зменшилась на 8% і склала у 2018 р. 23,0 га. Відповідно зменшення сільськогосподарських угідь було викликане зменшенням площі ріллі на 2,0% та сінокосів на 25,0% порівняно з 2017 р.

У 2018 р. 54,0 га розпайованої землі було передано членам ТОВ “Гомін” у особисте користування. Саме це стало причиною зменшення площі сільськогосподарських угідь.

Земля є важливим і незамінним засобом виробництва ТОВ “Гомін”, тому ефективно її використання, підвищення родючості ґрунтів є одним із основних завдань в ході виробничої діяльності господарства.

Виробнича структура ТОВ “Гомін”, відповідно до виду економічної діяльності та напрямку спеціалізації, налічує: 2 тракторні бригади; 3 тваринницькі ферми; крупорушку; олійницю; автогараж. Налагоджена також робота обслуговуючих підсобних підрозділів: будівельної бригади; зерноочисного комплексу (ОКЦ, КЗС); столової, ремонтної майстерні. Для виконання тракторних ґрунтообробних та інших механізованих робіт у ТОВ “Гомін” налагоджено роботу машинно-тракторного парку. Дані про наявність техніки в МТП подані у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Склад машинно-тракторного парку ТОВ
“Гомін” за 2016-2018 рр., шт.

Назва технічних засобів	Роки			Відхилення 2018 р. до 2016 р. (%)
	2016 р.	2017 р.	2018 р.	
Трактори різних модифікацій	52	51	51	98
Вантажні автомобілі: САЗ ГАЗ	177	167	167	94,100
Автомобілі спец, призначення	4	4	4	100
Легкові автомобілі	3	2	2	66,7
Комбайни, всього	11	11	12	109,09
у т. ч. зернозбиральні	8	8	8	100
кормозбиральні	2	2	2	100
бурякозбиральні	1	1	2	200

Відповідно до даних табл. 2.2 видно, що протягом 2016-2018 рр. кількість тракторів зменшилась на 1 (2%), і складає 51 трактор. Зменшення

кількості транспортних засобів негативно впливає на виробничі процеси господарства, що спонукає ТОВ “Гомін” до укладання договорів оренди транспортних засобів в інших господарствах.

Аналізуючи наявність автомобілів в господарстві можна зробити висновок: кількість автомобілів марки САЗ зменшилось на 10 одиниць до (6%). Проте кількість автомобілів марки ГАЗ та автомобілів спеціального призначення лишилися без зміни. На даний час перед ТОВ “Гомін” стоїть проблематичне питання оновлення технічних засобів, у 2018 р. був придбаний бурякозбиральний комбайн на умовах лізингу, що, в свою чергу, дає можливість збільшити обсяги вирощування технічних культур.

Кожного року на виконання механізованих робіт та обслуговування машинно-тракторного парку в господарстві витрачається: бензину 69 т; дизельного палива – 134 т; мастила – 11 т.

На ефективність сільськогосподарського виробництва істотно впливає склад і структура виробничих фондів підприємства (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Склад і структура виробничих фондів ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Види угідь	2016 р.		2017 р.		2018 р.		Відхилення 2018 р. до 2016 р. (%)
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
1	2	3	4	5	6	7	8
Виробничі фонди с.-г. призначення	19888,0	99,9	10027,1	99,9	13936,4	99,7	70,0
у т. ч. будинки, споруди, передавальні пристрої	17987,0	90,3	8310,7	82,9	9345,5	66,9	51,9
Машини і обладнання	425,0	2,1	1000,0	9,9	3087,3	22,1	726,4
Транспортні засоби	440,0	2,2	322,7	3,2	423,8	3,0	96,3
Інвентар, інструменти, прилади	839,0	4,4	220,5	2,2	222,5	1,6	26,5

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	8
Робоча та продуктивна худоба	197,0	0,9	173,1	1,7	857,3	6,1	435,2
Виробничі фонди сільськогосподарського призначення	24,3	0,1	12,7	0,1	36,6	0,3	150,6
Всього:	19912,3	100,0	10039,0	100,0	13973,0	100,0	70,2

Аналізуючи склад і структуру виробничих фондів ТОВ “Гомін” за даними табл. 2.3 слід відмітити, що по відношенню до 2016 р. вартість виробничих фондів сільськогосподарського призначення зменшилась на 5951,0 тис. грн. і склала у 2018 р. 13936,4 тис. грн. або 99,7% загальної вартості фондів. У 2018 р. за рахунок залучення інвестицій і придбання худоби, машин і обладнання, транспортних засобів та ремонту виробничих приміщень вартість і питома вага відповідних видів виробничих фондів сільськогосподарського призначення зросла у порівнянні з 2016р. на 3909 тис. грн. або в 1,4 рази.

Тип структури управління у ТОВ “Гомін” – лінійно-функціональний (рис. 2.1). Кожен керівник будь-якої ланки відповідає за конкретно поставлену перед ним задачу.

Організаційна структура направлена на встановлення чітких взаємозв’язків між окремими підрозділами, розділення між ними прав і відповідальності.

Штабні служби отримують повноваження управління службами нижчого рівня, які виконують відповідні спеціальні функції. Однак делегують не лінійні, а функціональні повноваження. Тобто головний інженер розпоряджається певними видами діяльності майстрів цехів, хоча вони перебувають у лінійному розпорядженні начальників цехів.

На підставі генеральної довіреності керує підрозділом директор, встановлює форми і системи оплати праці, визначає конкретні розміри тарифної ставки, посадових окладів, премій, винагород, надбавок і доплат; подає на затвердження трудовому колективу правила внутрішнього розпорядку;

згідно з трудовим законодавством приймає, переводить та звільняє працівників; приймає заходи заохочення, дисциплінарного та матеріального впливу, призначає премії, доплати, надбавки за високу якість, сумісництво професій.

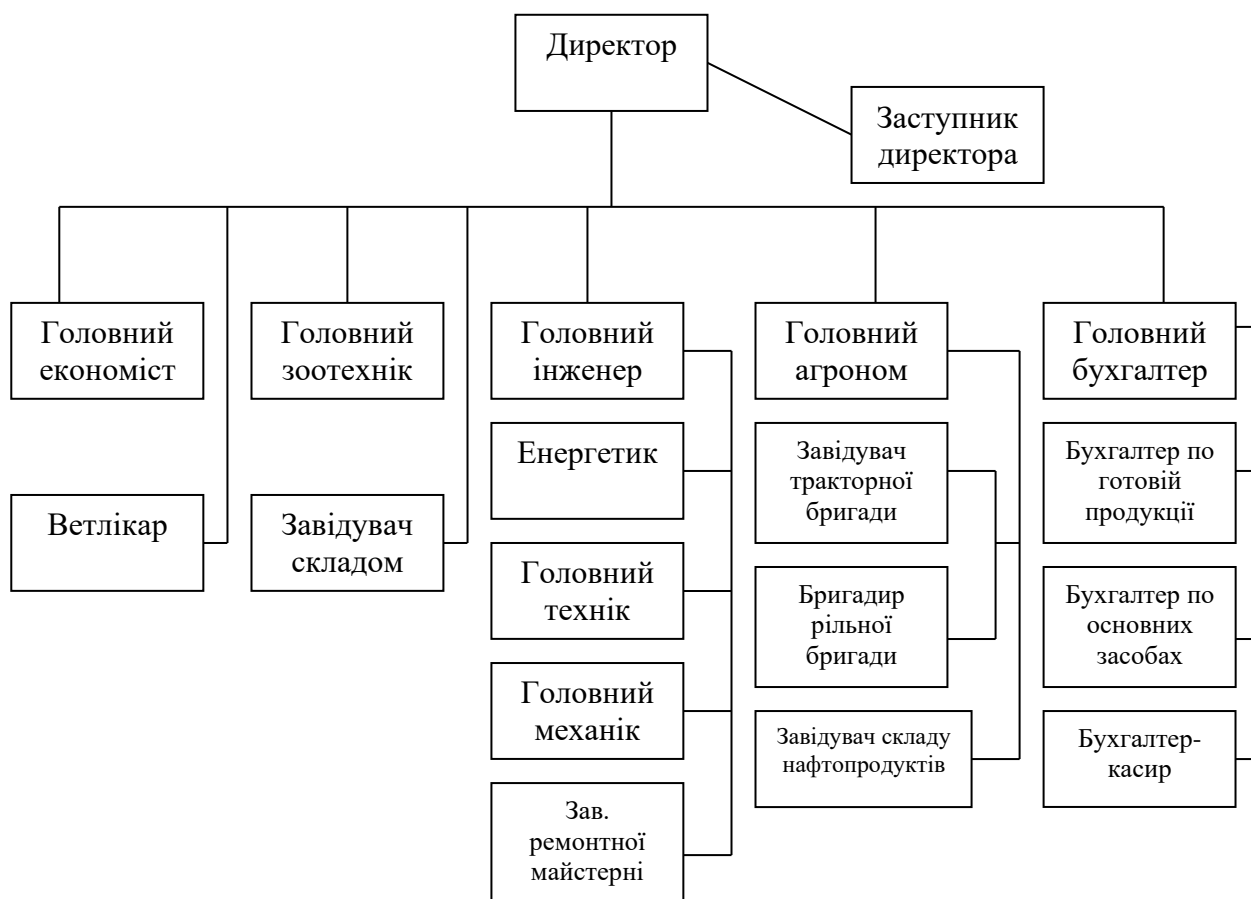

Рис. 2.1. Організаційна структура управління ТОВ «Гомін»

Перевагами використання лінійно-функціональної структури є встановлення чітких і простих зв'язків між підрозділами, єдиновладдя, узгодженість дій виконавців, оперативність у прийнятті рішень, чітка відповідальність.

Недоліками – високі вимоги до керівника, перевантаження інформацією, відсутність спеціалістів з окремих функцій, невідповідність до зростаючих вимог сучасного виробництва.

Останнім часом не відбулось жодних змін у організаційній структурі підприємства. Одним з основних недоліком діяльності організації є відсутність посадових інструкцій, в яких визначаються права, обов'язки, об'єм знань, взаємовідносини з керівництвом і зв'язаними з ним робочим персоналом.

На досліджуваному підприємстві добре налагоджений процес комунікації, що дозволяє ефективно і швидко доводити інформацію до необхідних працівників. На товаристві функціонує мережа Інтернет, факс за допомогою яких можна зв'язатися з будь-яким партнерами та головними управлінням. Пропозиції на розгляд керівництва можуть вноситися переважно тільки на нарадах в кінці місяця. Також у головному вестибюлі є дошка пошани.

Прийняття рішень носить переважно колективний характер. Більшість питань виносяться на обговорення колективом і приймаються керівництвом. Такий стан речей сприяє співпраці між керівництвом і працівниками

Торгівельна діяльність здійснюється через бухгалтерію, де оформляється відповідна документація і здійснюється розрахунок з покупцем, а саму продукцію покупець забирає зі складу готової продукції

Особливу увагу керівник ТОВ "Гомін" приділяє забезпеченості господарства кваліфікованими працівниками (механізаторами, водіями, обліковцями) та рівню кваліфікації керівних кадрів. Трудові ресурси сільського господарства – це працездатне населення, яке зайняте в сільськогосподарському виробництві. Вони включають працездатних робітників і службовців: чоловіків віком від 16 до 60 років та жінок віком від 16 до 55 років. Крім працездатних людей, у виконанні сільськогосподарських робіт беруть участь підлітки від 12 до 16 років та особи пенсійного віку, які вступили у відповідні договірні відносини з господарством.

2.2. Аналіз потенціалу для забезпечення інноваційної діяльності товариства

З метою дослідження інноваційної діяльності ТОВ “Гомін” проведемо аналіз виробничо-господарської діяльності за попередні та поточні роки, виявимо фактори, які позитивно чи негативно вплинули на кінцеві показники інноваційної діяльності підприємства, приймемо рішення про визнання структури балансу задовільною чи незадовільною, а підприємства – платоспроможним чи неплатоспроможним, інвестиційно привабливим чи непривабливим тощо.

Джерелами інформації для проведення такого аналізу є:

1. Баланс підприємства (Ф. №1).
2. Звіт про фінансові результати (Ф. №2).
3. Інші дані бухгалтерської та статистичної звітності.

Аналіз динаміки валюти балансу проводиться на основі складання аналітичного балансу (табл. 2.4), шляхом порівняння даних загальної вартості майна підприємства на початок і кінець звітного періоду або ряду періодів. При цьому, зменшення валюти балансу за звітний період свідчить про скорочення підприємством господарської діяльності, що може призвести до його неплатоспроможності та погіршення фінансового стану.

Метою складання Балансу є надання користувачам повної, правдивої і неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. У Балансі відображаються активи, зобов'язання і власний капітал підприємства, причому сума активів повинна дорівнювати сумі зобов'язань і власного капіталу, тобто підсумки активу і пасиву Балансу мають бути рівні.

Баланс – це звіт про фінансовий стан підприємства, який відображує на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал. Баланс – це двостороння таблиця, в якій ліва частина – це актив, а права – пасив.

В активі згруповано активи підприємства; в ньому три розділи – “Необоротні активи”, “Оборотні активи” та “Витрати майбутніх періодів”. У пасиві п'ять розділів – “Власний капітал”, “Забезпечення наступних витрат і

платежів”, “Довгострокові зобов’язання”, “Поточні зобов’язання”, “Доходи майбутніх періодів”.

Таблиця 2.4

Аналіз структури майна ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Актив	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р.	
				Абсо- лютне (+;-)	Від- носне (%)
1	2	3	4	5	6
I. Необоротні активи					
Основні засоби					
залишкова вартість	2627	2635	2294	-333	0,87
первісна вартість	4052	4422	4454	402	1,09
Знос	1425	1788	2160	735	1,51
Довгострокові біологічні активи:					
справедлива вартість	380	373	395	15	1,03
первісна вартість	380	373	395	15	1,03
Усього за розділом I	3007	3008	2689	-318	0,89
II. Оборотні активи					
Виробничі запаси	1573	2216	2908	1335	1,84
Поточні біологічні активи	1066	1303	1463	397	1,37
Незавершене виробництво	756	1309	1657	901	2,19
Готова продукція	767	1355	867	100	1,13
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:					
чиста реалізаційна вартість	87	261	244	157	2,8
первісна вартість	87	261	244	157	2,8
Дебіторська заборгованість за розрахунками:					
Бюджетом	18	9	4	-14	0,2
за виданими авансами	-	-	41	41	1
Інша поточна дебіторська заборгованість	99	40	9	-90	0,1
Грошові кошти та їх еквіваленти:					
національній валюті	51	109	149	98	2,92

Продовження табл. 2.4

Пасив	2016 р	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р.	
				Абсо- лютне (+;-)	Від- носне (%)
у тому числі в касі	11	21	-	-	-
Усього за розділом II	4417	6602	7342	2925	1,66
Баланс	7424	9610	10031	2607	1,35
I. Власний капітал					
Статутний капітал	79	79	79	0	1
Інший додатковий капітал	1150	1150	1150	0	1
Резервний капітал	5097	6869	8063	2966	1,58
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-493	318	448	5	1,01
Усього за розділом I	5833	8416	9740	3907	1,66
III. Довгострокові зобов'язання					
Довгострокові кредити банків	24	-	-	-	-
Усього за розділом III	24	-	-	-	-
IV. Поточні зобов'язання					
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	99	116	291	192	2,93
Поточні зобов'язання за розрахунками:					
з бюджетом	6	-	-	-	-
з оплати праці	-	59	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	1462	1019	-	-	-
Усього за розділом IV	1567	1194	291	-1276	0,18
Баланс	7424	9610	10031	2607	1,35

Отже, з наведених даних у табл. 2.4 можна зробити висновок, що станом на 31.12.2018 року вартість майна у розпорядженні ТОВ "Гомін" становила 10031 тис. грн., тобто, порівняно з попередніми роками, збільшилась на 2607 тис. грн. за рахунок збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки

до майна на 1,66%. У складі майна частка основних засобів збільшилась на 482 тис. грн. та загалом його частка – 19,6%.

Оборотні активи – це грошові кошти і їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу. При цьому операційний цикл – це проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації, виробленої з них продукції або товарів і послуг. З початку звітнього періоду і на кінець звітнього періоду спостерігається тенденція до збільшення оборотних активів у складі майна підприємства, що і є позитивним у діяльності ТОВ “Гомін” – збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки на 1,66%.

Аналізуючи структуру оборотних активів на 2018 р. порівняно з 2016 р., їх збільшення відбулося через збільшення запасів на 106 тис. грн., випуском готової продукції на 398 грн., їх частка 59,4%, що є позитивним у діяльності підприємства.

Важлива увага при аналіз поточних активів має приділятися дебіторській заборгованості. При наявності конкуренції та складності збуту підприємства продають її, використовуючи форми послідууючої оплати. Тому дебіторська заборгованість є важливою частиною оборотного капіталу. Якщо на початок року розрахунки з покупцями та замовниками склали 55 тис. грн. то на кінець року цей показник дорівнював 99 тис. грн., а в загальному підсумку ,у відносному відхиленні, за рік він збільшився на 80%. Зміни, що відбулись в структурі дебіторської заборгованості, свідчать про погіршення розрахункової дисципліни в бік погіршення платоспроможності. З точки зору фінансового менеджменту можна сказати, що структура фінансових ресурсів була задовільною (це пов'язано перевищенням власних коштів у структурі пасивів), незважаючи на наявність дебіторської заборгованості, яка пов'язана із традиційними складнощами збуту продукції в нашій економіці.

Спостерігається зменшення грошових коштів на 2018 р. порівняно з 2016 на 19 тис. грн., у національній валюті, що є досить негативним, і це характеризується дуже малою їх часткою в оборотних активах.

Причини збільшення чи зменшення майна підприємства визначають, вивчаючи зміни в складі джерел його формування. Надходження, купівля, формування майна може відбуватися за рахунок власних і позичених коштів (капіталу), характеристика співвідношення яких відкриває сутність фінансового стану підприємства. Так, збільшення долі позичених коштів, з однієї сторони, свідчать про загрозу фінансової нестабільності підприємства і збільшення рівня фінансового ризику, а з іншої – про активний перерозподіл (в умовах інфляції і невиконання в строк фінансових зобов'язань) прибутку від кредитів по відношенню до підприємства-боржника.

Проведемо аналіз основних засобів та інших позаоборотних активів підприємства за допомогою табл. 2.5. Основні засоби – матеріальні активи, у тому числі, запаси корисних копалин, наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 2500 грн., невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 2500 грн. і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік).

Позаоборотні активи – це постійна (немобільна) частина активів. Іншими словами, позаоборотні активи означають грошові кошти господарюючого суб'єкта, що вибули з господарського оборту.

Проаналізувавши дані табл. 2.5 можемо зробити висновок, що позитивною тенденцією є:

1. Коефіцієнт зносу основних засобів характеризує інтенсивність накопичення коштів для оновлення основного капіталу. Рекомендоване значення $<0,5$, збільшення коефіцієнта зносу основних фондів, за рахунок збільшення зносу основних засобів, що приводить до накопичення коштів для оновлення основного капіталу;

2. Фондовіддача показує, скільки продукції припадає на кожну гривню вартості основних засобів, збільшення фондовіддачі, внаслідок збільшення чистого доходу протягом проаналізованого періоду.

Таблиця 2.5

Аналіз показників ефективності використання
основних засобів ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Назва показника	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р. (+;-)
1.Коефіцієнт придатності основних засобів	2,84	2,47	2,06	-0,78
2.Коефіцієнт зносу основних засобів	0,35	0,4	0,48	0,13
3.Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,66	0,64	0,68	0,02
4.Фондовіддача	1,32	1,75	1,81	0,49
5.Фондомісткість	0,75	0,57	0,54	-0,21

Також з даних табл. 2.5 спостерігаємо і присутність негативної тенденції:

1. Коефіцієнт придатності основних засобів відображає частину основних засобів, придатну до експлуатації, зменшення коефіцієнта придатності основних фондів, внаслідок збільшення зносу основних засобів;

2. Коефіцієнт майна виробничого призначення характеризує частку засобів виробництва у вартості майна. Рекомендоване значення $>0,5$ зменшення коефіцієнта майна виробничого призначення, завдяки зменшення запасів

виробництва, що свідчить про малу частку засобів виробництва у майні підприємства;

3. Фондомісткість характеризує забезпеченість підприємства основними засобами зменшення фондомісткості, за рахунок збільшення середньої вартості основних засобів і чистого доходу у звітному період.

Наступним кроком буде здійснення аналізу структури оборотних засобів підприємства. Для визначення тенденції обіговості оборотних засобів розраховується коефіцієнт оборотності – це відношення виручки (валового доходу) від реалізації продукції без врахування податку на додану вартість та акцизного збору, до суми оборотних засобів підприємства.

$$K_o = \frac{\text{Чистий дохід}}{\text{Середньорічна вартість оборотних засобів}} = \quad (2.1)$$

$$K_{2016} = \frac{5361}{4417} = 1,21$$

$$K_{2017} = \frac{7753}{6602} = 1,17$$

$$K_{2017} = \frac{8103}{7342} = 1,1$$

Отже, зменшення даного коефіцієнта свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів.

Показником ефективності використання оборотних засобів є також час обороту: тривалість в днях одного обороту. Він визначається як відношення кількості календарних днів звітного періоду до коефіцієнта оборотності та розраховується за формулою:

$$\mathcal{C}_o = \frac{\text{Кількість календарних днів звітного періоду (Т)}}{K_o}; \quad (2.2)$$

де Т – 360 днів.

$$\mathcal{C}_{o2016} = \frac{360}{1,21} = 298 \text{ днів}$$

$$\mathbf{Ч}_{\text{о}2017} = \frac{360}{1,17} = 308 \text{ днів}$$

$$\mathbf{Ч}_{\text{о}2018} = \frac{360}{1,1} = 327 \text{ днів}$$

Час обороту вказує на кількість днів, що були необхідні підприємству для поповнення його оборотних засобів.

Для визначення ефективності використання активів визначають оборотність запасів та тривалість одного обороту запасів.

Коефіцієнт оборотності запасів дає можливість встановити швидкість обороту запасів для забезпечення виконання завдання з продажу (реалізації) готової продукції (товарів, робіт, послуг).

Коефіцієнт оборотності запасів розраховується за формулою:

$$\mathbf{К}_{\text{оз}} = \frac{\text{Собівартість реалізованої продукції}}{\text{Середньорічна вартість оборотних запасів}} = \quad (2.3)$$

$$\mathbf{К}_{2016} = \frac{4776}{1573 + 1066 + 756 + 767} = 1.14$$

$$\mathbf{К}_{2017} = \frac{5995}{2216 + 1303 + 1309 + 1355} = 0.96$$

$$\mathbf{К}_{2018} = \frac{7035}{2908 + 1463 + 1657 + 867} = 1.02$$

Чим більше значення цього коефіцієнта, тим вищий рівень оборотності запасів, що позитивно відображається на забезпеченні обсягу реалізації продукції. Проаналізувавши даний показник бачимо, що з кожним роком вищий рівень оборотності запасів, що позитивно відображається на діяльності підприємства.

Середня тривалість одного обороту запасів розраховується, відповідно, за формулою 2.4:

$$\mathbf{Ч}_{\text{оз}} = \frac{\text{Кількість календарних днів звітного періоду (Т)}}{\mathbf{К}_{\text{оз}}} \quad (2.4)$$

$$\mathbf{Ч}_{2016} = \frac{360}{1.14} = 316 \text{ днів}$$

$$\mathbf{Ч}_{2017} = \frac{360}{0.96} = 375 \text{ днів}$$

$$\mathbf{Ч}_{2018} = \frac{360}{1.02} = 353 \text{ днів}$$

Збільшення питомої ваги виробничих запасів у структурі активів може свідчити про:

- зростання виробничого потенціалу підприємства;
- прагнення за рахунок вкладів у виробничі запаси захистити грошові активи підприємства від знецінення під впливом інфляції;
- нерациональність обраної господарської стратегії, внаслідок чого значна частина поточних активів іммобілізована в запасах, ліквідність яких може бути незначною.

Проведемо аналіз капіталу ТОВ “Гомін” (джерел власних та позичених коштів) (див. табл. 2.6).

Проаналізувавши дані табл. 2.6, можемо зробити висновок, що позитивною тенденцією є:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) характеризує концентрацію власного капіталу. Рекомендоване значення більше 0,5, збільшення коефіцієнта фінансової незалежності, завдяки збільшенню суми власних коштів;

2. Коефіцієнт фінансової стабільності характеризує покриття боргів власним капіталом. Є оберненим показником до коефіцієнта фінансового ризику, з збільшення коефіцієнта фінансової стабільності, за рахунок збільшення власного капіталу;

3. Коефіцієнт фінансової залежності є оберненим показником до коефіцієнта фінансової незалежності. Рекомендоване значення <2. Збільшення коефіцієнта фінансової незалежності капіталізованих джерел, внаслідок збільшення власного капіталу.

Таблиця 2.6

Аналіз джерел формування капіталу ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Назва показника	2016 р.	2017 р.	2018 р.
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,78	0,87	0,97
2. Коефіцієнт фінансової залежності	1,27	1,14	1,02
3. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,17	0,12	0,13
4. Коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт фінансового лівериджу)	0,27	0,14	0,02
5. Коефіцієнт фінансової стабільності	3,66	7,04	33,47
6. Коефіцієнт довгострокової заборгованості	0,004	-	-
7. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел	0,99	1	1
8. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,48	0,64	0,72

Також з даних табл. 2.6 бачимо присутність негативної тенденції, а саме:

1. Коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел Показує відсоток власного капіталу у капіталізованих джерелах, зменшення коефіцієнта фінансової залежності, внаслідок збільшення валюти балансу і суми власних коштів;

2. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу Показує частку залученого майна в активах підприємства та ступінь залежності підприємства від кредиторів, зменшення коефіцієнта концентрації позикового капіталу, завдяки збільшенню позикового капіталу;

3. Коефіцієнт фінансового ризику (коефіцієнт фінансового левериджу) характеризує співвідношення позикових та власних коштів. Рекомендоване значення <1 , зменшення коефіцієнта фінансового ризику, за рахунок збільшення позикового та власного капіталу;

4. Коефіцієнт довгострокової заборгованості характеризує загальну капіталізацію підприємства. Показує відсоток довгострокових зобов'язань у капіталізованих джерелах зменшення коефіцієнта довгострокової заборгованості, через збільшення суми власного капіталу;

5. Коефіцієнт маневреності власного капіталу Характеризує ступінь мобільності ВК, тобто показує ту частину ВК, яка знаходиться в обігу і використовується для фінансування поточної діяльності зменшення коефіцієнта маневреності власного капіталу, внаслідок збільшення робочого та власного капіталу.

Проведемо наліз ліквідності (платоспроможності) підприємства. Основна ознака ліквідності – перевищення оборотних активів над короткостроковими пасивами, тим сприятливіший є фінансовий стан підприємства з позиції ліквідності. Для визначення ліквідності потрібно згрупувати активи та пасиви підприємства (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Групування активів ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Групи	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р. (+;-)
Високоліквідні	62	130	149	87
Швидколіквідні	291	571	542	251
Повільно-ліквідні	4162	6183	6895	2733
Важколіквідні	3007	3008	2689	318

Високоліквідні – грошові кошти і поточні фінансові інвестиції. Як бачимо з табл. 2.8, у 2018 р. грошові кошти і поточні фінансові інвестиції збільшилися на 87 тис. грн. у порівнянні з 2016 р.

Швидколіквідні – отримані векселі, дебіторська заборгованість, яка буде погашена за умовами договорів Як бачимо з табл. 2.8 дебіторська заборгованість збільшилися на 251 тис. грн. у порівнянні з 2016 р. та 2018 р.

Повільно-ліквідні – запаси(виробничі запаси, готова продукція, незавершене виробництво); дебіторська заборгованість; витрати майбутніх періодів, інші оборотні активи. Збільшилися витрати майбутніх періодів інші оборотні активи на 2733 тис. грн. у порівнянні з 2016 р. та 2018 р

Важколіквідні – необоротні активи, які передбачено використовувати більше ніж 1 рік, а також прострочена дебіторська заборгованість; запаси готової продукції, що не мають попиту, витрати майбутніх періодів, які підлягають списанню. Зменшилися необоротні активи на 318 тис. грн. в порівнянні з 2016 р. та 2018 р.

Таблиця 2.8

Групування пасивів ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Групи	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р.(+;-)
Найбільш термінові	1567	1194	291	-1276
Короткострокові	-	-	-	-
Довгострокові	24	-	-	-24
Постійні (стійкі)	5833	8416	9740	3907

Найбільш термінові – кредиторська заборгованість та поточні зобов’язання за розрахунками. Відбулося зменшення кредиторської заборгованості у 2018 р. порівняно до 2016 р. на 1276 тис. грн., це може статися через погіршення стосунків з клієнтами, тобто через зменшення кількості покупців сільськогосподарської продукції.

Короткострокові кредити та інші позикові кошти, що підлягають погашенню протягом 12 місяців, доходи майбутніх періодів та векселі видані відсутні на підприємстві, а також довгострокові зобов’язання та доходи майбутніх періодів.

Наявні постійні (стійкі) зобов’язання перед власниками з формування власного капіталу, а також забезпечення наступних витрат і платежів.

Збільшилися поточні зобов'язання перед власниками у 2018 р порівняно до 2016 р. на 3907 тис. грн.

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні коштів за активом, згрупованих за ступенем спадної ліквідності, з короткостроковими зобов'язаннями за пасивом, що групуються за ступенем терміновості їхнього погашення. Аналіз ліквідності балансу ТОВ "Гомін" відображено за допомогою табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Аналіз ліквідності балансу ТОВ "Гомін" за 2016-2018 рр.

Актив	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2017 р. до 2016 р. (+;-)	Пасив	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р. (+;-)
1.Високо ліквідні активи (А1)	62	130	149	87	1.Найбільш термінові зобов'язання (П1)	1567	1194	291	-1276
2.Швидко ліквідні (А2)	291	571	542	251	2.Короткострокові пасиви (П2)	-	-	-	-
3.Повільно ліквідні (А3)	4162	6183	6895	2733	3.Довгострокові пасиви (П3)	24	-	-	-24
4.Важко ліквідні (А4)	3007	3008	2689	(318)	4.Постійні пасиви (П4)	5833	8416	9740	3907
Баланс	7522	9892	10275		Баланс	7522	9610	10031	

Отже, можемо зробити висновок, що даний баланс не є ліквідним, а саме:

1. підприємство не має достатньої суми наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами ($A1 < П1$). ліквідними є друга та третя група активів протягом усього аналізованого періоду. Однак, слід зазначити, що підприємство не має заборгованості за короткостроковими кредитами;

2. присутня недостатність власного капіталу як для формування важко ліквідних активів, так і оборотних активів.

Отже, загалом зміни в балансі свідчать про погіршення інноваційної діяльності підприємства.

Проведемо аналіз використання інноваційного потенціалу ТОВ “Гомін”. Потенціал підприємства поєднує у собі такі сфери діяльності: організація управління, маркетинг, дослідження та розробки, технологія, персонал, фінанси, організаційна культура та імідж.

Охарактеризуємо кожну із цих сфер для кращого розуміння можливостей ТОВ “Гомін”. Організація управління розпочинається із аналізу організаційної структури підприємства. Як вже було сказано у загальній характеристиці, підприємство є товариство з обмеженою відповідальністю з лінійно-функціональною структурою управління і має загальну вертикальну структуру. Така структура забезпечує швидку реалізацію управлінських рішень, сприяє спеціалізації і підвищенню ефективності роботи функціональних служб, дає можливість швидше оперувати ресурсами. У зв'язку з зростанням плинності, нестабільності зовнішнього середовища, індивідуалізації замовлень, необхідністю прискорення впровадження технічних нововведень з'являються тенденції до децентралізованого прийняття рішень, горизонтальної взаємодії структурних ланок, з метою підвищення адаптивності структури управління. За кожним структурним підрозділом закріплюються відповідні функції. На підприємстві налагоджені надійні комунікаційні канали, оптимізовано внутрішньофірмові відносини, що спрямовує усі підрозділи на ефективне функціонування організації у цілому. Атмосфера в колективі сприятлива для роботи, наявність формальних та неформальних груп не відволікає працівників від сумлінної та ефективної співпраці. Організаційна структура підприємства сприяє своєчасній доставці необхідної інформації до всіх підрозділів, що дає змогу уникнути похибок в роботі.

Завдання, обов'язки, права, відповідальність кожного працівника залежно від його посади, закріплено у посадових інструкціях підприємства. Виконання

різними функціональними підрозділами характеризується коефіцієнтом повноти охоплення функцій, який дорівнює відношенню фактично виконаних робіт та переліку робіт, що регламентуються. Успішне управління та активізація людських ресурсів призводить до досягнення успіху організацією, важливою ознакою є орієнтація персоналу на досягнення стратегічних завдань фірми.

Кадровому потенціалу підприємства належить провідна роль у розв'язанні науково-технічних, організаційних та економічних завдань щодо досягнення поставленої мети господарювання. Ступінь забезпечення підприємства робочою силою та раціональне її використання значною мірою визначають організаційно-технічний рівень виробництва, характеризують ступінь використання техніки і технології, предметів праці, створюють умови для високої конкурентоспроможності та фінансової стабільності.

Підприємство забезпечене висококваліфікованими працівниками, що ефективно виконують свою роботу з високою продуктивністю праці. Плинність кадрів є незначною. Керівництво проводить політику спрямовану на забезпечення комфортних і привабливих умов праці. Маркетинг є нерозвинутим на підприємстві, однак через невелику кількість товариств такої спеціалізації в регіоні про діяльність підприємства та перелік наданих ним послуг є широко відомо населенню та іншим споживачам. Науково-технічні дослідження на підприємстві не проводяться, на це немає вільних коштів. Організаційна культура визначається довірою між персоналом, співробітництвом, новаторством та порівняністю інтересів підприємства і працівників, зокрема, підвищення конкурентоспроможності продукції (товарів, робіт, послуг), залучення нових клієнтів-замовників. Імідж підприємства є досить високий. Населення позитивно ставляться до його роботи, адже самі можуть користуватися послугами підприємства.

2.3. Аналіз фінансової діяльності ТОВ “Гомін”

Для того, щоб здійснити оцінювання фінансової діяльності ТОВ “Гомін”, проведемо оцінювання інвестиційного клімату та його вплив на інноваційний розвиток підприємства. Сучасний етап ринкових перетворень в Україні потребує особливої уваги в створенні сприятливого інвестиційного клімату для вітчизняних та закордонних інвесторів. Ситуація потребує таких умов, які б гарантували економічну безпеку інвесторам та забезпечували інноваційний розвиток вітчизняної економіки. Особливу увагу слід звернути на інвестування аграрного сектору та ролі держави у регулюванні інвестиційної діяльності в сільськогосподарському виробництві.

Здійснимо аналіз прибутку та рентабельності ТОВ “Гомін” (див. табл. 2.10 та 2.11).

Прибуток – це кінцевий результат діяльності підприємства, який характеризує абсолютну ефективність його роботи. Податок на прибуток є одним із джерел формування доходів бюджету. Сума прибутку, яку отримує підприємство, обумовлена обсягом продажу продукції, її якістю та конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках діяльності, асортиментом, рівнем витрат.

Аналіз поданих показників свідчить про те, яких фінансових результатів в господарській діяльності досягло підприємство в порівнянні з фактичними даними базового періоду. Прибуток від звичайної діяльності характеризує фінансовий результат від всіх традиційних для даного підприємства видів діяльності й господарських операцій, формується на регулярній основі. Чистий прибуток характеризує суму балансового (валового) прибутку, зменшеного на суму податкових платежів за його рахунок.

Проаналізувавши табл. 2.10 бачимо, що у 2016 р. присутній збиток у сумі 493 тис. грн., але у 2018 р. вже присутній прибуток у сумі 448 тис. грн.

Таблиця 2.10

Аналіз динаміка прибутку ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр. (тис. грн.)

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р.	
				Абсолютне, (+;-)	Відносне (%)
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	5361	7753	8103	3176	48,5
Чистий прибуток (збиток)	-493	318	448	-43	0,9

Система показників фінансових результатів містить не тільки абсолютні, але й відносні показники ефективності господарювання. До них відноситься показник рентабельності, який відображає: чим більший рівень рентабельності, тим вища ефективність господарювання підприємства як самостійного товаровиробника.

Рентабельність продукції економічна категорія, що характеризує ефективність реалізації продукції (товарів, робіт та послуг). Визначається як відношення чистого прибутку від реалізації до собівартості продукції.

Рентабельність майна характеризує ефективність використання основних засобів підприємства. Цей показник визначається як співвідношення валового прибутку і середньорічної вартості основних засобів підприємства

Рентабельність власного капіталу – фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання власного капіталу. Показує, яка віддача (норма прибутку) на вкладений власний капітал. Максимізація цього показника – головне завдання управління підприємством.

Період окупності власного капіталу показує кількість років, протягом яких повністю окупляться вкладення в цю організацію.

Рентабельність основної діяльності – цей показник дозволяє визначити, скільки грошових одиниць витрачено для одержання однієї грошової одиниці прибутку. А оскільки сукупні витрати на виробництво продукції складаються зі

змінних і умовно-постійних витрат.

Таблиця 2.11

Аналіз видів рентабельності ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр.

Назва показника	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р. (+;-)
1. Рентабельність продукції	-0,093	0,04	0,05	0,01
2. Рентабельність майна	-0,066	0,034	0,045	0,011
3. Рентабельність власного капіталу	-0,084	0,037	0,046	0,09
4. Період окупності власного капіталу	-11,83	24,44	21,74	-2,7
5. Рентабельність основної діяльності	-0,10	0,05	0,06	0,01

Проаналізувавши табл. 2.11 бачимо, що співвідношення показників $R_{пр} < R_{м} < R_{вк}$ є позитивним явище у фінансовій діяльності ТОВ “Гомін”.

Інвестиційна привабливість сільськогосподарського підприємства визначається кожним конкретним інвестором по-різному, так як кожен з них враховує різні фактори, що впливають на інвестиційну привабливість. Існує декілька підходів до оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Перший з них, формальний, це аналіз показників фінансово-господарської діяльності підприємства.

Наступним кроком буде аналіз фінансової стійкості підприємства. Однією з важливих ознак фінансового стану підприємства є його фінансова стійкість. Аналіз складу і розміщення активів та пасивів господарського суб'єкта проводиться за балансом. Основні показники фінансової стійкості підприємства представлено у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Аналіз фінансової стійкості ТОВ “Гомін” за 2016-2018 рр. (тис. грн.)

Назва показника	Алгоритм розрахунку	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Відхилення 2018 р. до 2016 р. (+;-)
Наявність власних коштів	Власний капітал – Необоротні активи	1179	1562	1235	56
Наявність власних та довгострокових коштів	Власний капітал + Довгострокові зобов'язання- Необоротні активи	1179	1562	1235	56
Наявність загальних коштів	Власний капітал + Довгострокові зобов'язання + Короткострокові кредити банків- Необоротні активи	1179	1198	1235	56
Запаси	Виробничі запаси + Готова продукція + Незавершене виробництво + Товари + Витрати майбутніх періодів	1423	1496	1584	161
Надлишок (дефіцит) власних коштів	Наявність власних коштів - Запаси	-244	-310	-349	-105
Надлишок (дефіцит) власних та довгострокових коштів	Наявність власних та довгострокових коштів- Запаси	-244	-310	-349	-105
Надлишок (дефіцит) загальних коштів	Наявність загальних коштів – Запаси	-244	-310	-349	-105
Коефіцієнт фінансового ризику	<u>Позикові кошти</u> Власний капітал	0,12	0,12	0,13	0,01

Фінансовий стан ТОВ “Гомін” оцінюється як нестійкий та упродовж періоду не змінюється.

На початок 2018 р. запаси становлять:

$$З = 468 + 955 = 1423 \text{ тис. грн.}$$

На кінець 2018 р. запаси становлять

$$З = 493 + 1091 = 1584 \text{ тис. грн.}$$

На початок 2018 р. ВОК становить:

$$\text{ВОК} = 3997 - 2818 = 1179 \text{ тис. грн.}$$

На кінець 2018 р. ВОК становить:

$$\text{ВОК} = 4048 - 2813 = 1235 \text{ тис. грн.}$$

$$K_k \text{ на поч.} = 505 \text{ тис. грн.}, K_k \text{ на кінець} = 529 \text{ тис. грн.}$$

Наявність власних коштів характеризує наявність власних джерел для фінансування запасів. Наявність власних та довгострокових коштів характеризує наявність капіталізованих джерел для фінансування запасів. Наявність загальних коштів характеризує наявність загальних джерел для фінансування запасів. Запаси характеризує величину запасів підприємства. Надлишок (дефіцит) власних коштів характеризує забезпеченість запасів власними коштами. Надлишок (дефіцит) власних та довгострокових коштів характеризує забезпеченість запасів капіталізованими джерелами. Надлишок (дефіцит) загальних коштів характеризує забезпеченість запасів загальними джерелами фінансування. Коефіцієнт фінансового ризику характеризує рівень використання підприємством позикових джерел.

За розрахунками виконується нерівність:

$$З < \text{ВОК} + K^D + K^K. \quad (2.5)$$

$$\text{На початок 2017 р.: } 1423 < 1684.$$

$$\text{На кінець 2018 р.: } 1584 < 1764.$$

Як на початок, так і на кінець року, запаси ТОВ “Гомін” перевищували нормальні джерела фінансування на 105 тис. грн. Нестача джерел фінансування покривалась за рахунок поточних зобов’язань. Причому спостерігалась стійка тенденція до ще більшого погіршення показників забезпеченості запасів. Якщо на початок року нестача власного оборотного капіталу для фінансування

запасів становила -224 тис. грн., то на кінець року вона становила -349 тис. грн., тобто нестача збільшилась на 105 тис. грн. Аналогічно ми простежуємо нестачу власних та довгострокових коштів, а також загальних коштів.

Отже, за проведеними розрахунками стверджуємо, що ТОВ “Гомін” має нестійкий фінансовий стан та не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної фінансово-господарської діяльності .

Висновки до другого розділу

У другому розділі зроблено аналіз інноваційної діяльності ТОВ “Гомін”. Подано загальну характеристику функціонування ТОВ “Гомін”. Головною метою діяльності підприємства є виробництво, перероблення та реалізація сільськогосподарської продукції, а також надання учасникам товариства та іншим особам послуг щодо ведення сільського господарства та здійснення інших пов’язаних з ним видів діяльності. Предметом діяльності товариства є: ведення сільськогосподарського виробництва; переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбані у інших виробників; оптова і роздрібна торгівля продукцією власного та іншого виробництва; заняття підсобним промислами та виробництва товарів широкого вжитку; надання агротехнічних та інших послуг жителям сільських населених пунктів, сільським господарствам, сільськогосподарським та іншим підприємствам та організаціям; виготовлення та реалізація малогабаритної сільськогосподарської техніки і інструментів, дрібного інвентарю тощо; надання транспортних та комунально-побутових послуг учасникам та іншим категоріям громадян; організація на платній основі семінарів, курсів та надання консультації з агротехнічних, зооветеринарних та економічних питань ведення товарного сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки. у 2018 р. порівняно до 2016 р. середньоспискова чисельність ТОВ “Гомін” зменшилась на 20,25%. Це пов’язано з тим, що 32 осіб, які вибули з

підприємства, виявили бажання створити власну справу – займатися підприємництвом.

Здійснено аналіз інноваційної діяльності товариства. Станом на 31.12.2018 року вартість майна у розпорядженні ТОВ “Гомін” становила 10031 тис. грн., тобто, порівняно з попередніми роками, збільшилась на 2607 тис. грн. за рахунок збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки до майна на 1,66%. У складі майна частка основних засобів збільшилась на 482 тис. грн. та загалом його частка – 19,6%. З початку звітнього періоду і на кінець звітнього періоду спостерігається тенденція до збільшення оборотних активів у складі майна підприємства, що і є позитивним у діяльності ТОВ “Гомін” – збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки на 1,66%. Аналізуючи структуру оборотних активів на 2018 р. порівняно з 2016 р., їх збільшення відбулося через збільшення запасів на 106 тис. грн., випуском готової продукції на 398 грн., їх частка 59,4%, що є позитивним у діяльності підприємства. Якщо на початок року розрахунки з покупцями та замовниками склали 55 тис. грн. то на кінець року цей показник дорівнював 99 тис. грн., а в загальному підсумку, у відносному відхиленні, за рік він збільшився на 80%. Зміни, що відбулись в структурі дебіторської заборгованості, свідчать про погіршення розрахункової дисципліни в бік погіршення платоспроможності. З точки зору фінансового менеджменту можна сказати, що структура фінансових ресурсів була задовільною (це пов’язано перевищенням власних коштів у структурі пасивів), незважаючи на наявність дебіторської заборгованості, яка пов’язана із традиційними складнощами збуту продукції в нашій економіці. Спостерігається зменшення грошових коштів на 2018 р. порівняно з 2016 на 19 тис. грн., у національній валюті, що є досить негативним, і це характеризується дуже малою їх часткою в оборотних активах. грошові кошти і поточні фінансові інвестиції збільшилися на 87 тис. грн. у порівнянні з 2016 р.

Проаналізовано фінансову діяльність ТОВ “Гомін”. У 2016 р. присутній збиток у сумі 493 тис. грн., але у 2018 р. вже присутній прибуток у сумі 448 тис. грн. Фінансовий стан ТОВ “Гомін” оцінюється як нестійкий та упродовж періоду не змінюється. Як на початок, так і на кінець року, запаси ТОВ “Гомін” перевищували нормальні джерела фінансування на 105 тис. грн. Нестача джерел фінансування покривалась за рахунок поточних зобов’язань. Причому спостерігалась стійка тенденція до ще більшого погіршення показників забезпеченості запасів. Якщо на початок року нестача власного оборотного капіталу для фінансування запасів становила -224 тис. грн., то на кінець року вона становила -349 тис. грн., тобто нестача збільшилась на 105 тис. грн. Аналогічно ми простежуємо нестачу власних та довгострокових коштів, а також загальних коштів. За проведеними розрахунками стверджуємо, що ТОВ “Гомін” має нестійкий фінансовий стан та не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної фінансово-господарської діяльності.

3. ПРОЕКТНО-РЕКОМЕНДАЦІЙНА ЧАСТИНА НАПРЯМИ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ “ГОМІН”

3.1. Інноваційний проект вирощування нової продукції як важливий напрям активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін”

З метою покращення активізації інноваційної діяльності підприємства пропонуємо впровадити вирощування нового сорту ячменю “Себастьян”, який відзначається відмінними пивоварними якостями, дає високий та стабільний врожай, має високу стійкість до хвороб.

Ячмінь належить до найбільш поширених сільськогосподарських культур у землеробстві. У світовій структурі посівних площ ячмінь займає четверте місце після пшениці, рису та кукурудзи, а в Україні за цим показником він поступається лише озимій пшениці. Таке широке розповсюдження ячменю пов’язане з його універсальним використанням. Він є однією з основних зернофуражних культур, оскільки має більш збалансований амінокислотний склад у порівнянні з іншими злаками та придатний для годівлі майже усіх сільськогосподарських тварин. Зерно ячменю є основною сировиною для солодової промисловості (пиво, віскі, мальтекстракти).

У реєстр сортів рослин України сорт ярого ячменю “Себастьян” внесений з 2008 р. Даний сорт виведений в Данії методом схрещування. Він відноситься до найперспективніших сортів ячменю пивоварного напрямку з високою екстрактивністю – 83%, стабільним вмістом білку (10,7-11,5%). Він рекомендований для вирощування у зонах Полісся, Лісостепу та Степу. Форма куща – прямостояча. Колос – дворядний, середньої щільності, солом’яно-жовтий. Стебло – низькоросле, висотою 66 см, міцне, стійкість до вилягання висока. Характеризується хорошим кущенням. Рекомендується висівати зерна сорту “Себастьян” за 100-відсоткової господарської придатності – 3,5-4,5 млн./га насінин.

Сорт “Себастьян” належить до сортів інтенсивного типу. Він добре реагує на внесення повного мінерального живлення. Для досягнення найвищої якості солоду рекомендується висівати після коренеплодів або зернових.

Пивоварні якості відмінні. Сорт дає високий та стабільний врожай. Він відзначається високою стійкістю до хвороб, але за сприятливих умов для розвитку хвороб потребує фунгіцидного захисту.

Доцільність прийняття рішення щодо оновлення сортової бази сільськогосподарського підприємства високопродуктивним сортом ячменю “Себастьян” пояснюється і тим, що нагальна потреба держави в зерні ячменю значно перевищує рівень сучасного виробництва. Завдяки значним зусиллям вітчизняних селекціонерів сучасні сорти ячменю здатні забезпечувати високу врожайність, у зв’язку з чим ця культура посідає вагоме місце в структурі зернових. Подальша інтенсифікація сільськогосподарського виробництва (застосування необхідних доз добрив, особливо азоту, засобів захисту рослин і регуляторів росту) з одночасним впровадженням покращених сортів інтенсивного типу призвела до того, що за останнє десятиліття урожайність зернових значно зросла. Деякі показники, що характеризують сорт ярого ячменю “Себастьян”, наведено у табл. 3.1.

Враховуючи специфіку кліматичних умов зони Лісостепу та Полісся та особливості нового сорту ячменю “Себастьян”, при його вирощуванні необхідно встановити оптимальні технологічні заходи, які забезпечують отримання гарантованого врожаю. Технологія вирощування ячменю ярого у ТОВ “Гомін” повинна передбачати створення умов, за яких повністю реалізуються потенційні можливості культури за якісними та урожайними показниками – це використання кращих попередників, чітке дотримання агротехнічних заходів та строків їх проведення.

Таблиця 3.1

Характеристика сорту ярого ячменю “Себастьян”

Показник	Значення показника
Максимальна урожайність сорту, ц/га	105
Клас насіння	1
Група стиглості	ранньостиглий
Середня урожайність, ц/га	не менше 50
Вміст білка, %	10,7-11,5
Вміст екстрактивних речовин, %	80-82
Схожість, %	95
Вологість, %	10,9
Маса 1000 насінин, г	37,5

Виходячи з умов господарювання, його механічної оснащеності, а також враховуючи передовий досвід сільськогосподарських підприємств у вирощуванні та збиранні ярого ячменю, розробляємо перспективний механізований процес вирощування та збирання ячменю сорту “Себастьян” із врахуванням факторів, що впливають на технологічний процес вирощування даної культури. Для створення оптимальних умов росту і розвитку ячменю в сівозміні різних кліматичних зон застосовують обробіток ґрунту залежно від його властивостей, окультурення, попередників і забур’янення. Загальна планова площа посівів складає 10 га.

Своєчасний доброякісний обробіток ґрунту під ярий ячмінь сорту “Себастьян” дозволить зберегти запаси води, поліпшити поживний режим, зменшити забур’яненість посівів, запобігти ураженню рослин хворобами і шкідниками, створює умови для появи дружніх сходів і формування доброго врожаю. Прийоми основного обробітку ґрунту, що здійснюються восени під ярий ячмінь включають:

- дискування (після попередника кукурудза);
- оранка на глибину 20-22 см.

У випадку, якщо попередником були картопля, соя або цукровий буряк, то дискування проводити не потрібно.

Для знаходження загальних прямих витрат ТОВ “Гомін” обчислюємо прямі витрати на кожну технологічну операцію в розрахунку на 10 га площі.

Спочатку знайдемо витрати на забезпечення ТОВ “Гомін” насіннєвим матеріалом. Дані витрати включають витрати на закупівлю насіння ярого ячменю сорту “Себастьян” та його доставку на підприємство. Ціна насіння зерна даного сорту – 2900 грн./т, норма внесення на 1 га – 0,25 т. Тоді витрати на закупівлю зерна для посіву на 10 га площі складатимуть:

$$0,25 \times 10 \times 2900 = 7250 \text{ грн.}$$

Витрати на доставку зерна приймаємо у розмірі 5% від вартості закупівлі:

$$7250 \times 0,05 = 362,5 \text{ грн.}$$

Разом прогнозовані витрати на закупівлю та доставку зерна становитимуть

$$7250,0 + 362,5 = 7612,5 \text{ грн.}$$

Прямі витрати на дискування ПВ_д розраховуються наступним чином:

$$\text{ПВ}_d = \text{ОП}_d + \text{Н}_{зп} + \text{ВП}_d; \quad (3.1)$$

де ОП_д – витрати на оплату праці за проведення дискування;

Н_{зп} – нарахування на заробітну плату при проведенні дискування;

ВП_д – витрати на пальне при дискуванні;

Витрати на оплату праці за проведення дискування включають такі складові:

$$\text{ОП}_d = \Phi_{\text{ос.зд}} + \Phi_{\text{дод.зд}}, \quad (3.2)$$

де $\Phi_{\text{ос.зд}}$ – витрати на основну заробітну плату за проведення дискування;

$\Phi_{\text{дод.зд}}$ – витрати на додаткову заробітну плату за проведення дискування.

Витрати на основну заробітну плату за проведення дискування можна розрахувати за формулою

$$\Phi_{\text{ос.зд}} = \Phi_{\text{пр.д}} + Д_{\text{д}}, \quad (3.3)$$

де $\Phi_{\text{пр.д}}$ – фонд прямої заробітної плати за проведення дискування;

$Д_{\text{д}}$ – сума доплат до прямої заробітної плати.

Фонд прямої заробітної плати трактористів за проведення дискування обчислимо так:

$$\Phi_{\text{пр.д}} = C_1 \times T_{\text{рд}}, \quad (3.4)$$

де C_1 – годинна тарифна ставка тракториста, який буде здійснювати дискування;

$T_{\text{рд}}$ – трудомісткість робіт при проведенні дискування, нормо-год.

Посів ярого ячменю сорту “Себастьян” планується здійснювати на площі 10 га, а при досягненні позитивних результатів – збільшити величину посівних площ. Затрати робочого часу на проведення дискування – 0,208 год.

Звідси на обробіток 10 га знадобиться:

$$0,208 - 10 = 2,08 \text{ год.}$$

Тоді фонд прямої заробітної плати трактористів, які зайняті проведенням дискування при годинній тарифній ставці 11,9 грн. становитиме:

$$\Phi_{\text{пр.д}} = 11,9 \times 2,08 = 24,8 \text{ грн.}$$

Сума доплат до прямої заробітної плати приймаються у розмірі 30% від прямої заробітної плати.

$$\text{Тоді: } Д_{\text{д}} = 24,8 \times 0,3 = 7,4 \text{ грн.}$$

Разом витрати на основну заробітну плату за проведення дискування становитимуть:

$$\Phi_{\text{ос.зд}} = 24,8 + 7,4 = 32,2 \text{ грн.}$$

Додаткову заробітну плату за проведення дискування приймаємо у розмірі 10% від основної заробітної плати, тобто:

$$\Phi_{\text{дод.зд}} = 32,2 \times 0,1 = 3,22 \text{ грн.}$$

Розраховуємо загальні витрати на оплату праці трактористів за проведення дискування:

$$\text{ОП}_д = 32,30 + 3,22 = 35,52 \text{ грн.}$$

Нарахування на заробітку плату робітників, що здійснюватимуть дискування, розрахуємо за формулою:

$$Н_{зп} = \text{ОП}_д \times \epsilon_{\text{св}}, \quad (3.5)$$

де $\epsilon_{\text{св}}$ – ставка єдиного соціального внеску.

ТОВ “Гомін” відноситься до 22 класу ризику, ставка єдиного соціального внеску для даного підприємства встановлена законодавством на рівні 37,19%.

Тоді нарахування на заробітну плату складатимуть:

$$Н_{зп} = 35,52 \times 0,3719 = 13,2 \text{ грн.}$$

Витрати на пальне для проведення дискування можна обчислити за формулою:

$$\text{ВП}_д = \text{НВ}_д \times S_d \times Ц_{п}, \quad (3.6)$$

де $\text{НВ}_д$ – норма витрат пального на 1 га при дискуванні;

S_d – площа обробітку;

$Ц_{п}$ – ціна 1 л пального.

Норма витрат пального на 1 га при дискуванні складає 6,43 л. Тоді:

$$ВП_{д} = 6,43 \times 10 \times 12 = 771,6 \text{ грн.}$$

$$ПВ_{д} = 35,52 + 13,2 + 771,6 = 820,32 \text{ грн.}$$

Прямі витрати на оранку розраховуються наступним чином:

$$ПВ_{о} = ОП_{о} + Нзпо + ВП_{о}, \quad (3.7)$$

де $ОП_{о}$ – витрати на оплату праці за проведення оранки;

$Нзпо$ – нарахування на заробітну плату при проведенні оранки;

$ВП_{о}$ – витрати на пальне при оранці.

Витрати на оплату праці за проведення оранки включають такі складові:

$$ОП_{о} = \Phi_{ос.зо} + \Phi_{дод.зо}, \quad (3.8)$$

де $\Phi_{ос.зо}$ – витрати на основну заробітну плату за проведення оранки;

$\Phi_{дод.зо}$ – витрати на додаткову заробітну плату за проведення оранки.

Витрати на основну заробітну плату за проведення оранки можна розрахувати за формулою:

$$\Phi_{ос.зо} = \Phi_{пр.о} + Д_{д}, \quad (3.9)$$

де $\Phi_{пр.о}$ – фонд прямої заробітної плати за проведення оранки,

$Д_{д}$ – сума доплат до прямої заробітної плати.

Фонд прямої заробітної плати трактористів за проведення оранки обчислимо наступним чином:

$$\Phi_{пр.о} = C_{I} \times ТР_{о}, \quad (3.10)$$

де C_1 – годинна тарифна ставка тракториста, який буде здійснювати оранка;

TP_O – трудомісткість робіт при проведенні оранки, нормо-год.

Посів ярого ячменю сорту “Себастьян” планується здійснювати на площі 10 га, а при досягненні позитивних результатів – збільшити величину посівних площ. Затрати робочого часу на проведення оранки – 0,976 год.

Звідси на обробіток 10 га знадобиться: $0,976 \times 10 = 9,76$ год.

Тоді фонд прямої заробітної плати трактористів, які зайняті проведенням оранки, при годинній тарифній ставці 11,9 грн. становитиме:

$$\Phi_{\text{пр.д}} = 11,9 \times 9,76 = 116,1 \text{ грн.}$$

Сума доплат до прямої заробітної плати приймаються у розмірі 30% від прямої заробітної плати. Тоді

$$Д_{\text{д}} = 116,1 \times 0,3 = 34,8 \text{ грн.}$$

Разом витрати на основну заробітну плату за проведення оранки становитимуть:

$$\Phi_{\text{ос.з}} = 116,1 + 34,8 = 150,9 \text{ грн.}$$

Додаткову заробітну плату за оранку приймаємо у розмірі 10% від основної заробітної плати, тобто:

$$\Phi_{\text{дод.з}} = 150,9 \times 0,1 = 15,1 \text{ грн.}$$

Розраховуємо загальні витрати на оплату праці трактористів за проведення оранки:

$$ОП_O = 150,9 + 15,1 = 166,0 \text{ грн.}$$

Нарахування на заробітну плату робітників, що здійснюватимуть оранки, розрахуємо за формулою:

$$Н_{\text{зп.о}} = ОП_O \times \epsilon_{\text{св}}, \quad (3.11)$$

де $\epsilon_{\text{св}}$ – ставка єдиного соціального внеску.

ТОВ “Гомін” відноситься до 22 класу ризику, ставка єдиного соціального внеску для даного підприємства встановлена законодавством на рівні 37,19%.

Тоді нарахування на заробітну плату складатимуть:

$$H_{3П} = 166,0 \times 0,3719 = 61,7 \text{ грн.}$$

Витрати на пальне для проведення оранки можна обчислити за формулою:

$$ОП_d = НВ_о \times S_о \times Ц_п, \quad (3.12)$$

де $НВ_о$ – норма витрат пального на 1 га при оранці;

$S_о$ – площа обробітку;

$Ц_п$ – ціна 1 л пального.

Норма витрат пального на 1 га при оранці складає 20,57 л.

$$\text{Тоді } ВП_о = 20,57 \times 10 \times 12 = 2468,4 \text{ грн.}$$

$$ПВ_о = 166,0 + 61,7 + 2468,4 = 2696,1 \text{ грн.}$$

Якісно підготовлене для посіву поле повинне бути вирівняне і мати в обробленому шарі ґрунтові грудочки розміром 1-5 см. Відхилення глибини обробки від заданої не повинно перевищувати +1 см. Необхідно дотримуватися перекриття (15-20 см) між сусідніми проходами. Агротехнічно допустима швидкість агрегатів при культивуванні – 5-11 км/год.

Прогнозуємо, що сівба насінням сорту “Себастьян” забезпечить ТОВ “Гомін” високу і дружну схожість посівів, інтенсивніше формування кореневої системи, вузла кущення і вегетативних пагонів з підвищеною стійкістю проти несприятливих умов зимівлі.

Однією з головних агротехнічних вимог, які повинне дотримуватися ТОВ до сівби ячменю, є рівномірність висіву у вертикальній площині, під якою розуміють загортання насіння в підготовлений до посіву ґрунт на однакову глибину. Ця глибина визначається вологістю ґрунту під час сівби і його

фізичними властивостями, розміром насіння та біологічними особливостями рослин.

Перед сівбою, згідно з технологією вирощування озимої пшениці в усіх зонах України, не пізніше ніж за 1-3 дні насіння протруюють із зволоженням (10 л води на 1т зерна) проти гнилі кореневої, головневих хвороб та борошнистої роси вітаваксом (2,5 л/т), внаслідок чого посіви формують більший урожай. Обробляють при допомозі агрегату ПСШ-5.

При оцінці якості роботи на посіві враховують також такі показники, як нерівномірність висіву окремими висівними апаратами, огріхи та обхід. Догляд за посівами відіграє значну роль в технологічному процесі вирощування та збирання озимої пшениці. Дотримання заходів, що посиляють зимостійкість посівів, ретельний догляд за посівами протягом осінньо-зимового та весняного періодів, спрямований на підвищення життєздатності рослин, менше їх зрідження за весняно-літній період вегетації, покращує умови формування продуктивності стеблостою.

При виявленні на посівах 8-10 колоній мишей на 1 га їх знищують розкиданням біля колоній принад з фосфідом цинку у розрахунку 0,3 кг/га. У весняний період найпоширеніші хвороби – іржа, борошниста роса, септоріоз та інші. Засіб захисту від перерахованих хвороб є альтосупер, обробка яким здійснюється двічі. При виявленні на посівах 8-10 колоній мишей на 1 га їх необхідно знищити розкиданням біля колоній принад з фосфідом цинку у розрахунку 0,3 кг/га. У весняний період найпоширеніші хвороби – іржа, борошниста роса, лептоспіроз та інші. Як засіб захисту від вищеназваних хвороб доцільно використати альтосупер.

Боротьба з бур'янами у системі догляду за рослинами посідає важливе місце, її здійснюють відповідно до зональних науково обґрунтованих систем землеробства.

Для одержання запланованого урожаю необхідно вносити як мінеральні, так і органічні добрива у відповідності до запланованих норм внесення. Із збільшенням урожаю, при внесенні добрив під всі попередники, помітно

поліпшувалися показники якості зерна. Великий позитивний вплив добрива на продуктивність пшениці пояснюється тим, що у ґрунті поживні речовини містяться у важкорозчинній формі, а фізіологічна активність кореневої системи її недостатньо висока. Тому застосування добрив під пшеницю забезпечує досить високі прирости врожаю на всіх ґрунтових відмінах.

Внесення мінеральних добрив позитивно впливає на зимостійкість, ріст і розвиток, нагромадження корисних речовин, ефективніше використання води та продуктів зерна.

Всього розрахунок прямих витрат на вирощування ТОВ “Гомін” ярого ячменю сорту “Себастьян” у розрахунку на 10 га площі поданий у табл. 3.2.

Загальний валовий збір ячменю сорту “Себастьян” на 10 га посівів розраховуємо за формулою:

$$ВЗ = УР \times ПЛ, \quad (3.13)$$

де УР – урожайність, ц/га;

ПЛ – площа посівів, га.

$$ВЗ = 50 \times 10 = 500 \text{ ц.}$$

Так як прогнозована ціна ячменю сорту “Себастьян” становить 1800 грн. за тону, то вартість виробленої продукції ВР розраховуємо за формулою:

$$ВР = ВЗ \times Ц \quad (3.14)$$

$$ВР = 50 \times 1,8 = 90 \text{ тис. грн.}$$

Тоді прибуток ПР ТОВ “Гомін”, одержаний від вирощування нового сорту ячменю, становитиме:

$$ПР = В_{ПР} - ПП_{ВП}, \quad (3.15)$$

$$\text{Пр} = 90000 - 21790 = 68210,0 \text{ грн.}$$

Таблиця 3.2

Розрахунок прямих витрат на вирощування
ярого ячменю сорту “Себастьян”

Вид робіт	Найменування технологічних операцій	Сума витрат, грн.
Забезпечення насіннєвим матеріалом	Закупівля насіння ячменю та його доставка	7612,5
Основний обробіток ґрунту	Дискування	820,3
	Зяблева оранка на глибину 20-22 см	2696,1
Передпосівний обробіток і сівба	Передпосівна культивування на глибину 4-5 см з боронуванням	1120,5
	Протруювання насіння	526,4
	Сівба	926,3
Догляд за посівами	Закупівля та внесення гербіцидів	422,0
	Боротьба з гризунами	520,6
	Закупівля та внесення мінеральних добрив	5261,0
Збирання урожаю	Пряме комбайнування та перевезення зерна	1884,3
Всього витрат		21790

Показники економічної ефективності інноваційного проекту вирощування ячменю сорту “Себастьян” наведено у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Показники економічної ефективності
вирощування ярого ячменю сорту “Себастьян”

Показники	Одиниця вимірювання	Значення показника
1	2	3
1. Площа посіву	га	10,0
2. Прямі витрати на вирощування ячменю	грн.	21790,0
3. Прогнозована врожайність	ц/га	50,0

Продовження табл. 3.3

1	2	3
4. Валовий збір зерна	т	50,0
5. Прогнозована виручка від реалізації інноваційної продукції	грн.	90000,0
6. Прибуток від вирощування ячменю (на основі врахування прямих витрат)	грн.	68210,0

Отже, за даними табл. 3.3 робимо висновки про економічну доцільність впровадження вирощування ярого ячменю сорту “Себастьян” досліджуваним сільськогосподарським підприємством.

3.2. Пропозиції реалізації інноваційного проекту на основі лізингу в діяльності підприємства

Виходячи із актуальності та доцільності застосування лізингу у сфері продажу сільськогосподарської техніки, проведемо аналіз потенційних лізингодавців, із якими може співпрацювати ТОВ “Гомін” (табл. 3.4).

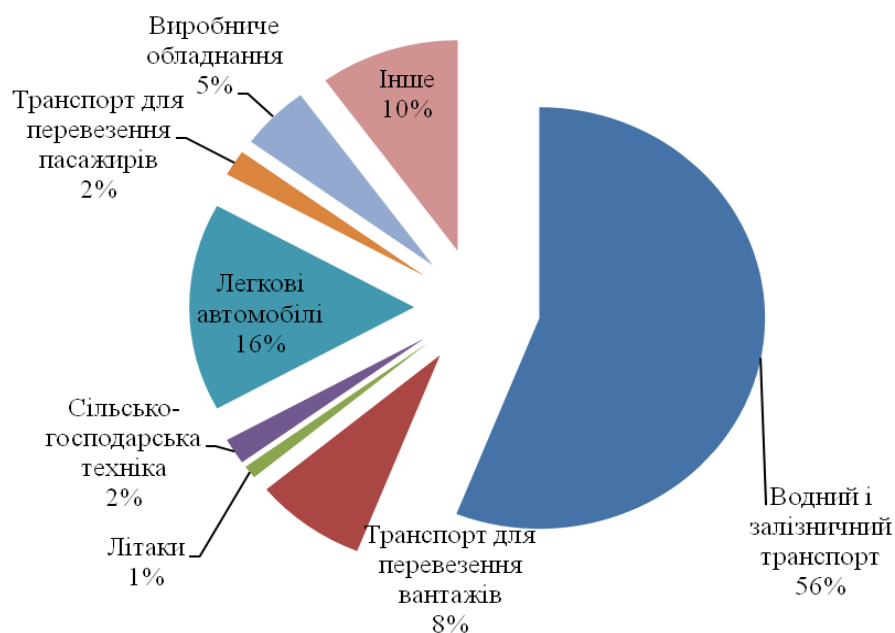

Рис. 3.1. Частка лізингових активів у портфелі лізингових компаній у 2018 р.

Результати дослідження свідчать, що найбільш вигідною для ТОВ “Гомін” була б співпраця із ПАТ НАК “Украгролізинг”, оскільки розмір авансового внеску тут є найнижчим, фінансовий дохід лізингодавця встановлено на рівні 3,2% річних від невідшкодованої вартості об’єкта лізингу та досвід роботи на ринку лізингових послуг є тривалим.

За роки діяльності, компанією придбано й передано сільськогосподарським товаровиробникам більше 20 тис. одиниць сільськогосподарських машин на загальну суму понад півтора млрд. грн. І сьогодні ця техніка працює на селян, на економічне відродження сільського господарства. Техніка й обладнання передаються у фінансовий лізинг на 3-7 років під 3,2% річних.

Таблиця 3.4

Аналіз потенційних лізингодавців та умов надання лізингових послуг для ТОВ “Гомін”

№ п/п	Найменування потенційного лізингодавця	Обсяг авансового внеску, % від вартості обладнання	Фінансовий дохід лізингодавця, річний % від невідшкодованої вартості об’єкта лізингу	Тривалість лізингової угоди, років	Тривалість діяльності на ринку лізингових послуг, років
1	2	3	4	5	6
1.	AccordCapital	18	6	1-4	12
2.	АТ “ІНДЕКС-БАНК”	16	5	2-4	11
3.	АТ “Укртранслізинг”	20	4,2	3-5	8
4.	ПАТ НАК “Украгролізинг”	15	3,2	3-5	14
5.	ДП “ЛК “Укрексімлізинг”	25	5,4	2-5	12
6.	ПрАТ “Лізингова компанія “Укрінкомліз”	20	6,3	1-3	7
7.	ТОВ “ВиДи-Лізинг”	18	7	2-5	11

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5	6
8.	Райффайзен Лізинг Аваль	20	4,5	3-5	6
9.	ТОВ “Лізингова компанія “Універсальна”	17	5	3-4	10
10.	ТОВ “А-Лізинг”	20	4,3	1-3	5

Метою діяльності ПАТ НАК “Украгролізинг” є сприяння прискореному оновленню основних фондів сільськогосподарських підприємств. Державне публічне акціонерне товариство “Національна акціонерна компанія “Украгролізинг” – це вагомий регуляторний інструмент Уряду, покликаний сприяти реалізації державної технічної політики. І своєю діяльністю компанія намагається бути гідною покладених владою на неї обов’язків.

Фінансовий лізинг в агропромисловому комплексі є вигідною формою діяльності для всіх учасників цього виду інвестицій – і лізингодавців, і сільськогосподарських підприємств (див. табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Порівняльна характеристика параметрів придбання
сільськогосподарської техніки у лізинг та кредит

Показники	Кредитна угода	Лізингова угода
1	2	3
Авансовий платіж	У середньому 20%	Від 15%
Строк фінансування	До 5 років	1-5 років
Розстрочка платежу	На погашення вартості майна	На погашення вартості майна, додаткового обладнання, страхування
Необхідність наявності автогосподарства (при придбанні транспорту)	Так	Ні
Додатковий заклад майна	Так	Ні
Кількість документів необхідних для оцінки	15-20	8-10

Продовження табл. 3.5

1	2	3
Необхідність нотаріального завірення договору	Так	Ні
Необхідні договори для підписання	Договір кредиту, застави, купівлі-продажу, страхування та інше	Договір лізингу
Платежі при складанні угоди фінансування	10-15 (авансовий платіж, страховий платіж, комісія банку за надання кредиту, комісія за конвертацію валюти, послуги нотаріуса, 3% пенсійний фонд, транспортний збір, реєстрація в ДАІ тощо)	2(авансовий платіж, адміністративна комісія)
Щомісячні платежі	Погашення тіла кредиту, кредитні платежі, транспортний збір, комісія банку за конвертацію валюти, та інші	Лізинговий платіж
Мінімальний період діяльності клієнта	Від 1 року	Від 3-х місяців
Регіональна залежність	Залежить від розміщення філій банку	Працюємо з усіма регіонами України
Можливість накладання штрафних санкцій	Майно може бути предметом податкового арешту, відчуження третіми особами тощо	Майно не може бути предметом податкового арешту, відчуження третіми особами тощо
Фінансове планування	Графік погашення кредиту залишається незмінним і не залежить від особливостей ведення бізнесу клієнта	Графік лізингових платежів може розроблятися індивідуально під клієнта у залежності від особливостей ведення

Таким чином, бачимо, що лізинг має досить багато суттєвих переваг у порівнянні із залученням кредитних ресурсів. Об'єктом лізингової угоди між ТОВ "Гомін" та ПАТ НАК "Укragролізинг" є зерноочищувальний комплекс

КЗ-50 (виробник: ПАТ “Вібросепаратор”). Вартість такого комплексу на сьогодні становить 239178,00 грн. Зерноочищувальні комплекси КЗ-25, КЗ-50, КЗМ-25 використовуються для післязбиральної очистки зерна харчового, насінневого та фуражного призначення. Застосування зерноочищувальних комплексів дозволить ТОВ “Гомін” уникнути значних втрат при збереженні та очистці зерна, швидко та ефективно довести його до базисних кондицій і значно зменшити витрати ручної праці. Досліджуване підприємство орендує такий комплекс у сусідніх сільськогосподарських підприємств. Проте, набагато вигіднішим було б придбати його у лізинг та не сплачувати орендні платежі й транспортні витрати.

3.3. Забезпечення активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін” шляхом впровадження пропозиції розширення асортименту продукції

Звертаючись до історії, можна зазначити, що в раціоні наших пращурів значну частку займали продукти, виготовлені із зерен злакових культур, зокрема пшениці, ячменю, вівса тощо. Ще й тепер відомі старовинні рецептури, в яких також використовували пророщені зерна цих злаків. За багато віків до нашого часу люди знали про високу харчову цінність пророщених зерен, тож використовували їх для приготування їжі під час посту, для підтримки ослабленого організму, а також у лікувальних цілях. На жаль, сучасні харчові продукти у процесі технологічної обробки при промисловому виробництві втрачають значну частину необхідних організму людини компонентів. Це призводить до зниження природної біологічної цінності багатьох продуктів, що спричиняє порушення обмінних процесів в організмі і, як наслідок нераціонального харчування, – погіршення стану здоров'я. Тому актуальним є створення продуктів, що містять у збалансованому стані необхідні харчові інгредієнти: білки, вуглеводи, мінеральні речовини, вітаміни тощо. Збагачення добового раціону людини продуктами високої біологічної цінності – найбільш

ефективний і визнаний у всьому світі спосіб розв'язання проблеми раціонального харчування.

Злакові культури – саме той харчовий продукт, до сприйняття якого адаптована більша частина населення України. Їх зерна складаються з органічних речовин, основна частка яких припадає на білки й вуглеводи, а також жирів, органічних кислот, вітамінів і неорганічних речовин – фосфору, сірки, кремнію калію, натрію, магнію, кальцію, заліза тощо.

Середній хімічний склад зерен злакових культур характеризується такими даними відсотків на суху речовину: крохмаль – 45 – 80%, білок – 7–26, пентозани – 7 – 11, цукроза – 1,7 – 3, целюлоза – 3,5 – 7, жир – 1,5 – 3, зольні елементи – 2 – 3%.

Щодо пророслих зерен злаків, то в харчовій промисловості широко використовують пророслі до відповідної кондиції зерна ячменю і пшениці (солод) – їх застосовують при виготовленні відповідно пива та спирту, пророщені злаки є також сировиною при приготуванні солодових екстрактів, які показали свою високу біологічну цінність. Але їх висока ціна, зумовлена складною технологією, і втрата значної кількості біологічно активних речовин внаслідок термічної обробки при високих температурах, а також деякі інші фактори не дали змоги знайти їм широкого застосування в промисловості.

Наголосимо: у зерні, що проростає в штучних умовах, відбуваються такі ж фізіологічні й біологічні зміни, як і в зерні, вирощеному в природі.

У зерні, що проростає, починається розчинення всіх високомолекулярних сполук крохмалю, білків і перехід їх у низькомолекулярні речовини.

Під дією ферментів крохмаль перетворюється в мальтозу, глюкозу, фруктозу, мальтотриозу.

Ці речовини, що мають високі поживні якості, легко засвоюються організмом людини. Пророщені зерна злаків мають у своєму складі практично всі незамінні амінокислоти, а вміст вітамінів (Е, В, В₂, В₆, В₁₂, РР, Н та ін.) збільшується в 5-10 і більше разів. Усереднений вміст основних вітамінів у пророщених злаках становить (мкг/г): вітамін С – 1100, тіамін (В₁) – 3,0,

рибофлавін (В₂) – 3,1; пантотенова кислота (В₁₂) – 3,2, піридоксин (В₆) – 6,2; ніацин (РР) – 170, біотин (Н) – 0,3.

У пророщеному зерні загальна кількість жирів зменшується і становить дуже незначну частину, а продуктів гідролізу білків у 3,5 рази більше, ніж у пророслому зерні. Водночас склад мінеральних речовин пророщених зерен істотно не змінюється (табл. 3.6). Таким чином, у пророслому зерні є весь набір інгредієнтів, необхідних для раціонального харчування – білки, легкозасвоювані вуглеводи, клітковина з харчовими волокнами, мінеральні речовини, вітаміни, а також рослинні ферменти й гормони.

Таблиця 3.6

Вміст основних вуглеводів у пророслих зернах

Вуглеводи, %	Пшениця	Овес	Ячмінь	Кукурудза
Фруктоза	3,0	4,6	3,0	1,0
Глюкоза	26,0	21,0	18,0	19,2
Цукроза	0,86	–	0,6	0,8
Мальтоза	30,0	29,5	24,0	18,0

Значна маса органічних речовин у пророслих зернах припадає на вуглеводи (табл. 3.7) і білки, які відіграють значну роль у харчуванні людини.

Таблиця 3.7

Склад мінеральних речовин у пророслих зернах

Мінеральні речовини, мг/100 г	Пшениця	Овес	Ячмінь	Кукурудза
Са	10,8	18,4	10,0	16,8
Mg	41,8	92,6	36,2	53,9
Р	70,4	84,3	97,5	22,4
К	210,0	312,6	340,0	190,0
Na	57,2	97,3	82,6	101,3
Zn	1,90	2,46	1,76	1,12
Fe	1,17	1,26	2,98	1,18
Cu	0,91	0,76	0,18	0,22
Попіл	1,0	1,51	1,19	1,27

Біологічна цінність білків визначається їх амінокислотним складом. Амінокислотний склад пророщених зерен можна порівняти з амінокислотним складом ідеального білка. Цей висновок робимо, розглядаючи усереднені значення амінокислотного складу (мг/100 г): треонін – 4,3; серин – 0,8; глютамінова кислота – 3,8; пролін – 1,7; гліцин – 0,3; аланін – 8,0; метонін – 1,7; ізолейцин – 12,2; лейцин – 29,8; тирозин – 19,1; фенілаланін – 23,0; триптофан – 6,3; гістидин – 6,2; лізин – 3,5, а також аргінін і цистин (у стадії дослідження).

Під дією ферментних систем у зерні розчиняється міцна борошниста частина зерна, яка легко розтирається між пальцями.

Розробка технологій виготовлення біологічно активних продуктів природного походження лікувально-профілактичної дії і дієтичного призначення – перспективний науковий напрямок, який, розробляють вітчизняні науковці. Зокрема, було запропоновано технологію отримання лікувально-профілактичного продукту з пророслих зерен злаків. Його можна вживати як безпосередньо, так і у вигляді харчових добавок, зважаючи на те, що їх виготовляють у вигляді борошна або крупів (типу манної).

Враховуючи, що пророщені зерна проходять термічну обробку в спеціальному режимі, вони практично повністю зберігають свої природні якості. Подрібнення робить їх легкими до застосування, а також дає змогу провести більш глибоку ферментацію, завдяки чому можна отримати більшу кількість цукрів (мальтози, глюкози, фруктози) та інших поживних речовин. Застосування такого продукту дає змогу виключити вживання цукрози, яка може бути замінена простішими цукрами. Науковці розробляють технології виготовлення хлібобулочних, кондитерських, молочних та м'ясних виробів з використанням продуктів такого типу, які можуть бути як цільового призначення, так і дієтичної дії.

Клінічні спостереження дали змогу зробити медико-біологічне обґрунтування використання пророслих зерен злаків як харчових продуктів. Зокрема, визначено, що пророслі зерна вівса можна використовувати в

лікувально-профілактичному харчуванні при порушенні ліпідного обміну, захворюваннях печінки й жовчовивідних шляхів, для профілактики й лікування анемії (у тому числі у вагітних жінок і годуючих матерів).

Пророслі зерна кукурудзи можна запропонувати для покращення процесу обміну при фізичних та розумових перенавантаженнях. Пшениця – найбільш поширений злак у раціоні харчування населення. Використання пророслих зерен пшениці дає змогу покращити дію шлунково-кишкового тракту, забезпечити дієтичне харчування при захворюваннях печінки, жовчного міхура, нирок, забезпечити профілактику серцево-судинних і онкологічних захворювань. Пророслий ячмінь поліпшує процеси обміну речовин, запобігає обмінним порушенням у міокарді, його можна використовувати в дієтичному харчуванні при хронічному холециститі, панкреатиті, колітах.

При комплексному застосуванні пророщених зерен злаків визначено, що його можна рекомендувати для харчування людей, зайнятих фізичною і розумовою роботою, післяопераційної реабілітації, при лікувально-профілактичному харчуванні людей з порушеннями процесу обміну речовин. Він незамінний в дієтичному харчуванні.

Вивчається можливість його використання пророслих зерен при виготовленні косметичних засобів як носія високоактивних речовин при лікуванні захворювань шкіри й поліпшенні її стану.

Дослідження складу зерен злакових культур різних етапах процесу пророщування, відпрацювання технологій отримання високоефективних харчових добавок і продуктів на їх основі перебувають стадії розвитку. Спектр використання їх дуже широкий, тож багато питань ще необхідно вирішити в процесі наукових досліджень. Але вже тепер можна стверджувати, що ми маємо змогу на сучасному науково-технічному рівні розглянути можливості використання традиційних харчових продуктів для збагачення раціону здорового харчування. Саме такими і є пророслі зерна злаків.

Виробничі потужності ТОВ “Гомін” дозволяють у природних умовах проводити пророщування зерен пшениці. Тому ми пропонуємо досліджуваному

підприємству придбати пекарню для випікання хлібобулочних виробів із використанням пророслого зерна. Якщо індекс дохідності більший одиниці, то проект приймається як ефективний. В іншому випадку даний проект знімається з розгляду.

Для здійснення проекту пропонується взяти в лізинг комплект обладнання для виробництва хлібобулочних виробів з висівками “МПЕ-0,5П”. Виробнича потужність становить 500 кг за зміну. Проектна потужність пекарні – 19,6 кВт, обслуговуючий персонал – 1 особа, необхідна виробнича площа – не менше, ніж 40 м². Технічні та вартісні характеристики запропонованого обладнання представлено у табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Технічні та вартісні характеристики обладнання пекарні в управлінській діяльності ТОВ “Гомін”

Види обладнання	Кількість	Ціна за одиницю, грн.	Вартість, грн.
Шафа пекарська ШПЕСМ-3, виробнича потужність 30 кг/год.	1	4300	4300
Машина тістомісильна ТММ-140, виробнича потужність 550 кг/год., без діжі	2	4520	9040
Діжа до ТММ-140, ємність 140 л	2	380	760
Стеллаж ШКС-048	2	1423	2846
Форма хлібна №7	144	5,9	849,6
Просіювач муки МПМ-800, виробнича потужність 1500 кг/год	2	1700	3400
Стіл робочий ШКС-075-0,95, розмір 950 x 600 x 850	2	859	1718
Вага механічна, до 6 кг	2	113	226
Всього:	157	13300,9	23139,6

Організм дітей, поряд з іншими речовинами, потребує повноцінного білка, що містить у своєму складі незамінні амінокислоти, а такі з них, як гістидин і цистин, взагалі не синтезуються організмом немовлят. Нестача білка в їх харчуванні негативно впливає на обмін речовин і призводить до порушення

темрів розумового розвитку, розвитку кісткової системи й системи кровотворення, зниження спротиву інфекційним захворюванням. Враховуючи якості пророщених зерен, їх можна широко застосовувати при виготовленні продуктів дитячого харчування.

Сума лізингового кредиту, який надаватиме кредитна спілка, становитиме 50 тис. грн., кредитна ставка – 28% річних, термін кредитування – 3 роки.

Розрахунок витрат на впровадження пекарні в управлінську діяльність ТОВ “Гомін” та результати обґрунтування доцільності проекту представлено у табл. 3.9, 3.10, 3.11.

Таблиця 3.9

Розрахунок витрат на впровадження пекарні у діяльність ТОВ “Гомін”, тис. грн..

Види витрат	Сума
Витрати на впровадження обладнання пекарні	23,1396
Річні витрати на оплату праці персоналу (при середньому рівні заробітної плати – 1640 грн.)	26,7972
Загальні витрати по проекту	50,00
Банківські кредитні ресурси (лізинговий кредит)	50,00
Анюїтетний платіж	22,99

Таблиця 3.10

Розрахунок сплати банківського кредиту на реалізацію пропозиції впровадження пекарні у діяльність ТОВ “Гомін”, тис. грн..

Анюїтетні платежі	Відсоток по кредиту	“Тіло” кредиту	Залишок на кредитному рахунку
-	-	-	50,00
23,00	9,00	14,00	36,00
23,00	6,48	16,52	19,49
23,00	3,51	19,49	0,00

Таблиця 3.11

Розрахунок показників ефективності провадження нововведень, тис. грн.

Показники	Одиниця виміру	Роки			Всього
		2020	2021	2022	
Чистий дохід (виручка від реалізації)	тис. грн.	200,90	220,99	243,09	664,98
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	129,70	142,67	156,94	429,31
Прибуток	тис. грн.	37,72	41,49	45,64	124,84
Податок на прибуток	тис. грн.	9,43	10,37	11,41	31,21
Прибуток після сплати податку	тис. грн.	28,29	31,12	34,23	93,63
Витрати кредитних ресурсів (щорічний ануїтетний платіж)	тис. грн.	23,00	23,00	23,00	69,00
“Тіло” кредиту	тис. грн.	14,00	16,52	19,49	50,00
Відсотки по кредиту	тис. грн.	9,00	6,48	3,51	18,99
Чистий грошовий потік	тис. грн.	51,29	54,12	57,23	162,63
Дисконт	%	28	28	28	
Внутрішня ставка доходу	%	90,76			
Термін окупності	роки	0,97			
Чистий дисконтований дохід	тис. грн.	117,16			
Індекс доходності	%	2,34			

Прогнозний чистий дохід по проекту очікується у розмірі 200,9 тис. грн. у перший рік (2020 р.), 220,99 тис. грн. – у другий рік (2021 р.) та 243,09 – у третій рік (2022 р.).

Чистий грошовий потік від проекту складатиме відповідно 51,29 тис. грн., 54,12 та 57,23 тис. грн.

Внутрішня ставка доходу по проекту складає 90,76%. Термін окупності проекту складає 0,97 року, індекс доходності – 2,34%. Економічним ефектом від впровадження проекту є величина чистого дисконтованого доходу – 117,16 тис. грн.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі розроблено ряд пропозицій щодо активізації інноваційної діяльності ТОВ “Гомін”. З метою активізації інноваційної діяльності підприємства пропонуємо впровадити вирощування нового сорту ячменю “Себастьян”, який відзначається відмінними пивоварними якостями, дає високий та стабільний врожай, має високу стійкість до хвороб. Сорт ячменю “Себастьян” належить до сортів інтенсивного типу. Він добре реагує на внесення повного мінерального живлення. Для досягнення найвищої якості солоду рекомендується висівати після коренеплодів або зернових. Загальна сума прямих витрат на вирощування ярого ячменю сорту “Себастьян” становитиме 21790 грн. Це дасть змогу підприємству одержати прогнозований прибуток від вирощування ячменю цього сорту у сумі 68210 грн. Отже, робимо висновки про економічну доцільність впровадження вирощування ТОВ “Гомін” ячменю сорту “Себастьян”.

Доцільним буде використання кредитних механізмів як напряму фінансування інноваційної діяльності підприємства. Досліджено та оптимізовано принципи формування кредитного механізму ТОВ “Гомін” й особливості її реалізації. Визначено, що у процесі розробки ефективного кредитного механізму однією з найважливіших проблем є вивчення шляхів забезпечення ТОВ “Гомін” кредитними коштами. Результати проведених розрахунків та аналіз статистичної інформації дозволили зробити висновок, що найбільш пріоритетним напрямком співпраці у галузі отримання кредитних

ресурсів ТОВ “Гомін” є укладення угод з кредитними спілками. Кредитні спілки, які вносять уже відчутний вклад у регіональний соціальний розвиток, за умови сприяння державних органів, будуть сприяти ефективному нормативно-правовому забезпеченню їх діяльності та формуванню інформаційної мережі для висвітлення їх привабливої сторони, можуть стати у найближчій перспективі одними із найефективніших небанківських кредитно-фінансових установ, створять здорову конкуренцію у секторі кредитування регіональних сільськогосподарських підприємств.

Важливим буде забезпечення системи фінансування інноваційної діяльності ТОВ “Гомін” шляхом впровадження пропозиції розширення асортименту продукції. Результати проведеного аналізу свідчать, що виробничі потужності ТОВ “Гомін” дозволяють у природних умовах проводити пророщування зерен пшениці. Тому ми пропонуємо досліджуваному підприємству придбати пекарню для випікання хлібобулочних виробів із використанням пророслого зерна. Для здійснення проекту пропонується взяти в лізинг комплект обладнання для виробництва хлібобулочних виробів з висівками “МПЕ-0,5П”. Виробнича потужність становить 500 кг за зміну. Проектна потужність пекарні – 19,6 кВт, обслуговуючий персонал – 2 особи, необхідна виробнича площа – не менше, ніж 40 м². Сума лізингового кредиту, який надаватиме кредитна спілка, становитиме 50 тис. грн., кредитна ставка – 28% річних, термін кредитування – 3 роки. Прогнозний валовий дохід по проекту очікується у розмірі 200,9 тис. грн. у перший рік (2015 р.), 220,99 тис. грн. – у другий рік (2016 р.) та 243,09 – у третій рік (2017 р.). Чистий грошовий потік від проекту складатиме відповідно 51,29 тис. грн., 54,12 та 57,23 тис. грн. Внутрішня ставка доходу по проекту складає 90,76%. Термін окупності проекту складає 0,97 року, індекс доходності – 2,34%. Економічним ефектом від впровадження проекту є величина чистого дисконтованого доходу – 117,16 тис. грн. Результати обґрунтування доцільності проектних рішень дозволяють стверджувати, що проект є ефективним, його впровадження дозволить суттєво покращити управлінські процеси підприємства.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1. Охорона праці

Управління охороною праці в основній ланці господарського механізму – на підприємстві – повинно бути складовою частиною, підсистемою загальної системи управління підприємством, тому що тільки при високому рівні охорони праці може бути забезпечене ефективне вирішення завдань, поставлених перед підприємством. Нормативною і методичною основою (зовнішня інформація) системи управління охороною праці (СУОП) є: законодавчі акти про працю; постанови і розпорядження міністерства та інших центральних органів державної виконавчої влади, кабінету міністрів України, а також нормативна та нормативно – технічна документація.

У ТОВ “Гомін” для визначення висоти робочої поверхні сидіння і простору для ніг при роботі сидячи в залежності від виду роботи і росту робітника використовують табл. 4.1.

Таблиця 4.1

Регулюючі параметри в залежності від виду робіт,
росту робітника на підприємстві

Ріст робітника, см	Висота робочої поверхні мм, при виконанні роботи				Висота простору для ніг, мм	Висота робочого сидіння, мм
	дуже тонкої	тонкої	легкої	легкої збиральної		
150	810	720	640	565	545	365
160	855	765	690	620	590	400
170	905	815	740	675	635	430
180	950	860	790	735	675	465
190	1000	910	840	790	720	500

Робоче місце на підприємстві при виконанні робіт сидячи організують при легкій роботі, яка не потребує вільного переміщення робітника, а також при роботі середньої важкості.

Оптимальне положення тіла робітника досягається регулюванням висоти робочої поверхні, сидіння і простору для ніг. Регулюючі параметри в залежності від виду робіт, росту робітника на підприємстві вибираються по табл. 4.1. Організація робочого місця і конструкція обладнання забезпечує пряме і вільне положення корпусу тіла робітника або нахил його вперед не більше, ніж на 15° .

На продуктивність роботи виробничого працівника негативний вплив складають шум, вібрації, загазованість, теплота. Тому для підвищення продуктивності роботи працівників на підприємстві створюють комфортні умови робочого місця, а саме: забезпечують робітників засобами індивідуального захисту, застосовують засоби вібраційного захисту, встановлюють кондиціонери у виробничих цехах.

Фізично небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються на наступні підгрупи: машини та механізми, які рухаються, незахищені рухомі елементи виробничого обладнання, конструкції які розвалюються. Підвищена запиленість і загазованість повітря робочої зони, підвищена чи понижена температура поверхні обладнання, матеріалів, підвищена чи понижена температура повітря робочої зони, підвищений рівень шуму на робочому місці.

Метеорологічні умови на виробництві чи мікроклімат визначають такі параметри: температура повітря в приміщенні, С; відносна вологість повітря %; рух повітря, м/хв.; теплове випромінювання, Вт/м². Ці параметри окремо і комплексі впливають на організм людини, визначаючи її самопочуття. В основі принципу нормування метеорологічних умов в робочій зоні покладена залежність від теплової характеристики виробничого приміщення, категорії робіт по важкості та періоду року. Оптимальний мікроклімат в приміщеннях забезпечує підтримку рівноваги між організмом та зовнішнім середовищем

Підтримка на заданому рівні параметрів, визначаючих мікроклімат, може здійснюватися кондиціонуванням чи з великими допусками вентиляції.

Відповідно до ГОСТу 12.1.005-88 ССБТ. Повітря робочої зони Загальні санітарні вимоги роботи робітника, є важкою фізичною роботою (категорія 1-а, яка охоплює види діяльності, при яких витрати енергії складають 20 кКал/год. (138 Дж/хв.)). Як показали вимірювання в холодний період року, температура повітря знаходиться в межах 22-25°C, що відповідає нормам. Температура в теплий період року становить 22-26°C, що також відповідає нормам. Відносна вологість у холодний період року – до 75%, у теплий період року – до 60 %. Швидкість руху повітря у холодний період року – до 0,1 м/хв., а в теплий період року – 0,1-0 м/хв.

Таблиця 4.2

Нормуючі параметри мікроклімату в
робочій зоні виробничих приміщень

Період року	Категорія робіт	Температура повітря, С		Відносна вологість повітря, %		Швидкість руху повітря, м/хв	
		Оптим.	Допуст.	Оптим.	Допуст.	Оптим.	Допуст.
Холодний	1-а	22-24	21-25	40-60	75	0,1	Не >0,1
Теплий	1-а	23-25	22-28	40-60	75	0,1	0,1-0,2

Як бачимо, параметри мікроклімату даного приміщення задовольняють норми, а також відповідають вимогам паспорту. Температурні параметри мікроклімату в холодний період року у виробничих приміщеннях забезпечуються за рахунок централізованого опалення, а в теплий період року – за рахунок кондиціонування. Система опалення, вентиляції та кондиціонування повітря виконана відповідності до розділу СНиП И-33-75 “Опалення, вентиляція, кондиціонування повітря”.

У виробниче приміщення подається наступний обсяг повітря ззовні – 30 м³/г на людину при кубатурі приміщення (цеху) 16,5 м³ і одного працівника. Такі параметри мікроклімату не відповідають вимогам С 4088-86 “Мікроклімат виробничих приміщень”, де зазначено, що при кубатурі приміщення до 20 м³ на одного працюючого повинно припадати не менше 20 м³ на одну людину. Повітря, яке поступає в приміщення, очищене від забруднень (від пилу, мікроорганізмів). Це забезпечується за допомогою кондиціонуванні повітря, що також забезпечує підтримку параметрів мікроклімату в необхідні межах протягом усіх періодів року. У приміщенні також передбачені можливість індивідуального регулювання повітря. У холодний період час підтримка необхідних параметрів мікроклімату в приміщенні забезпечується за рахунок централізованого опалення.

Необхідні санітарно-гігієнічні умови праці забезпечуються як на стадії проектування підприємства, так і при його експлуатації. Основними санітарно-технічними системами забезпечення необхідних умов праці в даному випадку є наступні: системи вентиляції та кондиціонування, системи опалення, освітлення робочих приміщень тощо.

Фізично небезпечні та шкідливі виробничі фактори поділяються на наступні підгрупи: машини та механізми, які рухаються, незахищені рухомі елементи виробничого обладнання, конструкції які розвалюються. Підвищена запиленість і загазованість повітря робочої зони, підвищена чи понижена температура поверхні обладнання, матеріалів, підвищена чи понижена температура повітря робочої зони, підвищений рівень шуму на робочому місці.

Один із основних факторів, що впливає на дієздатність і здоров'я людини – це стан повітряного середовища робочих місць виробничих приміщень. Під виробничим приміщенням розуміють замкнутий простір у спеціально відведених будівлях і спорудах, в яких постійно (по змінах) або періодично (упродовж робочого дня) здійснюється трудова діяльність людей, пов'язаних з різними видами виробництва, організацією, контролем

і управлінням виробництвом, а також з участю в інших невиробничих видах праці на підприємствах зв'язку, на транспорті тощо.

Основними задачами покращення умов праці є збереження і покращення здоров'я працівників, підвищення їх працездатності, отримання кожним працівником психофізіологічного задоволення від праці. Сприятливі умови праці підвищують творчу активність колективу, сприяють удосконаленню організації праці та підвищенню ефективності виробництва.

Тому основними шляхами збереження працездатності є заходи по скороченню робочих місць із шкідливими умовами праці, усунення причин, які викликають травматизм і професійні захворювання, створення нормальних санітарно-гігієнічних умов праці, забезпечення безпеки праці. Покращення санітарно-побутового і медичного обслуговування.

Потрібно враховувати заходи по зниженню виробничого травматизму, автоматизації і механізації важких і трудомістких процесів. У відповідності з типовою структурою номенклатурні заходи здійснюються за трьома основними напрямками: ліквідація нещасних випадків; ліквідація професійних захворювань; загальне покращення умов і охорони праці. Усі передбачені в номенклатурі заходи по охороні праці повинні бути забезпечені проектно-кошторисною і технічною документацією, фінансовими засобами і матеріальними ресурсами.

Стан охорони праці на підприємстві можна охарактеризувати за допомогою таких показників:

1. Коефіцієнт частоти нещасних випадків Кч, що розраховується на 1000 працюючих за формулою:

$$Кч = Н \times 1000 / С, \quad (4.1)$$

де Н – число нещасних випадків, що призвели до втрати працездатності на 1 добу і більше;

C – середньоспискова чисельність працюючих.

2. Коефіцієнт важкості травматизму K_v , що визначається за формулою:

$$K_T = D / H, \quad (4.2)$$

де D – сумарне число днів непрацездатності за звітний період.

Отже, обчислимо значення цих коефіцієнтів на досліджуваному підприємстві за 2017-2018 рр.

Вихідні дані та результати обчислень наведених коефіцієнтів представимо у вигляді табл. 4.3.

Таблиця 4.3

Оцінка стану охорони праці у ТОВ “Гомін” за 2017-2018 рр.

№ п/п	Показник	Роки	
		2017	2018
1.	Число нещасних випадків (H)	2	0
2.	Середньоспискова чисельність працюючих, чол.(C)	107	115
3.	Сумарне число днів непрацездатності за рік (D)	23	0
4.	Коефіцієнт частоти нещасних випадків, Кч	18,7	0
5.	Коефіцієнт важкості травматизму, Кв	11,5	0

Як бачимо з табл. 4.3, у 2017 р. на підприємстві мали місце 2 нещасні випадки, кожен з яких в середньому призвів до втрати працездатності на 11,5 днів. Враховуючи активну профілактику небажаних наслідків на підприємстві, протягом 2018 р. не було зафіксовано нещасних випадків та випадків виникнення професійних хвороб.

Це відобразилося у тому, що коефіцієнти частоти нещасних випадків та важкості травматизму на досліджуваному підприємстві у 2018 р. рівні нулю.

Стосовно умов праці у ТОВ “Гомін”, то вони в більшості відповідають встановленим нормам. Мікроклімат в приміщеннях підприємства визначають такі параметри: температура повітря в помешканні, %, відносна вологість повітря, %, рухливість повітря, м/с, теплове випромінювання. Ці параметри окремо й у комплексі впливають на організм людини, визначаючи його самопочуття. У ТОВ “Гомін” вони мають певні відхилення від норми (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Умови праці у приміщеннях ТОВ “Гомін”

Назва фактору	Рівень фактору		
	Фактичне значення	Нормативне значення	Відхилення
1. Метеорологічні умови у приміщення:			
- температура, С	23-26	22-24	0-2
- відносна вологість, %	60-65	40-60	0-5
- швидкість руху повітря, м/с	0,1-0,2	0,1	0-0,1
2. Освітленість у приміщенні:			
- природна, %	1,5	1,5	-
- штучна, лк	200	300	100

Отже, дані табл. 4.4 показують, що у приміщеннях ТОВ “Гомін” мають місце незначні відхилення в температурному та вологісному режимі, дещо підвищена ймовірність протягів та має місце недостатнє штучне освітлення робочих місць.

Тому для керівництва підприємства необхідно вжити відповідні заходи з приведення умов мікроклімату до нормативних показників. Тому для керівництва підприємства необхідно вжити відповідні заходи з приведення умов мікроклімату до нормативних показників.

З цією метою необхідно забезпечити ремонт приміщень для усунення протягів, обладнати приміщення витяжками (це зменшить вологість і

температуру в приміщенні), встановити додаткові джерела штучного освітлення.

4.2. Безпека в надзвичайних ситуаціях

4.2.1. Організація цивільного захисту ТОВ "Гомін", ліквідація наслідків можливих надзвичайних ситуацій

Система цивільного захисту суб'єкта господарської діяльності будується на основі Кодексу цивільного захисту України, "Положення про єдину державну систему цивільного захисту" та інших нормативно-правових актів з метою захисту робітників, службовців і населення, яке мешкає у відомчому житловому фонді або попадає у зону ураження від об'єкта, від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного характеру, яка включає органи управління, сили і засоби, що створюються для організації та забезпечення захисту робітників, службовців та населення, попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, та організовується за територіально-виробничим принципом. Керівництво цивільним захистом, відповідно до принципу його побудови, здійснює адміністрація ТОВ "Гомін". Начальником цивільного захисту є керівник адміністрації суб'єкта господарської діяльності.

Функції начальника штабу цивільного захисту на об'єкті господарської діяльності:

- забезпечує постійну готовність цивільного захисту суб'єкта господарської діяльності до виконання покладених на неї завдань;
- забезпечує планування і здійснення заходів щодо захисту робітників і службовців підприємства, установи чи організації та населення, яке мешкає у відомчому житловому фонді, від наслідків надзвичайних ситуацій;
- забезпечує створення, підготовку та підтримання у стані готовності до застосування сил і засобів щодо попередження і ліквідації наслідків НС,

навчання працівників засобам захисту і діям в умовах НС у складі формувань ЦО;

- організовує планування і проведення заходів щодо підвищення сталості функціонування об'єкту і забезпечення життєдіяльності працівників в умовах НС;

- забезпечує створення і підтримання у стані постійної готовності локальної системи оповіщення, зв'язку і спостереження про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій;

- забезпечує організацію і проведення аварійна рятувальних та інших невідкладних робіт на території підприємства, установи чи організації і прилеглий території згідно з планами попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій;

- фінансує заходи щодо захисту робітників, службовців та населення, що мешкає на прилеглий до об'єкту території, попередження і ліквідації наслідків НС;

- створює резерви фінансових і матеріально-технічних ресурсів для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- подає у встановленому порядку інформацію у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, а також здійснює оповіщення робітників і службовців про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій;

- організовує взаємодію з вищими органами управління з питань організації та ведення цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій;

- забезпечує, здійснення контролю за виконанням заходів цивільного захисту суб'єктом господарської діяльності.

Безпосереднє керівництво виконанням завдань цивільного захисту покладається на штаб цивільного захисту та з надзвичайних ситуацій об'єкта, а також на штатних працівників цивільного захисту підприємств, установ і організацій, чисельний склад яких визначається згідно з ст. 131 Кодексу "Цивільний захист України". Завдання, функції та повноваження штабу

цивільного захисту та з надзвичайних ситуацій суб'єкта господарської діяльності визначаються згідно з діючими нормативно-правовими актами з питань цивільного захисту, захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій.

Функції штабу цивільного захисту та з надзвичайних ситуацій:

- розробляє плани дій у надзвичайних ситуаціях, розвитку і вдосконалення цивільного захисту підприємства (установи або організації);

- розробляє і втілює в життя заходи щодо захисту робітників, службовців і населення, що мешкає у відомчому житловому фонді, від наслідків надзвичайних ситуацій;

- розробляє і подає пропозиції щодо фінансового, матеріально технічного та транспортного забезпечення заходів цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій;

- відповідає за постійну готовність систем управління, оповіщення і зв'язку, сил і засобів цивільного захисту до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

- контролює та забезпечує своєчасне і повне інформування робітників, службовців та населення на прилеглий території при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій;

- веде облік і звітність з питань цивільного захисту за суб'єкт господарської діяльності;

- формує об'єми заявок на матеріально-технічні засоби та здійснює контроль за їх накопиченням і збереженням;

- організовує підготовку керівного складу, органів управління і сил цивільного захисту, робітників і службовців до дій в умовах надзвичайних ситуацій;

- організовує контроль за підтримкою в готовності систем попередження і аналізу можливої обстановки на підприємстві, в установі або організації;

- готує проекти рішень, пропозиції, накази та розпорядження з питань цивільного захисту.

Штаб цивільного захисту та з надзвичайних ситуацій об'єкта очолює начальник штабу. Посада начальника штабу може бути штатною або за сумісництвом. Начальник штабу є заступником начальника цивільного захисту суб'єкта господарської діяльності.

Свої обов'язки начальник цивільного захисту суб'єкта господарської діяльності виконує шляхом безпосередньої діяльності, а також через начальника штабу цивільного захисту та з надзвичайних ситуацій, якому надається право:

- видавати накази, розпорядження і вказівки з питань цивільного захисту, обов'язкові для виконання посадовими особами адміністрації об'єкту;

- здійснювати контроль за роботою управлінь, відділів, структурних підрозділів і посадових осіб адміністрації об'єкту, що спрямована на виконання завдань цивільного захисту;

- розробляти і втілювати вжиття заходи з захисту робітників і службовців від можливих наслідків надзвичайних ситуацій;

- здійснювати керівництво діями органів управління та сил цивільного захисту в умовах ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, а також залучати до дій у надзвичайних ситуаціях робітників і службовців об'єкту;

- одержувати від управлінь, відділів, керівників структурних підрозділів та інших посадових осіб адміністрації об'єкту відомості і матеріали, необхідні для організації та координації робіт, пов'язаних з запобіганням і ліквідацією можливих наслідків надзвичайних ситуацій.

Суб'єкт господарської діяльності, чисельний склад працівників якого не перевершує 30 осіб, за винятком радіаційних, хімічно, пожежо- та вибухонебезпечних об'єктів, розробляє інструкцію дій у випадку надзвичайної ситуації. Плани цивільного захисту затверджуються керівником адміністрації суб'єкта господарської діяльності після погодження з відділом з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту району (міста обласного підпорядкування). Плани цивільного захисту вводяться в дію у разі виникнення надзвичайної ситуації начальником цивільного захисту об'єкту або вищим

органом управління. Для надійного і сталого управління процесами захисту робітників, службовців та населення, яке попадає в зони ураження об'єкту, у надзвичайних ситуаціях і виконанням інших функцій, передбачених планами на воєнний час, може використовуватися пункт управління, що створюється в одному зі сховищ, а також можуть використовуватися рухомі пункти управління на автомобілях. Режим роботи, а також чисельність особового складу, який має працювати на зазначених пунктах управління, визначається в порядку, що встановлюється начальником цивільного захисту об'єкту.

Для проведення рятувальних та інших невідкладних робіт у випадку надзвичайних ситуацій застосовуються сили цивільного захисту, які включають спеціалізовані і невоєнізовані формування. Для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій допускаються сили цивільного захисту об'єкта, які мають відповідну підготовку, підтверджену в атестаційному порядку, і під керівництвом відповідних органів управління у сфері цивільного захисту. Структуру спеціалізованих формувань, їхній штат і чисельність затверджує орган, що прийняв рішення про створення формування.

У даний час діє ГОСТ 12.1.000-82 “ССБТ. Електробезпека. Гранично допустимі рівні напруг дотику і струмів”, який розповсюджується на промислове обладнання і побутове електроустаткування постійного та змінних струмів частотою 50-400 Гц і встановлює норми гранично допустимих для людини значень напруг дотику і струмів, що протікають людиною. Ці норми призначені для проектування заходів і засобів захисту від уражень струмом людей при їх взаємодії з електроустаткуванням. Вони відповідають проходженню струму шляхом “рука - рука” або “рука - ноги”.

Стандарт передбачає норми для електроустаткування при нормальному робочому (неаварійному) режимі їх роботи.

Умови експлуатації електроустаткування суттєво впливають на небезпеку ураження людини електричним струмом. Так, вологість, підвищена температура, пари хімічних речовин, струмопровідний пил впливають на опір ізоляції струмоведучих частин. Під їх впливом змінюється і опір тіла людини.

Таблиця 4.2

Найбільші допустимі напруги дотику U_d при аварійному режимі промислового електроустановування змінного струму 50 Гц напругою вище 1000 В з глухим заземленням нейтралі

Тривалість дії струму	До 0,1	0,2	0,5	0,7	1	До 5,0
Найбільше допустиме значення, В	500	400	200	130	100	65

Тому привила регламентують використання захисних заходів в залежності від наявності у приміщеннях таких чинників. На підприємствах, об'єктах, складах обирають засоби гасіння пожеж в залежності від технологічних умов об'єкта. Засобами гасіння пожеж є: вода й водяна пара; піна; інертні гази – азот і вуглекислота; пісок (земля) і шматки суцільної тканини, повсть та азбест.

4.2.2. Захист запасів с/г продукції від забруднення радіоактивними, отруйними речовинами і бактеріальними засобами

Для забезпечення захисту харчової с/г продукції проводиться додаткова герметизація складів, сховищ і холодильників, а також широке застосування пакувальних матеріалів і різних видів тари, що відповідають певним санітарно-гігієнічним вимогам та мають захисні властивості від радіоактивних і хімічних речовин та бактеріальних засобів і достатню механічну міцність. Захист продуктів від радіоактивних і отруйних речовин, бактеріологічних (біологічних) засобів при зберіганні, у процесі їх технологічної переробки, транспортування і реалізації, а також вододжерел і систем водопостачання від РР, ОР і БЗ є однією з важливих задач цивільної оборони в усіх ланках, де розв'язуються ці питання. Це обумовлюється тим, що з зараженими продуктами і водою радіоактивні отруйні речовини і бактеріальні засоби можуть потрапити в організм людини і викликати небезпечні захворювання і ураження.

Радіоактивні продукти ділення і радіоактивні речовини (РР), що

утворилися в момент аварії на АЕС і ядерного вибуху, випадають із радіоактивної хмари на місцевість у вигляді опадів і заражують усе, що знаходиться на ній. Якщо запаси продовольства виявляться неукритими або буде порушена цілісність тари і упаковки, то радіоактивні речовини безпосередньо заразять продукти харчування або будуть занесені в їжу з заражених поверхонь тари, кухонного інвентарю і обладнання, одягу і рук при обробці продуктів.

Радіоактивні речовини, що потрапили на поверхню не запованих продуктів або через щілини і нещільності тари, проникають всередину: у хліб і сухарі на глибину пор; сипучі продукти (муку, крупу, цукор-пісок, кухонну сіль) у поверхневі (1015 мм) і нижче лежачі шари в залежності від щільності продукту. М'ясо, риба, овочі та фрукти забруднюються радіоактивним пилом з поверхні, великі частинки осідають на дно тари, а дрібні утворюють завись.

Найбільшу небезпеку створює потрапляння радіоактивних речовин всередину організму з зараженою їжею і водою, тому що потрапляння їх у кількостях, більших за встановлені, викликає променеви хворобу.

Бойові та сильнодіючі отруйні речовини (ОР) представляють собою небезпеку для зараження незахищеного продовольства, води, фуражу в усіх варіантах їх застосування – краплиннорідкому, твердому (у вигляді аерозолів туману, диму) і у газоподібному (пароподібному) стані. Краплини рідких ОР і аерозолів (останні меншою мірою) проникають у таропакувальні матеріали із дерева на глибину до 520 мм, фанери 34 мм і просочують брезент, картон, чотирьох-п'ятишаровий папір, багато з полімерних плівок, мішкову тканину. Розчиняючись і всмоктуючись вони заражують незахищені продукти. Глибина проникнення ОР у продукти харчування, особливо сипкі, у декілька разів більше, ніж у таропакувальні матеріали, при цьому в твердих жирах, маслі вершковому, комбіжирі, маргарині вона поступово збільшується. У рослинних оліях краплини отруйних речовин і аерозолі розчиняються і можуть поширитися на всю масу. Пари ОР легко проникають з повітрям через нещільності приміщень, негерметичну тару і упаковку і концентруються: у

борошні, крупі, картоплі, овочах у зовнішньому шарі; у хлібі головним чином у скорині; у солі, цукровому піску (унаслідок їх низької здатності утримувати пари ОР) у низько лежачих шарах; у м'ясі вони заражують у першу чергу ділянки, що вкриті жиром.

С/г продукція, що знаходиться в осередку бактеріологічного ураження, при зберіганні на відкритих майданчиках і у не герметичних приміщеннях піддається небезпеці зараження збудниками інфекційних хвороб, перш за все, не упаковані в тару або не герметично запаковані продукти харчування. На зараженій території бактеріальні рецептури тривалий час зберігають свої властивості ураження, особливо за низьких температур і у похмуру погоду (декілька тижнів і більше). Вони можуть виживати і на внутрішніх поверхнях приміщень і тари, а також у різних харчових продуктах, де мікроорганізми активно розмножуються. Наприклад, збудник холери у сирому молоці зберігається 16 діб (до скисання), у кип'яченому до 10 діб, у вершковому маслі до 2030 діб, на чорному хлібі від 1 до 4 діб, на білому від 1 до 26 діб, на картоплі до 14 діб.

Таким чином, щоб зберегти від зараження радіоактивними, отруйними речовинами і бактеріальними засобами продукти харчування, фураж і воду, необхідно перш за все максимально ізолювати їх від зовнішнього середовища. У домашніх умовах основним засобом захисту продуктів харчування і запасів води від зараження є: герметизація квартир, будинків, комор, зберігання продуктів у герметичній тарі або упаковці із захисних матеріалів, яка за своїми захисними властивостями поділяється на три категорії: вища, перша і друга.

Більш складним є захист продуктів харчування в умовах сільської місцевості, де в індивідуальному користуванні знаходяться значно більші запаси, ніж у міських жителів. Картоплю, капусту, моркву і інші овочі, м'ясні і молочні продукти треба укривати у підготовлених льохах, коморах і сараях. Зерно, борошно та інші сипкі продукти доцільно зберігати не в мішках, а в скринях або ящиках з щільними кришками. При герметизації складів сільськогосподарських підприємств слід добре затулити всі щілини в

фундаменті, підлозі, стелі, стінах, дверях, перегородках і покрівлі. Ушкоджене скло потрібно замінити новим. Ще краще прикрити вікна щільними дерев'яними щитами, обшитими толем, а зайві віконні прорізи закласти цеглою. Двері необхідно обшити з внутрішнього боку повстю, а зовні – клейонкою, між дверима і коробкою набити гуму або смужки тканини, вати, повсті, зробити пристрої притискування.

Ще більш ретельно треба захистити продукти, що зберігаються поза приміщеннями. На сухому місці слід обирати спеціальні майданчики, розчистити і розрівняти їх, покрити настилом із колод, дощок, хмизу або іншого матеріалу, настил у свою чергу повинен бути вистелений брезентом або поліетиленовою плівкою. Потім продукти, що знаходяться у тарі, необхідно скласти штабелями, а неупаковані скласти в бурти (насипи) і укрити брезентом, поліетиленовою плівкою або підручними матеріалами, наприклад, шаром соломи (1015 см) або гілок (2030 см), а для зменшення займистості промазати глиною.

Якщо овочі знаходяться у полі, то поблизу місця їх зберігання треба викопати котлован глибиною 0,5 м і шириною 1,5 м, засипати в нього картоплю або інші бульбоплоди, зверху покласти мати з соломи, очерету або просто шар соломи (2030 см), зверху насипати землю (2030 см). Захист продовольства, харчової сировини і фуражу при зберіганні, в процесі їх технологічної переробки, транспортування та реалізації, а також вододжерел і систем водопостачання від радіоактивного, хімічного і бактеріологічного зараження з однією із важливих задач цивільної оборони в усіх ланках, де практично розв'язуються ці питання. Це обумовлюється тим, що з зараженими продуктами і водою радіоактивні, отруйні речовини і бактеріологічні засоби можуть потрапити в організм людини і викликати небезпечні захворювання і ураження.

Заходи щодо виконання цієї задачі організують і проводять в основному ті ж галузеві та територіальні органи, які здійснюють постачання населення продовольством, питною водою і предметами першої необхідності. Важливі заходи по захисту вододжерел і систем водозберігання проводять інженерна та

комунально-технічна служби цивільної оборони та їх формування.

Одним із головних способів захисту продуктів харчування і фуражу є раціональне розміщення запасів і зниження їх концентрації в категоріальних містах. Для збереження резервів продовольства, харчової сировини та матеріальних запасів здійснюється будівництво у позаміській зоні складів, сховищ і елеваторів, передбачається вивід запасів із категоріальних міст і зон можливого катастрофічного затоплення, використання підземного простору гірських виробок, соляних шахт, підвалів, природних порожнин. Надійним способом захисту продовольства, харчової сировини і фуражу є ізоляція їх від зовнішнього середовища шляхом герметизації сховищ і складів, застосування захисної тари і відповідних пакувальних матеріалів. Для захисту продуктів сільського господарства при перевезеннях використовуються спеціальні транспортні засоби.

Для захисту сільськогосподарської продукції і фуражу використовують герметичні складські приміщення, різну тару та матеріали для укриття. В герметичних складах штабеля з запасами сільськогосподарською продукцією і фуражу, що упаковані в тканинні мішки, необхідно укривати брезентом або поліетиленовою плівкою, а в складах, що не піддаються герметизації – подвійним шаром брезенту або поліетиленової плівки.

При зберіганні продукції на відкритому повітрі необхідно прийняти заходи до її складування або упаковки незахищеної продукції та фуражу. Для упаковки використовують крафтпаперові мішки з підвищеною механічною міцністю. Можливо використання бочок, щільних ящиків, контейнерів та інших ємкостей, що мають захисні властивості і здібні для зберігання сільськогосподарської продукції і фуражу. При зберіганні відкритим способом в полі сільськогосподарську продукцію, що знаходиться в насипах, укривають брезентом, поліетиленовою плівкою або укривають підручними матеріалами і буртують. Площадку під бурт зерна очищають від трави, сміття і утрамбовують. По її периметру відривають канаву глибиною не менше 20 см (для стоку води). Потім встановлюють і закріплюють дерев'яні щити, обшиті

зовні руберойдом або іншим щільним матеріалом, затуляють місця їх стиків і на загороджену площадку настиляють шар соломи (сіна, гілок), після чого засипають туди 3метровий шар зерна, який зверху покривають брезентом. При цьому під брезент кладуть шар соломи, що оберігає його від проникнення аерозолів. Кінці матеріалів для укриття ретельно закріплюють. Стоги сіна та соломи накривають брезентом, плівкою або некормовою соломною (шаром в 2030 см). Для захисту сіна від біологічних аерозолів стоги необхідно обкласти тюками соломи. Сінаж і силос при звичайному зберіганні, як правило, надійно захищені від радіоактивних, хімічних речовин і бактеріальних засобів.

При перевезенні сільськогосподарської продукції і фуражу в умовах зараження навколишнього середовища РР, ОР і БЗ в першу чергу необхідно використовувати спеціальні транспортні засоби (зерновози, муковози), а також спеціальну м'яку тару (мішки з тканини з поліетиленовими вкладишами, багатошарові крафтмішки). У цих умовах також можуть бути використані суцільнометалеві залізничні вагони з ущільненням дверей і люків; суцільнометалеві автофургони і контейнери; залізничні, річні і морські ізотермічні ємності та судна, інші аналогічні транспортні засоби. При перевезенні зернофуражу насипом і в м'якій тарі бортовими автомобілями і причепами для їх захисту від радіоактивних, хімічних речовин і бактеріальних засобів повинні використовуватися матеріали для укриття (брезент, плівка тощо).

Заражені радіоактивними, хімічними речовинами і бактеріальними засобами сільськогосподарська продукція і фураж підлягають обов'язковому обеззаражуванню і контролю ступеню зараження до відповідних допустимих величин. Велике значення має сучасна підготовка до проведення знезараження продовольства і харчової сировини, у тому числі підготовка об'єктних лабораторій до проведення контролю за зараженістю продуктів, комплектування їх спеціальними приладами і обладнанням, створення і навчання невоснізованих формувань по знезараженню. Після виникнення надзвичайних ситуацій передбачаються необхідні заходи щодо знезараження

продовольства і фуражу, а також щодо їх знищення у тих випадках, коли вони не підлягають знезараженню. Чимала роль у виконання завдань по захисту продовольства і фуражу належить органам управління і об'єктам агропромислового комплексу. Саме у галузях, що входять до агропромислового комплексу, розв'язується ця проблема на етапах виробництва, переробки, зберігання і транспортування сільськогосподарських продуктів.

Висновки до четвертого розділу

У четвертому розділі розкрито питання з охорони праці та безпеки в надзвичайних ситуаціях. Метою управління охороною праці є забезпечення безпеки, збереження здоров'я та працездатності людини у процесі праці. На продуктивність роботи виробничого працівника негативний вплив складають шум, вібрації, загазованість, теплота. Тому, для підвищення продуктивності роботи працівників у ТОВ "Гомін" створюють комфортні умови робочого місця, а саме: забезпечують робітників засобами індивідуального захисту, застосовують засоби вібраційного захисту, встановлюють кондиціонери у виробничих цехах. Розглянуто заходи, що забезпечують оптимальні метеорологічні умови в приміщеннях підприємства. Основними шляхами збереження працездатності є заходи по скороченню робочих місць із шкідливими умовами праці, усунення причин, які викликають травматизм і професійні захворювання, створення нормальних санітарно-гігієнічних умов праці, забезпечення безпеки праці, покращення санітарно-побутового і медичного обслуговування.

Важливе значення при забезпеченні безпеки в надзвичайних ситуаціях має пожежна профілактика, під якою розуміють комплекс організаційно-технічних заходів для забезпечення безпеки людей, запобігання пожежам, обмеження їхнього поширення, а також на створення умов для успішного гасіння пожеж. Систему спрацювання пожежної безпеки ми розглянемо на прикладі її забезпечення в адміністративному корпусі заводу. За аналізований

період у ТОВ “Гомін” зареєстровано 2 пожежі, що є негативним результатом, причиною займання стали мастильні речовини, так як при запуску обладнання іскра попадала на мастильну речовину і відбувався спалах. Дане підприємство слід віднести до категорії Б пожежної небезпечності так як вибухонебезпечний пил і волокна, легкозаймисті рідини з температурою спалаху більше 28 °С та горючі рідини за температурних умов і в такій кількості, що можуть утворюватися вибухонебезпечні пилеповітряні або пароповітряні суміші, при спалахуванні котрих розвивається розрахунковий надлишковий тиск вибуху в приміщенні, що перевищує 5 кПа.

Вивчаючи безпеку в надзвичайних ситуаціях, варто розглянути організацію цивільного захисту ТОВ “Гомін”, ліквідацію наслідків можливих надзвичайних ситуацій. Система цивільного захисту суб’єкта господарської діяльності будується на основі Кодексу цивільного захисту України, “Положення про єдину державну систему цивільного захисту” та інших нормативно-правових актів з метою захисту робітників, службовців і населення, яке мешкає у відомчому житловому фонді або попадає у зону ураження від об’єкта, від надзвичайних ситуацій техногенного, природного та соціально-політичного характеру, яка включає органи управління, сили і засоби, що створюються для організації та забезпечення захисту робітників, службовців та населення, попередження і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, та організовується за територіально-виробничим принципом. Керівництво цивільним захистом, відповідно до принципу його побудови, здійснює адміністрація ТОВ “Гомін”. У даний час діє ГОСТ 12.1.000-82 “ССБТ. Електробезпека. Гранично допустимі рівні напруг дотику і струмів”, який розповсюджується на промислове обладнання і побутове електроустаткування постійного та змінних струмів частотою 50-400 Гц і встановлює норми гранично допустимих для людини значень напруг дотику і струмів, що протікають людиною. Ці норми призначені для проектування заходів і засобів захисту від уражень струмом людей при їх взаємодії з електроустаткуванням. Вони відповідають проходженню струму шляхом “рука - рука” або “рука -

ноги”. Стандарт передбачає норми для електроустаткування при нормальному робочому (неаварійному) режимі їх роботи.

Вивчено захист запасів с/г продукції від забруднення радіоактивними, отруйними речовинами і бактеріальними засобами. Для забезпечення захисту харчової с/г продукції проводиться додаткова герметизація складів, сховищ і холодильників, а також широке застосування пакувальних матеріалів і різних видів тари, що відповідають певним санітарно-гігієнічним вимогам та мають захисні властивості від радіоактивних і хімічних речовин та бактеріальних засобів і достатню механічну міцність. Захист продуктів від радіоактивних і отруйних речовин, бактеріологічних (біологічних) засобів при зберіганні, у процесі їх технологічної переробки, транспортування і реалізації, а також вододжерел і систем водопостачання від РР, ОР і БЗ є однією з важливих задач цивільної оборони в усіх ланках, де розв’язуються ці питання. Це обумовлюється тим, що з зараженими продуктами і водою радіоактивні отруйні речовини і бактеріальні засоби можуть потрапити в організм людини і викликати небезпечні захворювання і ураження. С/г продукція, що знаходиться в осередку бактеріологічного ураження, при зберіганні на відкритих майданчиках і у не герметичних приміщеннях піддається небезпеці зараження збудниками інфекційних хвороб, перш за все, не упаковані в тару або не герметично запаковані продукти харчування. На зараженій території бактеріальні рецептури тривалий час зберігають свої властивості ураження, особливо за низьких температур і у похмуру погоду (декілька тижнів і більше).

РОЗДІЛ 5

ЕКОЛОГІЯ

5.1. Екологічний менеджмент

Система екологічного менеджменту в країні визначається, формується і регламентується Законом України “ Про охорону навколишнього природного середовища”, прийнятого в 1991 р. Згідно з цим законом, метою державного управління в галузі охорони довкілля є:

- реалізація законодавства;
- контроль за дотриманням вимог екологічної безпеки;
- забезпечення проведення ефективних заходів щодо охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів;
- досягнення узгодженості державних і громадських органів у галузі охорони довкілля.

Управління в екологічній сфері – це врегульована правовими нормами організаційно-виконавча діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та об’єднань громадян, спрямована на використання природних ресурсів, охорону екологічного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Правовою основою управління в екологічній сфері є законодавство та норми інших галузей права, які створюють нормативно-правову базу для діяльності державних та інших органів, пов’язаних з виконанням ними управлінських повноважень. Функції управління в екологічній сфері за основними напрямками діяльності умовно поділяють на дві групи: загальні та спеціальні. До загальних функцій управління належать: планування; прогнозування; координація; організаційна діяльність; облік; екологічний контроль і нагляд. Спеціальних функцій управління в екологічній сфері значно більше. До них можна віднести: стандартизацію та нормування; ліцензування і лімітування; екологічний моніторинг; екологічна інформація;

екологічна експертиза; ведення державних природоресурсових кадастрів; ведення Червоної книги України; розподіл і перерозподіл природних ресурсів.

Таким чином, екологічні функції управління характеризують основні напрями організації та діяльності органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування і громадських формувань у сфері використання природних ресурсів. Отже, державний екоменеджмент включає чотири основні функції: здійснення природоохоронного законодавства; контроль за екологічною безпекою; забезпечення проведення природоохоронних заходів; досягнення узгодженості дій державних і громадських органів.

Що ж таке екологічне виробництво? Це виробництво, побудоване на пріоритетах забезпечення цивілізованої життєдіяльності людини через збагачення природи, тобто через розвиток тих якостей природи, які дозволяють людині почувати себе частиною цієї природи, здійснювати гармонію свого розвитку відповідно до розвитку природи. Основними рисами екологічного виробництва є: гармонія взаємин людини та природи; стратегія безвідхідного виробництва; пошук екологічно сприятливих технологій; екологічне середовище цивілізованого ринку, головний фактор економічного успіху – екологічність продукції; екологічна культура персоналу, що базується на менталітеті, освіті та новому способі життя; екологічна якість – визначальний фактор економічного розвитку; екологічний менеджмент – управління, що відповідає потребам й особливостям екологічного виробництва.

У сучасній літературі дається чимало принципів екологічного менеджменту. На нашу думку, найважливішими є наступні:

1. Принцип екологічного мотивування діяльності. Його суть полягає в переважному використанні засобів мотивування, спрямованих на рішення екологічних проблем. Адміністративні або суцільно організаційні засоби керування, як показує практика, малоефективні.

2. Принцип випередження в рішенні проблем. В екології багато процесів занадто швидко стають незворотними. Весь механізм екологічного менеджменту повинен бути орієнтований на запобіжні заходи виникнення

кризових ситуацій. Це в певній мері повинне проявлятися в будь-якому управлінні, але для екологічного менеджменту такий підхід є найбільш важливим.

3. Принципи цілеспрямованості, своєчасності та послідовності. Екологічний менеджмент не може бути ефективним, якщо він здійснюється за «розмитими» й невизначеними цілям без чіткої стратегії, послідовності та своєчасності вирішення задач. Ціль екологічного менеджменту повинна включати ті компоненти, які відбивають проблеми екології й погоджують їх у системі загальних проблем розвитку виробництва.

4. Принцип професіоналізму має надзвичайно велике значення в екологічному менеджменті. Він полягає в необхідності спеціальної підготовки менеджерів, оперуванні знаннями в галузі екології. Професійна підготовка дає діючі установки управління й виділення пріоритетів. Саме цього нам сьогодні катастрофічно не вистачає.

5. Принцип відповідальності. У сьогоднішньому управлінні нерозвинена система відповідальності за екологічні наслідки. Тому цей принцип є необхідним і обов'язковим.

Ці принципи екологічного менеджменту можуть і повинні діяти тільки в системі, у взаємозалежності. Адже кожний з них є доповненням і конкретизацією іншого. Екологічна безпека довкілля забезпечується організаційними, правовими, економічними та соціальними заходами. Основою організаційного управління екологічною безпекою довкілля є надійний правовий механізм, який повинен забезпечити реалізацію науково обґрунтованих принципів охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічну безпеку людського суспільства зокрема і біосфери загалом.

Основні напрями державної політики у сфері охорони довкілля втілюються за допомогою екологічного права. Правовий механізм повинен надати цим напрямом чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяти регулюванню відносин у галузі екології,

застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб, щодо охорони довкілля, використання природних ресурсів та їх відходів, екологічної безпеки та юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

Вивчення, аналіз та узагальнення практики застосування законодавства про охорону навколишнього природного середовища здійснюються в двох напрямках: складання і затвердження екологічних нормативів природокористування (стосовно надр, ґрунтів, води, повітря, рослинного й тваринного світу тощо); складання і затвердження комплексу еколого-економічних показників державного контролю за станом довкілля та діяльністю господарських структур.

Суспільні відносини між людьми та природою в державі регулюються Конституцією, законами, урядовими підзаконними актами, відомчими нормативними актами та нормативними актами місцевих органів влади.

Згідно з Державною програмою охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки, першочергово передбачається:

- розробити та впровадити економічний механізм охорони довкілля та раціонального природокористування;
- створити системи досконалого контролю за екологічним станом довкілля з одночасним запровадженням елементів комплексного екологічного моніторингу;
- розробити нормативну базу оцінки впливу шкідливих факторів на здоров'я людей;
- розробити екологічний кадастр природних ресурсів та класифікувати виробничі підприємства за ступенем їх безпеки.

Для того, щоб забезпечити ефективність екологічного менеджменту в Україні, потрібно удосконалити законодавство в цій царині. Це можна зробити або шляхом кодифікації норм законодавства про екологічний менеджмент, або шляхом його інкорпорації. Крім того, для ефективного впровадження систем

екологічного менеджменту необхідно опрацювати методичні рекомендації та деталізовані інструкції щодо порядку їх впровадження, адже викладення вимог до систем екологічного менеджменту в міжнародному стандарті не завжди є зрозумілим для керівника українського підприємства.

Систематизація екологічного законодавства здійснюється у формі кодифікації та інкорпорації з визначенням першочергових та перспективних законодавчих і підзаконних актів. Кодифікація першочергових актів екологічного законодавства охоплює:

- прийняття нових законодавчих актів (законів України про зони надзвичайних екологічних ситуацій, екологічне страхування, рибне господарство, про рослинний світ та положення про Зелену книгу, екологічну безпеку, радіаційну безпеку та радіаційний захист, ядерний експорт та імпорт, безпечне транспортування радіоактивних речовин, дозволена діяльність під час використання джерел іонізуючих випромінювань тощо);

- внесення змін і доповнень до раніше прийнятих природоохоронних законів щодо атмосферного повітря, земельних і водних ресурсів, рослинного й тваринного світу та раціонального використання інших природних ресурсів;

- підготовку проектів законів України про рекреаційні, курортні, лікувально – оздоровчі зони і зони з особливими умовами природокористування;

Кодифікація перспективних актів екологічного законодавства передбачає:

- прийняття кодифікованого акту у формі Екологічного кодексу України, законів України про континентальний шельф, про екологічну освіту та інформацію;

- розроблення підзаконних актів, які затверджує Кабінет Міністрів України (Положення про сертифікацію екологічно небезпечної продукції; Порядок встановлення лімітів викидів забруднювальних речовин в атмосферне повітря, рівнів шкідливого біологічного та фізичного впливу тощо);

- розроблення підзаконних актів Мінекоресурсів (Правила вилучення об'єктів тваринного світу в наукових, культурно – освітніх, виховних та

естетичних цілях із природного середовища; Правила використання тварин з метою одержання продуктів їх життєдіяльності; Правила утримання, розведення використання та охорони диких тварин у неволі чи напівневільних умовах тощо);

Кодифікація комплексних нормативно-правових актів включає:

- розроблення нових підзаконних актів (Торговельний кодекс України; Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кримінальний кодекс України, розділ “Екологічні злочини”; Цивільний кодекс України);

- внесення змін і доповнень до чинних актів законодавства, які визначають статус центральних та місцевих органів державної виконавчої влади в галузі охорони довкілля і використання природних ресурсів, а також законодавчих актів про розмежування функцій спеціально уповноважених органів державного контролю в галузі охорони довкілля, природокористування і забезпечення екологічної безпеки.

Інкорпорація актів екологічного законодавства полягає в систематизації законодавчих і підзаконних актів екологічного законодавства, окремих розділів або витягів з них для використання з практичною, науковою та навчальною метою. Вона здійснюється періодично у формах підготовки до видання коментарів до екологічного законодавства та публікування окремих збірників, упорядкування тематичних довідників, видання окремих законів тощо.

Ринково орієнтована економіка охоплює такі групи функцій екологічного менеджменту: реструктуризація виробництва, приватизація, створення конкурентного середовища і ринкового ціноутворення, програмно-цільового розподілу фінансів, корпорації, децентралізації та гнучкого нормування і оподаткування. Це функції змішаного екологічного менеджменту, в якому на макrorівні діє державна управлінська інфраструктура, а на макrorівні – ринкова.

5.2. Роль природних ресурсів у суспільному розвитку

Відомо, що природа – єдина та неподільна, а сучасне господарство – результат взаємодії природи й суспільства. Отже, суспільство, господарство і природа взаємопов'язані, зв'язок цей має глобальний характер, стан і доля кожного із компонентів – взаємозалежні. Це порівняно проста теза є відправною щодо розуміння низки глобальних проблем. На жаль, протягом тисячоліть людина посилено втручалася в природу, не дбаючи про підтримку в ній рівноваги. Особливо ускладнилися відносини суспільства і природи у ХХ ст., коли у процесі науково-технічної революції став різко зростати антропогенний вплив на навколишнє середовище. Через різке збільшення кількості населення, інтенсивну індустріалізацію та урбанізацію на планеті, господарські навантаження стали перевищувати здатність екологічних систем до самоочищення і відновлення. У відносинах людини і природи настала криза, яка викликала екологічні проблеми.

Зараз у традиційній економіці, а в нашій особливо, валовий внутрішній продукт (ВВП) є "царем і богом" економіки, показником, за яким визначається ступінь розвитку країни. Однак це лише простий показник статистичного обліку, що ніяк не пов'язаний з доходами та добробутом. У 1970-1990 рр. економісти стали замислюватися, як виміряти реальне багатство народів і ставити під сумнів використання ВВП для виміру добробуту суспільства й прогресу в соціально-економічному розвитку. Для виміру реального багатства до традиційного показника зроблених активів (будинку, устаткування та ін.), стали додавати природні ресурси, людський і соціальний капітал. Виникло розуміння того, що формально домогтися прогресу можна, лише по-хижацьки використовуючи природні ресурси, наприклад, швидким викачуванням газу, вирубкою лісу, використанням дешевих брудних технологій. Але такий розвиток призведе не до збільшення, а до зниження добробуту суспільства. Щоб запобігти небажаним для суспільства тенденціям, з'явилася концепція стійкого розвитку. Економісти визначили стійкий розвиток як динамічний процес, у ході якого реальне багатство суспільства із часом не скоротиться.

Під природокористуванням розуміють можливість використання людиною корисних властивостей навколишнього природного середовища – екологічних, економічних, культурних і оздоровчих. Звідси зміст природокористування включає три її форми: економічну (головна), екологічну і культурно-оздоровчу. Форми природокористування здійснюються у двох видах: загального і спеціального природокористування. Загальне природокористування не вимагає спеціального дозволу. Воно здійснюється громадянами на основі приналежних їм природних прав, що існують і виникають як результат народження й існування (користування водою, повітрям тощо). Спеціальне природокористування здійснюється фізичними та юридичними особами на підставі дозволу уповноважених державних органів. Воно носить цільовий характер і по видах використовуваних об'єктів поділяється на землекористування, користування надрами, лісокористування, водокористування, користування тваринним світом (дикими тваринами і птахами, рибними запасами), використання атмосферного повітря. Спеціальне природокористування пов'язане із споживанням природних ресурсів.

Природні ресурси – це тіла та сили природи, що використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва і предмети споживання для задоволення матеріальних та духовних потреб суспільства, підвищення якості життя людей. Природні умови – це тіла і сили природи, які мають істотне значення для життя і діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей. Природні ресурси не можуть існувати і використовуватись поза природними умовами і такий поділ є певною мірою умовним. Природні ресурси є матеріальною базою виробництва, постійно споживаються ним і вимагають свого повного відновлення у натуральній формі. Тому важливим завданням економістів є складання балансу між господарськими потребами суспільства і природними можливостями їх задоволення.

У науці існують різні підходи до класифікації природних ресурсів з урахуванням їх відмінностей і належності до тих чи інших компонентів та сил природи). Природні ресурси поділяються:

- за територіальною належністю: світові (глобальні); національні
- за вичерпністю: вичерпні (ресурси, які при їх видобутку і використанні не відтворюються природою чи відтворювальні терміни значно більші, порівняно із швидкістю їх використання); відновлювані (грунт, рослинний і тваринний світ); не відновлювані (багатства надр); невичерпні (водні, ресурси атмосферного повітря);
- за поновленням: поновлювані; частково поновлювані, чи ті, що залучаються у повторному використанні (сировинні); не поновлювані (горючі копалини);
- за напрямом використання: паливно-енергетичні; мінерально-сировинні; продовольчі; територіальні;
- за рівнем вивченості: прогностичні; виявлені; детально вивчені;
- за можливістю використання: недоступні; резервні; можливі для використання; ті, що використовуються;
- за характером використання: одноцільового (сировинні); багатоцільового (лісові, водні);
- за якістю: кожен вид природних ресурсів поділяється за класами типами групами;
- за впливом виробництва: зазнають шкідливого впливу; зазнають незначного впливу; не зазнають впливу;
- за можливістю залучення до господарського обігу: можливі для експлуатації ресурси верхньої оболонки землі і енергія сонця; потенційні – ресурси космосу і морських глибин.

Економічна оцінка природних ресурсів – це грошове вираження господарської цінності природних ресурсів, яке визначається за ефективністю їх відтворення. Вона необхідна для того, щоб врахувати вплив природного

фактора на ефективність виробництва, а також для стимулювання, раціонального використання і охорони природних ресурсів.

Питання економічної оцінки природних ресурсів є дискусійними в економічній науці тому тривалий час застосовувались різні підходи щодо оцінки природних ресурсів і встановлення розмірів плати за їх використання. Особливо важливим є визначення критерію економічної оцінки. З урахуванням різності критерію основні підходи до економічної оцінки природних ресурсів класифікують:

- витратний підхід передбачає оцінку за величиною затрат на видобуток, освоєння, введення в господарський оборот і використання природних ресурсів. Однак цей підхід не стимулює раціональне природокористування, бо ресурс кращої якості і доступності за використання дістає нижчу оцінку, ніж гірший за якістю ресурс;

- результативний. За його допомогою здійснюється економічна оцінка тих ресурсів, які дають дохід. Недолік в тому, що не всі ресурси при використанні дають дохід;

- затратно-ресурсний ґрунтується на поєднанні витрат на освоєння ресурсів і доходу від їх використання;

- рентний підхід вважається найбільш об'єктивним, бо кращі ресурси отримують вищу оцінку за однакових витрат;

- відтворювальний: економічна оцінка при цьому є сукупністю затрат на відтворення ресурсів на певній території;

- монополюно-відомчий підхід є різновидом затратного. Суть полягає в тому, що розміри платежів мають відповідати фінансовим витратам спеціалізованих установ, які займаються управлінням природними ресурсами.

Найбільш поширений в господарській практиці рентний підхід до оцінки природних ресурсів. Рентний підхід лежить в основі офіційно прийнятої методики грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів.

Оцінка водних і лісових ресурсів здійснюється на основі визначення тарифів. Україна перша з країн колишнього СРСР в законодавчому порядку почала реалізовувати концепцію платного природокористування. Відповідно в Україні прийнята велика кількість законів, які мають пряме відношення до регулювання механізму платного природокористування.

Висновки до п'ятого розділу

У п'ятому розділі розкрито питання з екології. Зокрема вивчено сутність екологічного менеджменту. Управління в екологічній сфері – це врегульована правовими нормами організаційно-виконавча діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та об'єднань громадян, спрямована на використання природних ресурсів, охорону екологічного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Правовою основою управління в екологічній сфері є законодавство та норми інших галузей права, які створюють нормативно-правову базу для діяльності державних та інших органів, пов'язаних з виконанням ними управлінських повноважень. Функції управління в екологічній сфері за основними напрямками діяльності умовно поділяють на дві групи: загальні та спеціальні. До загальних функцій управління належать: планування; прогнозування; координація; організаційна діяльність; облік; екологічний контроль і нагляд. Екологічна безпека довкілля забезпечується організаційними, правовими, економічними та соціальними заходами. Основою організаційного управління екологічною безпекою довкілля є надійний правовий механізм, який повинен забезпечити реалізацію науково обґрунтованих принципів охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та екологічну безпеку людського суспільства зокрема і біосфери загалом.

Визначено роль природних ресурсів у суспільному розвитку. Відомо, що природа – єдина та неподільна, а сучасне господарство – результат взаємодії природи й суспільства. Отже, суспільство, господарство і природа

взаємопов'язані, зв'язок цей має глобальний характер, стан і доля кожного із компонентів – взаємозалежні. Це порівняно проста теза є відправною щодо розуміння низки глобальних проблем. На жаль, протягом тисячоліть людина посилено втручалася в природу, не дбаючи про підтримку в ній рівноваги. Особливо ускладнилися відносини суспільства і природи у ХХ ст., коли у процесі науково-технічної революції став різко зростати антропогенний вплив на навколишнє середовище. Через різке збільшення кількості населення, інтенсивну індустріалізацію та урбанізацію на планеті, господарські навантаження стали перевищувати здатність екологічних систем до самоочищення і відновлення. У відносинах людини і природи настала криза, яка викликала екологічні проблеми. Зараз у традиційній економіці, а в нашій особливо, валовий внутрішній продукт (ВВП) є “царем і богом” економіки, показником, за яким визначається ступінь розвитку країни. Однак це лише простий показник статистичного обліку, що ніяк не пов'язаний з доходами та добробутом.

ВИСНОВКИ

Головною метою діяльності ТОВ “Гомін” є виробництво, перероблення та реалізація сільськогосподарської продукції, а також надання учасникам товариства та іншим особам послуг щодо ведення сільського господарства та здійснення інших пов’язаних з ним видів діяльності. Предметом діяльності товариства є: ведення сільськогосподарського виробництва; переробка сільськогосподарської продукції як власного виробництва, так і придбаної у інших виробників; оптова і роздрібна торгівля продукцією власного та іншого виробництва; заняття підсобним промислами та виробництва товарів широкого вжитку; надання агротехнічних та інших послуг жителям сільських населених пунктів, сільським господарствам, сільськогосподарським та іншим підприємствам та організаціям; виготовлення та реалізація малогабаритної сільськогосподарської техніки і інструментів, дрібного інвентарю тощо; надання транспортних та комунально-побутових послуг учасникам та іншим категоріям громадян; організація на платній основі семінарів, курсів та надання консультації з агротехнічних, зооветеринарних та економічних питань ведення товарного сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки. у 2018 р. порівняно до 2016 р. середньоспискова чисельність ТОВ “Гомін” зменшилась на 20,25%. Це пов’язано з тим, що 32 осіб, які вибули з підприємства, виявили бажання створити власну справу – займатися підприємництвом.

Здійснено аналіз інноваційної діяльності товариства. Станом на 31.12.2018 року вартість майна у розпорядженні ТОВ “Гомін” становила 10031 тис. грн., тобто, порівняно з попередніми роками, збільшилась на 2607 тис. грн. за рахунок збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки до майна на 1,66%. У складі майна частка основних засобів збільшилась на 482 тис. грн. та загалом його частка – 19,6%. З початку

звітний період і на кінець звітного періоду спостерігається тенденція до збільшення оборотних активів у складі майна підприємства, що є позитивним у діяльності ТОВ “Гомін” – збільшення оборотних активів на 2925 тис. грн. та їх частки на 1,66%. Аналізуючи структуру оборотних активів на 2018 р. порівняно з 2016 р., їх збільшення відбулося через збільшення запасів на 106 тис. грн., випуском готової продукції на 398 грн., їх частка 59,4%, що є позитивним у діяльності підприємства. Якщо на початок року розрахунки з покупцями та замовниками склали 55 тис. грн. то на кінець року цей показник дорівнював 99 тис. грн., а в загальному підсумку, у відносному відхиленні, за рік він збільшився на 80%. Зміни, що відбулись в структурі дебіторської заборгованості, свідчать про погіршення розрахункової дисципліни в бік погіршення платоспроможності. З точки зору фінансового менеджменту можна сказати, що структура фінансових ресурсів була задовільною (це пов’язано перевищенням власних коштів у структурі пасивів), незважаючи на наявність дебіторської заборгованості, яка пов’язана із традиційними складнощами збуту продукції в нашій економіці. Спостерігається зменшення грошових коштів на 2018 р. порівняно з 2016 на 19 тис. грн., у національній валюті, що є досить негативним, і це характеризується дуже малою їх часткою в оборотних активах. грошові кошти і поточні фінансові інвестиції збільшилися на 87 тис. грн. у порівнянні з 2016 р.

Проаналізовано фінансову діяльність ТОВ “Гомін”. У 2016 р. присутній збиток у сумі 493 тис. грн., але у 2018 р. вже присутній прибуток у сумі 448 тис. грн. Фінансовий стан ТОВ “Гомін” оцінюється як нестійкий та упродовж періоду не змінюється. Як на початок, так і на кінець року, запаси ТОВ “Гомін” перевищували нормальні джерела фінансування на 105 тис. грн. Нестача джерел фінансування покривалась за рахунок поточних зобов’язань. Причому спостерігалась стійка тенденція до ще більшого погіршення показників забезпеченості запасів. Якщо на початок року нестача власного оборотного капіталу для фінансування запасів становила -224 тис.

грн., то на кінець року вона становила -349 тис. грн., тобто нестача збільшилась на 105 тис. грн. Аналогічно ми простежуємо нестачу власних та довгострокових коштів, а також загальних коштів. За проведеними розрахунками стверджуємо, що ТОВ “Гомін” має нестійкий фінансовий стан та не забезпечене стабільними джерелами фінансування поточної фінансово-господарської діяльності.

З метою активізації інноваційної діяльності підприємства пропонуємо впровадити вирощування нового сорту ячменю “Себастьян”, який відзначається відмінними пивоварними якостями, дає високий та стабільний врожай, має високу стійкість до хвороб. Сорт ячменю “Себастьян” належить до сортів інтенсивного типу. Він добре реагує на внесення повного мінерального живлення. Для досягнення найвищої якості солоду рекомендується висівати після коренеплодів або зернових. Загальна сума прямих витрат на вирощування ярого ячменю сорту “Себастьян” становитиме 21790 грн. Це дасть змогу підприємству одержати прогнозований прибуток від вирощування ячменю цього сорту у сумі 68210 грн. Отже, робимо висновки про економічну доцільність впровадження вирощування ТОВ “Гомін” ячменю сорту “Себастьян”.

Доцільним буде використання кредитних механізмів як напряму фінансування інноваційної діяльності підприємства. Досліджено та оптимізовано принципи формування кредитного механізму ТОВ “Гомін” й особливості її реалізації. Визначено, що у процесі розробки ефективного кредитного механізму однією з найважливіших проблем є вивчення шляхів забезпечення ТОВ “Гомін” кредитними коштами. Результати проведених розрахунків та аналіз статистичної інформації дозволили зробити висновок, що найбільш пріоритетним напрямком співпраці у галузі отримання кредитних ресурсів ТОВ “Гомін” є укладення угод з кредитними спілками. Кредитні спілки, які вносять уже відчутний вклад у регіональний соціальний розвиток, за умови сприяння державних органів, будуть сприяти ефективному нормативно-правовому забезпеченню їх діяльності та формуванню інформаційної мережі

для висвітлення їх привабливої сторони, можуть стати у найближчій перспективі одними із найефективніших небанківських кредитно-фінансових установ, створять здорову конкуренцію у секторі кредитування регіональних сільськогосподарських підприємств. Для визначення економічного ефекту від співпраці ТОВ “Гомін” з кредитною спілкою обчислено економію за сплатою ануїтетних платежів по довгостроковому кредиту у випадку отримання кредиту у регіональному відділенні “Приватбанку” та у Тернопільській обласній об’єднаній кредитній спілці. Сума загальної економії при сплаті ануїтетних платежів становитиме 47400,67 грн. Результати аналізу фінансових показників виробничо-господарської діяльності ТОВ “Гомін” свідчать про зменшення обсягів чистого прибутку досліджуваного підприємства. Тому, у роботі запропоновано укласти лізингову угоду та придбати сільськогосподарську техніку, заощадивши частину коштів для вкладення їх у виробництво.

Важливим буде забезпечення системи фінансування інноваційної діяльності ТОВ “Гомін” шляхом впровадження пропозиції розширення асортименту продукції. Результати проведеного аналізу свідчать, що виробничі потужності ТОВ “Гомін” дозволяють у природних умовах проводити пророщування зерен пшениці. Тому ми пропонуємо досліджуваному підприємству придбати пекарню для випікання хлібобулочних виробів із використанням пророслого зерна. Для здійснення проекту пропонується взяти в лізинг комплект обладнання для виробництва хлібобулочних виробів з висівками “МПЕ-0,5П”. Виробнича потужність становить 500 кг за зміну. Проектна потужність пекарні – 19,6 кВт, обслуговуючий персонал – 2 особи, необхідна виробнича площа – не менше, ніж 40 м². Сума лізингового кредиту, який надаватиме кредитна спілка, становитиме 50 тис. грн., кредитна ставка – 28% річних, термін кредитування – 3 роки. Прогнозний валовий дохід по проекту очікується у розмірі 200,9 тис. грн. у перший рік (2015 р.), 220,99 тис. грн. – у другий рік (2016 р.) та 243,09 – у третій рік (2017 р.). Чистий грошовий потік від проекту складатиме відповідно 51,29 тис. грн., 54,12 та 57,23 тис. грн. Внутрішня ставка доходу по проекту складає 90,76%. Термін окупності проекту

складає 0,97 року, індекс доходності – 2,34%. Економічним ефектом від впровадження проекту є величина чистого дисконтованого доходу – 117,16 тис. грн. Результати обґрунтування доцільності проектних рішень дозволяють стверджувати, що проект є ефективним, його впровадження дозволить суттєво покращити управлінські процеси підприємства.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Закон України “Про власність” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991. – № 20. – Ст. 249.
2. Закон України “Про конкуренцію” // Відомості Верховної Ради України, 1997. – № 36. – Ст. 167.
3. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Відомості Верховної Ради України, 2002. – № 36. – Ст. 266 (поточна редакція від 05.12.2012).
4. Закон України “Про охорону навколишнього середовища” // Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 41. – Ст. 546.
5. Закон України “Про підприємництво” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 14. – Ст. 168 (втратив чинність, окрім ст. 4).
6. Закон України “Про підприємства” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, № 24. – Ст. 272.
7. Закон України “Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2004. – № 9. – Ст. 79.
8. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144 (із змінами та доповненнями).
9. Цивільний кодекс України. Постатейний коментар у двох частинах. Частина 1. За ред. А. С. Довгерта та Н. С. Кузнецової. К.: Юстиніан, 2005. 695 с.
10. Андрушків Б. М., Харів П. С., Кирич Н. Б. Економіка підприємства: посіб. з самост. вивч. ТІСІТ, 2007. 312 с.
11. Андрушків Б. М., Кузьмін О. Є. Основи менеджменту: методичні положення та приклади, механізми: друге вид., перероб. і доп. Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
12. Андрушків Б. М., Вовк Ю. Я., Крамар І. Ю.. Інноваційно-комплексні шляхи розвитку малого підприємництва: монограф. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2011. 340 с.

13. Андрушків Б. М., Мельник Л. М., Малюта Л. Я. Прикладні аспекти ринку інновацій: навч.-метод. посіб. Тернопіль. ТНТУ імені Івана Пулюя, 2010. 159 с.
14. Бельчик Т. А., Чуйкова Д. С. Оценка инновационного развития региона как инструмент совершенствования региональной инновационной системы (на примере Кемеровской области). Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій, 2015. Том 23. Випуск 4. С. 19-27.
15. Ванієва А. Р. Методичні засади економічної оцінки виробничо-ресурсного потенціалу господарської діяльності. Агросвіт, 2013. № 9. С. 50-53.
216. Василенко В. О., Шматько В. Г. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К.: ЦУЛ, Фенікс, 2011. 440 с.
17. Волков О.І., Денисенко М.П., Волков О.І. Економіка та організація інноваційної діяльності: підруч. Вид. 3-є. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 662 с.
18. Горшенин В. П. Критерии и показатели инновационного потенциала персонала корпорации. Инновации, 2012. № 4 (91). С. 115-119.
19. Гріфін Р., Яцура В. Основи менеджменту: підруч. Л.: Бак, 2006. 624 с.
20. Грузинов В. П., Грибов В. Д. Экономика предприятия: учеб. пособ. 2-е изд. М. : Финансы и статистика, 2012, 208 с.
21. Дерлоу Дес Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: пер. з англ. К.: Всеуито, Наукова думка, 2009. 242 с.
22. Дзюбіна А. В. Розкриття змісту поняття “інноваційний потенціал” та визначення його складових. Вісник НУ “Львівська політехніка”, 2012. № 628: Проблеми економіки та управління. С. 72-77.
23. Должанський І. З. Управління потенціалом підприємства: навч. посіб. І. З. Должанський. К.: Центр навчальної літератури, 2011. 362 с.
24. Желтенков А. В., Ильяшенко С. Н., Масленникова Н. П., Рябиченко С. А., Ильяшенко Н. С. Инновационный менеджмент: учеб. пособ. М. Издательство МГОУ, 2010. 446 с.

25. Жихор О. Б. Інноваційна політика розвитку регіонів: теорія та практика формування, механізми реалізації. Львів. НАН України. Інститут регіональних досліджень, 2011. 544 с.
26. Замула О. О., Пітя В. С. Інноваційний менеджмент: консп. лекц. Харків. НТУ “ХПІ” 2012. 80 с.
27. Іванова І. В. Менеджмент підприємства: практикум: навч. посіб. К. Київ, нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 247 с.
28. Іванова І. В. Менеджер – професійний керівник: навч. посіб. К. Київ, нац. торг.-екон.ун-т, 2008, 207 с.
29. Ілляшенко С. М. Інноваційні процеси в економіці. Порівняльний аналіз формальних методів генерації ідей інновацій. Механізм регулювання економіки, 2012. № 3. С. 66-76.
30. Ілляшенко С. М., Біловодська О. А. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монограф. Суми: Університетська книга, 2010. 281 с.
31. Ильдеменов С. В., Ильдеменов А. С., Воробьев В. П. Инновационный менеджмент. М. ИНФРА, 2009, 208 с.
32. Инновационный менеджмент и экономика организаций (предприятий): практикум / под ред. Б. Н. Чернышова, Т. Г. Попадюк. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 240 с.
33. Йохна М. А., Стадник В. В. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посіб. К: Видавничий центр “Академія”, 2011. 400 с.
34. Келли Г., Армстронг Р. Тренінг прийняття рішень. СПб. Питер, 2011. 224 с.
35. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента: учеб. для вузов, под. ред. проф. В. А. Швандара. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009, 208 с.
36. Коваленко О.В., Шуть Я.І. Управління інноваційною діяльністю промислового підприємства в умовах кризи. Вісник Запорізького національного університету. 2011. Вип. №4. С. 28–35.

37. Козловський В. О. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Вінниця. ВНТУ, 2011. 210 с.
38. Колінко Н.О. Управління інноваційною діяльністю як основа якісних зрушень. Вісник Національного університету "Львівська політехніка", 2011. Серія №704 "Менеджмент". С. 10–17.
39. Колпаков В. М. Теория и практика принятия управленческих решений: учеб. пособ. К. МАУП, 2009. 256 с.
40. Кравченко М. О. Кадрова складова інноваційного потенціалу промислових підприємств. НТУУ. КП. Маркетинг в Україні, 2011. №1 (7). С. 36-39.
41. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент. К. КНЕУ, 2003. 504 с.
42. Кузьмін О., Мельник О. Менеджмент: теоретичні засади та прикладні аспекти. Львів. Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2009. 152 с.
43. Купчак Б. Ф. Напрями активізації інноваційних процесів у сфері малого підприємництва. Науковий вісник НЛТУ України, 2014. Вип. 10. С. 239-244.
44. Круш П. В. Економіка підприємства: навч. посіб. К. Ельга-Н. КНТ, 2009. 780 с.
45. Ларіна К. В. Сучасний підхід до стратегії технічного розвитку підприємств. Управління розвитком: збірник наукових статей (Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Економічні проблеми інноваційно-структурних перетворень в Україні"). Х. ХНЕУ, 2013. №3. С. 56-57.
46. Лебедева І. Б., Касянова Л. П., Новак О. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Алчевськ. ДГМГ, 2010, 205 с.
47. Лепейко Т. І., Коюда В. О., Лукашов С. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Х. ВД "ІНЖЕК", 2009. 440 с.
48. Литвиненко М. В., Кравцов А. О. Формування стратегії науково-технічного розвитку на рівні організації. Вісник НТУ "ХП". Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. Х.: НТУ "ХП", 2013. № 20 (993). С. 40-47.

49. Ліпич О. М. Управління і регулювання виробничо-ресурсним потенціалом підприємств. Л.: Економічна думка, 2011. 245 с.
50. Маглаперідзе А. С., Коровіна З. П. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Донецьк-Макіївка. НОРД-ПРЕС, 2012. 250 с.
51. Малярєць Л. М., Ларіна К. В. Методичний підхід до комплексної оцінки організаційно-технічного рівня виробництва. Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Економічна серія, 2006. № 719. С. 82-90.
52. Макаренко В. Вся правда про хліб. Агро-Перспектива, 2014. №6. С. 24 – 27.
53. Микитюк П. П. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Тернопіль. Економічна думка, 2006. 295 с.
54. Микитюк П. П., Сенів Б.Г. Інноваційна діяльність: навч. посіб. К. Центр учбової літератури, 2009. 320 с.
55. Михайлова Л. І., Турчіна С. Г. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К. Центр навчальної літератури, 2011. 248 с.
56. Михайлюк В. О., Халмурадов Б. Д. Цивільна безпека: навч. посіб. К. Центр учбової літератури, 2008. 158 с.
57. Мірошник Р. О., Меренюк Л. В. Проблеми використання та оцінки інноваційного потенціалу підприємств. Вісник НУ “Львівська політехніка”, 2012. № 611. Проблеми економіки та управління. С. 191-197.
58. Павленко І. А., Гончарова Н. П., Швиданенко Г. О. Економіка та організація інноваційної діяльності: навч.-метод. посіб. К. КНЕУ, 2009. 150 с.
59. Палига Є. Соціально-економічний механізм формування ефективної економіки. Львів: ІРД НАН України, 2012. 340 с.
60. Плотнікова М. Ф., Мосейчук В. В. Стратегічні орієнтації підприємств хлібопекарської промисловості. Міжнародний науково-виробничий журнал “Економіка АПК”, 2013. № 12. С. 42-48.

61. Рачинська Г. В., Лісовська Л. С. Визначення та оцінювання інноваційної привабливості підприємств. Вісник НУ “Львівська політехніка”, 2010. № 628. Проблеми економіки та управління. С. 272-276.

62. Семенов Г. А., Станчевський В. К., Панкова М. О., Семенов А. Г., Гребінець К.М. Організація і планування на підприємстві: навч. посіб. – К. Центр навчальної літератури, 2013. 528 с.

63. Смирнов В. М. Проблеми переходу української економіки на інноваційний шлях розвитку. Прометей, 2011. № 1 (22). С. 253-256.

64. Стадник В. В., Йохна М. А. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. К. Академвидав, 2012. 464 с.

65. Стадник В. В., Йохна М. А. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. Хмельницький. ХНУ, 2010. 320 с.

66. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: навч. посіб. За заг. ред. О. М. Ястремської, Г. В. Верещагіної. Х.: ВД “ІНЖЕК”, 2012. 340 с.